

Mestring og sosialt nettverk

- betydningen av nettverk i enslige mindreårige flyktningers hverdag etter bosetting.

Nina Borge

Master i flerkulturelt forebyggende arbeid med barn og unge

Høgskolen i Telemark

Avdeling for helse- og sosialfag

November 2009

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven omhandler enslige mindreårige flyktinger, og er utarbeidet i tilknytning til et av folkehelseinstituttets forskningsprosjekter. Dette forskningsprosjektet blir utført av Ungdom, kultur og mestring (UngKul), som er en del av folkehelseinstituttets avdeling for psykisk helse. Problemstillingen for denne masteroppgaven er **betydningen av nettverk i enslige mindreårige flyktingers hverdag etter bosetting**. Dette er en kvalitativ studie basert på intervjuer foretatt av forskningsassistenter ved UngKul. Intervjuguiden er utarbeidet av UngKul og inneholder spørsmålsformuleringer som søker å finne ut hvordan de enslige mindreårige håndterer utfordringer i hverdagen. Analysen av intervjuene er gjort med utgangspunkt i Glaser og Strauss (1967) sine prinsipper i ”grounded theory”. Intervjumaterialet er gjennomgått på en systematisk måte og funnene kategorisert inn i ulike temaer. Problemstillingen belyses ved hjelp av temaene i intervjumaterialet, to teoretiske innfallsvinkler og ved tidligere forskning. Mestringsteori og sosial nettverks teori danner to ulike perspektiver på nettverkets betydning for de enslige mindreårige. Begrepet nettverk defineres ut fra Bronfenbrenner utviklingsøkologiske modell (Fyrand, 2005). Nettverk omfatter da alt fra de nære relasjonene i Bronfenbrenners mikrosystemer til myndighetenes påvirkning i ekso- og makrosystemene. Dette former det utviklingsøkologiske perspektivet. Mestringsperspektivet har et spesielt fokus på Sommerschildts (2003) modell for mestringens vilkår, samt annen relevant teori i forhold til mestring som begrep.

Det første temaet handler om ungdommenes utviklingsmuligheter i forhold til bearbeiding av tap og sorg etter brudd med familie og hjemland. Funnene her viser til at ungdommene har svake mesosystemer, da det er mangel på samarbeid og kommunikasjon på tvers av mikrosystemene. Dette viser til et behov for koordinatører som kan hjelpe ungdommene til å få en sammenheng i tilværelsen. Det er også påfallende at de unges verger ikke er sentrale når de unge snakker om utfordringene i hverdagen, da nettopp vergene skulle hatt en slik koordinerende rolle.

Det andre temaet går nærmere inn på hvilken betydning kontakten med og ansvaret for familien i hjemlandet kan ha for alenebarna. Det å være alene i Norge er med på å gi ungdommene frihet, men de begrenses også av lojaliteten til foreldrene. Noen drar nytte av denne friheten ved å tilpasse seg eksillandet på egne premisser, mens andre velger bort skole og arbeid som er gode integreringsarenaer. Lojaliteten til foreldrene virker begrensende for de unge når forventningene ikke samsvarer med mulighetene de unge har i eksillandet. Familien ser ut til å ha innflytelse på de unge på tvers av landegrensene. Kontakten med familien i hjemlandet er et viktig

tilknytningspunkt for de ungdommene som har mulighet til å opprettholde de nære relasjonene i hjemlandet. Denne kontakten kan også være en kilde for konflikter og misforståelser, ettersom forståelsesrammene for både familien og de enslige mindreårige kan endres med tid og situasjon. Noen av informantene har et økonomisk ansvar for familien, enten det er tilbakebetaling av gjeld, eller for å støtte familien økonomisk. Dette ansvaret oppleves både som en byrde og som en ære. Mestringsperspektivet viser til at de unge opplever at de har kompetanse når de kan hjelpe familien. Når de opplever å ikke strekke til, så er dette et nederlag der skyldfølelsen er fremtredende.

Det tredje temaet viser til funn som handler om tilhørighet og avstand, samt tillit og kontroll. De unge evner og finne en tilhørighet til eksillandet, samtidig som de kan opprettholde tilhørigheten til hjemlandet. Noen erfarer på sin side avstand i forhold til den norske majoritetskulturen og/eller hjemlandets kultur. Ungdommene opplever også andre former for identitetsdannelse, der de identifiserer seg med en kultur som har andre referansepunkter enn både den norske majoriteten og familien i hjemlandet. De unge opplever en avstand til hjelpeapparatet når de ikke imøtekommer behovene deres. Hjelpeapparatet på sin side er begrenset av byråkratiske rammer og regler. Erkjennelse av å ikke strekke til for de unge, og det å utvise forståelse for de unges behov kan legge til rette for en anerkjennende relasjon og opplevelse av tilhørighet. Enkelte av de enslige mindreårige opplever støtte og anerkjennelse fra venner og jevnaldrende, der grunnlaget for relasjonen er tillit. Gjennom dette tillitsforholdet er ungdommene villige til å gjøre seg sårbare, og dele vonde erfaringer og problemer. Venner hjelper også de enslige mindreårige å distrahere seg selv fra det som er vondt og vanskelig. Enkelte av ungdommene har vanskelig for å oppnå de gode tillitsforholdene, og holder kontroll på følelsene sine, slik at det vonde ikke kommuniseres til omgivelsene.

Det fjerde temaet viser til at ungdommene gjennom asylsøkerprosessen får en offerrolle, og det kan være grunn til å anta at denne rollen opprettholdes av hjelpeapparatet ved bosetting i kommunen. Sosialarbeidernes utgangspunkt for relasjonen til de enslige mindreårige har betydning for om relasjonen blir bestående av gjensidighet eller avhengighet. Enkelte av de unge blir avhengige av hjelpeapparatet i lenger tid enn nødvendig. Dersom relasjonen til hjelpeapparatet heller preges av gjensidighet er dette et godt grunnlag for at de unge blir selvstendige nok til å klare seg selv. Denne studien viser at de enslige mindreårige går gjennom ulike faser etter bosetting i en norsk kommune. Fasene betraktes som individuelle prosesser i de unges liv, men knyttes her opp mot de utfordringene og dilemmaene som utspiller seg i forhold til etableringen og opprettholdelsen av et nettverk.

FORORD

Enslige mindreårige flyktninger som tema er noe som har engasjert meg gjennom flere år. Derfor har det vært givende å skrive denne oppgaven parallelt med å arbeide i barnverntjenesten med bosetting og oppfølging av disse barna. Arbeidskollegaer og de enslige mindreårige selv har vært en inspirasjon i arbeidet med denne studien. Dette er en sammensatt gruppe barn og ungdommer med ulike erfaringer og individuelle behov. Både forskningen på feltet og egne erfaringer viser til at dette er ressurssterke barn med gode utviklingsmuligheter.

Jeg vil takke Britt Oppedal og Nasjonalt folkehelseinstitutt for lån av datamateriale og et inkluderende forskermiljø. Det har vært lærerikt å bli kjent med EM-studien, og jeg har fått flere gode innspill i arbeidet med masteroppgaven. Jeg ønsker også å takke Laila Jensen og Karoline Seglem for dette.

En stor takk til min veileder Ketil Eide som har bidratt med sin erfaring, og har vært uvurderlig i arbeidet med denne studien. Det har vært inspirerende å diskutere konflikter og dilemmaer i forbindelse med masteroppgaven.

Jeg må også takke samboeren min Martin Baar-Dahl for god støtte og hjelp med både masteroppgaven og motivasjonen underveis.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING.....	9
1.1	HVEM ER DE ENSLIGE MINDREÅRIGE FLYKTINGENE I NORGE?	10
1.2	TIDLIGERE FORSKNING.....	12
1.3	OPPGAVENS OPPBYGNING	14
2	METODISK TILNÆRMING	17
2.1	EM-STUDIEN.....	17
2.1.1	<i>Intervjuene</i>	18
2.1.2	<i>Kritiske betraktninger</i>	19
2.2	UTVALG	21
2.3	ANALYSE- FREMGANGSMÅTE	23
2.3.1	<i>Forskningsetiske hensyn</i>	25
3	TO TEORETISKE INNFALLSVINKLER.....	27
3.1	MESTRING	27
3.1.1	<i>"sense of coherence"</i>	29
3.1.2	<i>Modell for mestringens vilkår</i>	29
3.2	SOSIALT NETTVERK.....	31
3.2.1	<i>Bruk av modellene i datamateriale</i>	34
4	SORG, MESTRING OG UTVIKLING	37
4.1	SORGBEARBEIDING OG UTVIKLINGSMULIGHETER I ET UTVIKLINGSØKOLOGISK PERSPEKTIV	37
4.1.1	<i>Koordinatorer i de unges liv</i>	39
4.1.2	<i>Aaliyahs historie</i>	41
4.2	EGENVERD OG MOTSTANDSKRAFT.....	43
5	FRIHET OG ANSVAR	47
5.1	OPPSPORING AV FAMILIEMEDLEMMER OG GJENFORENING.....	47
5.2	FRIHET OG GRENSER/ TILKNYTNING OG HOLDEPUNKT	50
5.2.1	<i>Zemenes historie</i>	51
5.3	ANSVAR	55
5.3.1	<i>Abdis historie</i>	55
5.3.2	<i>Fluktårsaker og ansvarsfølelse</i>	57
5.3.3	<i>Opplevelsen av ansvar</i>	58
6	TILHØRIGHET, ANERKJENNELSE OG JEVALDRENDE.....	61
6.1	TILHØRIGHET	61
6.1.1	<i>Identitet og kultur</i>	63
6.1.2	<i>Etnisk tilhørighet</i>	65
6.2	ANERKJENNELSE, BEKREFTELSE OG MESTRING	67
6.2.1	<i>Jevnaldrende og anerkjennelse</i>	69
6.3	VENNER OG MESTRINGSSTRATEGIER	71
6.3.1	<i>Glemming som mestringsstrategi</i>	74
7	AVHENGIGHET OG SELVSTENDIGHET	77

7.1	OFFERROLLEN	77
8	INDIVIDUELLE PROSESSER I UNGDOMMENES LIV	83
9	AVSLUTNING	89
9.1	SVAKE MESOSYSTEMER	89
9.2	LOJALITET OG FRIHET	90
9.3	TILHØRIGHET OG AVSTAND	91
9.4	TILLIT OG KONTROLL	92
9.5	GJENSIDIGHET OG AVHENGIGHET	93
9.6	SOSIALT NETTVERK OG INDIVIDUELLE PROSESSER	94
9.7	AVSLUTTENDE KOMMENTARER	95
	LITTERATURLISTE	97
	VEDLEGGSLISTE	101

1 INNLEDNING

Denne masteroppgaven er en studie om enslige mindreårige flyktninger som er bosatt i Norge. Enslige mindreårige som tema er dagsaktuelt både i norsk politikk, og for hjelpeapparatet i de ulike kommunene. Enslige mindreårige som politisk tema har de siste årene hatt et særlig fokus på asylsøkerperioden, og økningen av antall barn som kommer alene har vært en grunn til dette. Barnas ankomst til Norge har høstet både engasjement og medieoverskrifter ¹.

Folkehelseinstituttet holder på med en studie som er rettet mot enslige mindreårige asylsøkere (EM-studien). Instituttet har gjennom samtaler med UDI og flyktningkontoret ved barne- og familieetaten kommet frem til et behov for mer forskningsbasert kunnskap når det gjelder enslige mindreårige asylsøkere og deres tilpassing i det norske samfunnet ². Det er blant annet behov for mer kunnskap om enslige mindreåriges etablering av sosiale nettverk, tilpassing til skole og arbeidsliv og hva som gjør at noen har mer tilpassningsproblemer enn andre. EM-studien blir utført av Ungdom, kultur og mestring (UngKul), som er en del av folkehelseinstituttets avdeling for psykisk helse. Denne masteroppgaven er basert på data fra UngKuls studie. Studien startet opp i 2006 og skal gå over en femårs periode. Studien har følgende målsetning;

”Målsetningen med prosjektet er å få systematisk kunnskap om langsiktig psykologisk tilpassing og sosial integrasjon hos en gruppe innvandrere med særlig høy risiko for ensomhet, problematferd og psykiske vansker. Hoveddelen av den informasjonen vi innhenter er rettet mot tilknytning og nære sosiale relasjoner, mestring, kompetanse, kulturell identitet, trivsel og livskvalitet. ” (ibid.)

Enslige mindreårige flyktninger har reist fra familiene sine og kommer til Norge med lite eller uten nettverk. Etableringen av et nytt nettverk etter bosetting i kommunene kan være en utfordring for ungdommene, da de må starte helt på nytt i eksillandet. I forhold til forebyggende arbeid så kan betydningen nettverket har for den enslige mindreårige gi noen innfallsvinkler til hvordan hjelpeapparatet kan bistå ungdommene når det gjelder å etablere seg i kommunene. Dette gjelder både etablering av nye relasjoner og opprettholdelsen av allerede etablerte relasjoner. Problemstillingen for denne masteroppgaven er avledet både av UDIs kartlegging, som viste behov for mer forskning i forhold til nettverk, EM-studien som er rettet mot tilknytning og nære relasjoner og egen interesse for å finne ut mer om enslige mindreårige og deres nettverk. Min egen interesse for dette temaet springer blant annet ut fra mitt arbeid med

¹ <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article2769928.ece>

² http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainArea_5661&MainArea_5661=5631:0:15,3462:1:0:0:::0:0

enslige mindreårige i barnverntjenesten. Opprettholdelse og dannelse av nye nettverk har vært et fokusområde for meg, både i arbeidet med denne oppgaven og i barnverntjenesten. Oppgaven vil gjennom analyse av intervjuer basert på UngKul sine data søke å belyse **betydningen av nettverk i enslige mindreårige flyktningers hverdag etter bosetting.**

For å belyse problemstillingen vil oppgaven bevege seg inn på ulike temaer som har vært sentrale i intervjuene. Disse temaene vil presentere dilemmaer i de unges liv, som knyttes til deres sosiale nettverk. Problemstillingen vil også belyses av to teoretiske innfallsvinkler, tidligere forskning og annen relevant teori. De to teoretiske innfallsvinklene er et mestringsperspektiv og et utviklingsøkologisk perspektiv. Mestringsperspektivet fremheves fordi mestring er et viktig fokus i intervjuene. Perspektivet er basert på mestringsteori med et spesielt fokus på Sommerschildts (2003) modell for mestringsvilkår. Det utviklingsøkologiske perspektivet er basert på Uri Bronfenbrenner utviklingsøkologiske modell, som er en sosialt nettverks teori, og sentral i forhold problemstillingen. De to perspektivene vil gi to ulike innfallsvinkler for å forstå betydningen av nettverk for de enslige mindreårige. Perspektivene kan både utfylle hverandre og settes opp mot hverandre. Hva som menes med nettverk er avledet fra Bronfenbrenners modell, og vil omfatte alt fra de nære relasjonen til myndighetenes indirekte påvirkning på de unges hverdag.

1.1 Hvem er de enslige mindreårige flyktingene i Norge?

En enslig mindreårig asylsøker defineres av Utlendingsdirektoratet (UDI) (2007) som en asylsøker under 18 år uten foreldre eller andre med foreldreansvar i Norge. Noen av barna har tilknytning til familiemedlemmer som allerede bor i Norge og noen kommer uten en slik tilknytning (Eide, 2000). Også de barna som kommer uten foreldre, men sammen med et annet familiemedlem slik som eldre søsken, tante eller onkel blir regnet som enslige mindreårige asylsøkere. UDI bruker tre forskjellige kategorier på disse barna (Eide, 2005).

1. Barn som kommer til Norge alene og ikke har familiemedlemmer som er bosatt i Norge
2. Barn som kommer til Norge alene, men har familiemedlemmer bosatt i Norge, som kan være potensielle omsorgspersoner.
3. Barn som kommer til Norge uten foreldre, men med et voksent familiemedlem.

FNs høykommissær for flyktinger (UNHCR) definerer enslige mindreårige ut fra andre prinsipper enn utlendingsdirektoratet. Definisjonen omhandler bare de barna som har kommet bort fra begge foreldrene og som ikke blir ivaretatt av en ledsager som ved lov eller sedvane har ansvaret for barnet (UNHCR, 2004). UNHCR utelukker således en god del barn som flykter uten

foreldre i sin definisjon. Bakgrunnen for at den norske definisjonen favner flere barn er sannsynligvis at søknaden deres må behandles individuelt (Eide, 2005).

Ved utgangen av 2005 var det i følge en undersøkelse gjort av statistisk sentralbyrå (SSB) 2094 enslige mindreårige bosatt i kommunene (Allertsen, Kvale og Aalandlid, 2005). Barna er en liten gruppe som bare utgjør 1,9 % av alle innvandrere ved utgangen av 2005. I 2007 oppgav omlag 400 av 1600 asylsøkerbarn i Norge at de var enslige mindreårige (UDI, 2007). Irak og Afghanistan er de land flest av barna kommer fra. Somalia, Sri Lanka og Eritrea kommer også forholdsvis høyt opp på statistikken. Av alle som oppga å være enslige mindreårige i 2007, var 81 % gutter, og 75% i alderen 15 til 17 år. Statistikken fra UDI (2007) viser videre at i overkant av 230 enslige flyktningbarn fikk sin søknad realitetsbehandlet. Det vil si at de fikk søknaden sin behandlet som reelle enslige mindreårige. Av disse var det 77 % som fikk opphold. Den vanligste årsaken til at enslige mindreårige ikke får opphold i Norge er at foreldrene blir sporet opp, og barna skal returneres til dem (UDI, 2007). I 2008 kom det 1400 enslige flyktningbarn³ og per 20.08.09 har kommet 1417 enslige mindreårige asylsøkere⁴. Det antas at det vil komme rundt 2800 enslige mindreårige flyktninger både det inneværende året og neste år (ibid.). Antall enslige mindreårige som kommer til Norge er økende nå, men antas å være svingende på lengre sikt.

Det har de siste årene kommet noen endringer i omsorgen for alenebarna i mottaksfasen. Enslige mindreårige asylsøkere under 15 år som kommer til Norge plasseres i dag på omsorgssenter. Det ble i løpet av 2007 sendt ut et forslag om endringer i lov om barneverntjenester⁵ (barnvernloven), som førte til at det i januar 2008 ble vedtatt at kapittel 5A i barnvernloven skal regulere barnverntjenestens omsorgsansvar for enslige mindreårige under 15 år⁶. Endringene i loven innebærer at den statlige barneverntjenesten både regulerer omsorgsansvaret og selve omsorgstilbudet til barna, samt tilføyelser i andre av barnvernlovens bestemmelser som sikrer at barnas behov og rettsikkerhet blir ivaretatt på best mulig måte (ibid.). Foreløpig har UDI omsorgsansvaret for de over 18 år, men på lengre sikt er det planlagt at barnverntjenesten også tar over ansvaret for disse barna.

³ <http://www.udi.no/templates/Tema.aspx?id=9282#Tall>

⁴ <http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=10270>

⁵ Lov om barnverntjenester av 17. Juli 1992

⁶ Ot.prp. nr. 28(2007–2008) s. 5-6

De enslige flyktningbarna er ulike på mange områder, både når gjelder etnisitet, sosial bakgrunn og flukthistorie. Dette gjør enslige mindreårige til en sammensatt gruppe, men det er likevel slik at barna har noen likhetstrekk. Alle barna er alene uten foreldrenes daglige omsorg og beskyttelse, de er langt fra sitt hjemland og møter kultur, språk og tradisjoner som er fremmede og annerledes. De kommer alle som flyktninger fra land der befolkningen er rammet av krig, vold, sult eller andre katastrofer (Eide, 2005). Barna har i ulik grad opplevd å bli utsatt for traumatiske hendelser og lever et liv der tap av nære relasjoner, savn og kanskje sorg er en del av hverdagen. Dette kan være med på å gjøre dem til en sårbar gruppe. Når de enslige omtales i denne studien så vil det brukes betegnelser som enslige mindreårige, flyktningbarn og alenebarna. Disse betegnelsene henspeiler på at barna kommer alene. Ettersom de mindreårige i mitt materiale er ungdommer vil de også omtales som dette.

1.2 Tidligere forskning

Det er både i Norge og internasjonalt gjort en del forskning når det gjelder enslige mindreårige flyktninger. Disse barna er et satsningsområde for myndighetene i Norge og den høyest prioriterte gruppen i UDI ⁷ (Lauritsen og Berg, 2002). Det har både på 90-tallet og i løpet av 2000 kommet ut flere forskningsrapporter om enslige mindreårige. Forskningen har hatt ulikt fokus og flere innfallsvinkler og problemstillinger er blitt presentert. Forskningsprosjektet til Schancke (1995) fokuserer på barn som bor i mottak. Han tar for seg historier som gir innsikt i barnas fluktbakgrunn og opplevelser fra krig og konfliktfylte områder. Schanckes forskning er viktig i sammenheng med denne oppgavens problemstilling nettopp for å få innsikt i hvilke type erfaringer enslige mindreårige bærer med seg. Deres psykososiale utfordringer er sentrale for å forstå hvilke muligheter de har for mestring, og med hvilket utgangspunkt de former sine nettverk. I denne sammenhengen skal også Egge og Jackbo (2001) nevnes for fremstillingen av alenebarnas historier om både fluktbakgrunn og møte med det norske samfunnet. Redd barna utarbeidet i 2004 også en rapport rettet mot enslige mindreårige i mottak (Ingebrigtsen, Berger og Thorsen, 2004). Rapporten gir et kritisk innblikk i UDIs arbeid med disse barna, og avsluttes med en tilrådning om en ny tilsynsmodell for de unge i mottak. Karin Harsløf Hjelde (2004) er i sin avhandling opptatt av de psykososiale forholdene til alenebarna. Hun skriver om forholdet mellom de enslige mindreårige og samfunnet rundt. Et aspekt ved dette forholdet er den tausheten de unge formidler i relasjonene til hjelpeapparatet og andre voksenpersoner.

⁷ http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainArea_5661&MainArea_5661=5631:0:15,3462:1:0:0:::0:0

Torunn Fladstad (1993) er også inne på enslige mindreåriges tidligere erfaringer og fluktbakgrunn, men hun tar for seg hvilke erfaringer de har gjort seg etter å ha levd i Norge en stund. Intervjuene hennes handler blant annet om identitet og hvordan mestre det å både skulle være både norsk og vietnamesisk. Fladstad har noen betraktninger i forhold til adskillelse og kontakten med familien i hjemlandet, samt utfordringer med familieegjenforening. Ada Engebrigsten (2002) tar for seg enslige mindreårige flyktninger i et transnasjonalt perspektiv. Det betyr at hun har en antagelse om at barnas familie og nettverk spiller en sentral rolle både i flukten og i eksillandet. Hun sammenligner i sin rapport asylpolitikken rettet mot alenebarna i Norge og Nederland, noe som blant annet gir henne innsikt i myndighetenes tilrettelegging for ivaretagelse av barnas relasjoner utenfor landegrensene. Barnets beste som prinsipp vektlegges i denne forskningen. Engebrigstens betraktninger om barns relasjoner er interessant i forhold til denne oppgavens fokus på nettverk, der kontakten med familien i hjemlandet er et sentralt tema. Det er utarbeidet flere forskningsprosjekter som tar for seg hvordan kommunene arbeider med enslige mindreårige flyktninger (Hjelde og Stensrud, 1999, Lauritsen og Berg, 2002, ECON, 2007, Allertsen, Kvale og Aalandslid, 2005). Rapportene inneholder blant annet beskrivelser av kommunens arbeid med alenebarna, evalueringer av det arbeidet som er gjort og oversikt over plasserings- og hjelpetiltak. De gir et innblikk i hvordan hjelpeapparatet jobber for å legge til rette for de enslige mindreårige slik at de kan få et godt utgangspunkt i Norge. Dette kan være interessant i forhold til hvordan enslige mindreårige skaper sine nettverk, og hvilken kontakt de har med hjelpeapparatet. Ikke alle disse såkalte evalueringsrapportene er like relevante for denne oppgaven, men de nevnes i denne teksten fordi de oppfattes som sentrale bidrag i det praktiske arbeidet med enslige mindreårige flyktninger.

Videre er det også gjort noe internasjonal forskning som er relevant for denne oppgaven. Dette gjelder særlig Ravi K.S. Kohli (2007) og hans forskning rettet mot sosialarbeideres relasjoner og arbeid med enslige mindreårige i Storbritannia. Forskningen hans tar for seg de enslige mindreåriges etablering i et nytt land, sosialarbeidernes møte med barna og utfordringer knyttet til relasjoner og arbeid med nyetableringen. Flere aspekter ved Kholis forskning er interessant i sammenheng med denne oppgavens problemstilling og vil belyse problemstillingen i noen av de kommende temaene. Kholi har også sammen med Fiona Mitchell redigert en samling med forskningsartikler rettet mot enslige mindreårige flyktninger (Kholi og Mitchell, 2007). Artikkelen tar for seg både de enslige mindreåriges historier, sosialarbeideres historier, ulike terapeutiske prosjekter rettet mot denne gruppen barn, samt forskjellige omsorgsløsninger for barna. Denne artikkelsamlingen nevnes her fordi den vil være interessant som videre lesing for de som er

interessert i enslige mindreårige flyktninger. Historier om alenebarna og deres årsaker til flukt er nærmere beskrevet i en dansk bok av Jan Svensson (1995). Boken gir innblikk i konfliktbelastede områder i verden, og beskriver barn og unges flukthistorier fra disse områdene til Danmark.

Ketil Eide gjorde et forskningsprosjekt i 2000 om enslige mindreåriges oppvekst og levekår i Norge etter bosetting. Denne rapporten er relevant for denne oppgaven, da den beveger seg inn på områder som omfattes av problemstillingen. Eide (2000) vurderer blant annet de unges omsorgssituasjon og viser gjennom rapporten hvilken opplevelse de unge har av møte med det norske samfunnet, og kan ut fra dette komme med relevante anbefalinger til det offentlige hjelpeapparatet. Mestring, identitet, tilknytning og etnisitet er sentrale områder i rapporten. Eide skrev også i 2005 en avhandling der han betrakter enslige mindreårige i Norge i et historisk perspektiv. Denne boken er spennende i forhold til synet på alenebarna. Den kan hjelpe oss til å forstå hvordan holdninger føres videre gjennom generasjonene og eksisterer i dag uttrykt på en annen måte. Eide (2005) kritiserer i denne avhandlingen forskningen på alenebarna for generelt å være for individfokusert. Forskningen på enslige mindreårige kommer i følge Eide i liten grad med kritiske perspektiver til myndighetenes politikk i forhold til barna. Mye av forskningen oppfattes også som beskrivende fremfor analytisk (ibid.). Eides kritiske betraktninger er interessante fordi de peker på at de enslige flyktningbarnas situasjon også bør betraktes i en større sammenheng. Betydningen av interessekonflikter, som for eksempel dilemmaer knyttet til familieegjenforening, der barnas omsorgsbehov kan bli tilsidesatt av myndighetens asylpolitikk, er også prosesser som har innvirkning på alenebarnas liv i eksil. Engebrigstens (2002) rapport favnes ikke nødvendigvis av denne kritikken, da hennes studie sammenligner myndighetenes politikk rettet mot alenebarna i Norge og Nederland. Det er også skrevet en del masteroppgaver om enslige mindreårige (Christoffersen, 2007, Seglem, 2007, Torgalsbøen, 2008 og Molvik, 2009), noe som kan indikere at stadig flere retter oppmerksomheten mot disse barna.

1.3 Oppgavens oppbygning

Kapittel 2 i denne oppgaven er et metodekapittel som gir en beskrivelse av folkehelseinstituttets studie på enslige mindreårige og hvordan deres data er blitt brukt i denne oppgaven. Metoden viser hvordan veien fra utvalg av intervjuer og frem til analyse er blitt til. Kapittel 3 tar for seg relevante aspekter ved nettverk og mestring, der de presenteres som to teoretiske innfallsvinkler. Et mestringsperspektiv og et utviklingsøkologisk perspektiv vil ligge som et bakteppe i analysen og tolkningen av datamaterialet. Deretter vil resultatene fra analysen presenteres fra kapittel 4 og

utover. Hvert av kapitlene tar for seg et eller flere tema. Kapittel 4 omhandler ungdommenes utviklingsmuligheter i forhold til bearbeiding av tap og sorg etter brudd med familie og hjemland. Dilemmaer og utfordringer ved samspillet i ungdommenes nettverk, oppvekst og tidligere erfaringer er noen aspekter ved dette kapitlet.

Kapittel 5 går nærmere inn på hvilken betydning kontakt med familien i hjemlandet kan ha for alenebarna. Kapitlet tar også for seg ulike dilemmaer ved det å ha ansvar for familie som ikke er i Norge. Etter dette så kommer kapittel 6 som omhandler tilhørighet, anerkjennelse og jevnaldrende. Her er tilhørighet og anerkjennelse to viktige begreper som er med på å belyse betydningen av nettverket i de unges hverdag. Sentralt i dette kapitlet er også hvilken betydning jevnaldrene har for de enslige mindreårige, og hvilke mestringsstrategier de unge bruker i hverdagen knyttet opp mot nettverkets betydning. Kapittel 7 tar for seg dilemmaer ved hjelpeapparatets rolle i den enslige mindreåriges hverdag. Dette er et litt kortere enn de andre kapitlene, men ansees som viktig fordi det ser betydningen av hjelpeapparatet som nettverk for alenebarna i et kritisk perspektiv. Kapittel 8 beskriver en modell som viser hvordan ungdommenes dilemmaer og utfordringer er individuelle prosesser som kan deles inn i faser. I kapittel 9 så avsluttes oppgaven ved å trekke frem de viktigste funnene, som sier noe om nettverkets betydning for de enslige mindreårige.

2 METODISK TILNÆRMING

I arbeidet fra tema til problemstilling så er det flere forhold som har ført frem til problemstillingens fokus på nettverkets betydning. Min utdanning som barnvernpedagog og mitt arbeid i barneverntjenesten med enslige mindreårige flyktninger har vært inspirasjon og motivasjon til å gjøre en studie på disse barna. Jeg skrev i 2005 en bacheloroppgave med enslige mindreårige som tema. Da var utgangspunktet en nylig utgitt rapport fra Redd Barna, angående UDIs ansvar for enslige mindreårige i mottak (Ingebrigtsen, Berger og Thorsen 2004) Mastergradens forebyggende perspektiv og egen erfaring fra bosetting av enslige mindreårige har ført til et ønske om økt forståelse for hva som skjer med alenebarna etter bosetting. I mitt arbeid med barn og ungdom, så har nettverk spilt en sentral rolle når alenebarna skal etablere seg på et nytt sted. Dilemmaer knyttet til familie i hjemlandet og hjelpapparatet er områder der det ser ut til at de enslige mindreårige møter noen utfordringer. Videre har problemstillingen også blitt tilpasset mulighetene i UngKuls datamateriale. I studiens målsetning, som nevnt i innledningen, er nære sosiale relasjoner og mestring to av stikkordene. Dette er begreper som har vekket min nysgjerrighet og ført frem mot utformingen av en problemstilling. Problemstillingen har blitt; betydningen av nettverk i enslige mindreårige flyktningers hverdag etter bosetting.

2.1 EM-Studien

EM-Studien består av tre omfattende spørreskjema, som er utviklet for å dekke de ulike aspektene i UngKuls målsetning. Det er et mål at ungdommene i undersøkelsen er deltagere over flere år, og spørreskjemaene forandrer seg etter hvert som de samme ungdommene deltar flere ganger. I tillegg til spørreskjema blir en del av ungdommene invitert til å delta i et intervju (Vedlegg 1). Det er dette intervjuet som er grunnlaget for datamaterialet i denne oppgaven. Målgruppen for EM-studien var i utgangspunktet enslige mindreårige fra Afghanistan, Irak, Somalia og Sri Lanka som fikk oppholdstillatelse mellom 2000 og 2006 (Oppdal, Jensen og Seglem, 2008). Grunnet vanskeligheter med å komme i kontakt med de unge, så ble målgruppen utvidet til å omfatte alle mindreårige uten følge med oppholdstillatelse i ovennevnte periode. Dette har i ettertid igjen blitt forandret til også å inkludere mindreårige som får opphold i 2007 og 2008 (ibid.).

Analysene i denne oppgaven vil ikke baseres på UngKuls spørreundersøkelse, da jeg har valgt å fokusere på de kvalitative intervjuene. Tidsperspektivet på masteroppgaven har begrenset muligheten til selv å kunne gå inn i resultatene fra spørreundersøkelsen for nærmere analyse.

Dette fordi utvelgelse, transkribering og analyse av intervjuene har vært så tidkrevende at det ikke ble tid til en fordypning i spørreskjemaet. UngKuls foreløpige resultater fra spørreundersøkelsen ansees likevel som interessante i forhold til oppgavens problemstilling. Disse resultatene er presentert i UngKul-rapport nr.1(Oppedal, Jensen og Seglem, 2008), og vil gå igjen i den kommende teksten. Rapporten er basert på de første 142 ungdommene som svarte på spørreskjema mellom 2006 og 2007.

Datainnsamlingen utføres av trenede forskningsassistenter som arbeider ved prosjektet. Deres oppgave er å veilede ungdommene gjennom spørreskjemaene. Ettersom skjemaene er på norsk vil ungdommene også ha tilgang på en tolk, dersom det skulle være behov for det.

Forskningsassistentene er også trent til å utføre intervjuene. Dette er en longitudinell studie og det er derfor ønskelig at de samme ungdommene svarer på spørreskjema og blir intervjuet flere ganger i løpet av studien. UngKul gir masterstudenter tilgang på sitt datamateriale. Til gjengjeld må studentene jobbe en periode som assistenter, for å bli kjent med prosjektet. Dette betyr at prosjektet får hjelp fra studentene blant annet til assistanse ved datainnsamling, utføre og transkribere intervjuer og organisere innhentet datamateriale. Selv har jeg jobbet for UngKul i en periode på tre uker.

2.1.1 Intervjuene

Forskningsassistentene blir trent til å utføre UngKul sitt mestringsintervju. Intervjuet kan sies å være halvstrukturert, der intervjuguiden inneholder flere spørsmålsformuleringer som er mer eller mindre førende for intervjuet (Kvale, 1997). UngKul ønsker med sitt intervju å finne ut hvordan ungdommene håndterer de problemene som oppstår i hverdagen deres. Intervjuet kan derfor sies å bestå av to dimensjoner. En dimensjon som er problemfokusert og en annen som er mestringsfokusert. Med det menes at intervjuet tar utgangspunkt i et eller flere problemer i ungdommens hverdag, samtidig som intervjueren er interessert i å finne hvilke mestringsstrategier ungdommene bruker i forhold til problemene de presenterer. Intervjuet åpner med at det leses en innledning, som gjør rede for innholdet i intervjuet og understreker at det er ungdommens subjektive oppfattelse som er det sentrale i samtalen. Intervjuguiden beveger seg inn på fire ulike spørsmålsformuleringer. Disse handler om å få frem om det er noe ungdommen synes er vanskelig for tiden, hvordan vanskeligheten har oppstått, hvordan den enslige mindreårige takler denne vanskeligheten og hva han eller hun tenker om fremtidig problemhåndtering. Intervjuet rundes av ved å spørre om det er noe ungdommen vil si som kan øke intervjuers forståelse. Avslutning inneholder også noen spørsmål om hvordan den enkelte

synes intervjuet har vært. Da får den enslige mindreårige mulighet til å uttrykke hvordan det var å bli intervjuet.

Analysene i min studie er basert både på intervjuer jeg selv har transkribert og som andre ansatte og studenter ved UngKul har transkribert tidligere. Det vil si at intervjuguiden ikke er utarbeidet med bakgrunn i denne oppgavens problemstilling. Det ligger noen begrensninger i å ikke kunne foreta egne intervjuer i en studie som dette. Det er mulig at temaene i oppgaven hadde sett annerledes ut dersom jeg selv hadde utviklet intervjuguiden og foretatt intervjuene. Ved egen utforming av intervjuguide så kunne eksempelvis intervjuet vært mindre strukturert og spørsmålene vært mer fokusert på betydningen av nettverket. Temaene kunne også vært annerledes ved å foreta egne intervjuer, fordi det da foreligger en mulighet til å følge de temaene en selv finner interessante, og som er mest sentrale i forhold til egen problemstilling.

Selve kommunikasjonen mellom intervjueren og ungdommen har betydning for kvaliteten på intervjuet. Når en selv ikke foretar egne intervjuer så er en prisgitt andres evne til å kommunisere. Fordelen i forhold til mine intervjuer er at de som foretar intervjuene er forskningsassistenter som har fått opplæring og har erfaring med intervjusituasjoner. Bakdelen er at en selv går glipp av de følelsesmessige uttrykkene som oppstår i en intervjusituasjon. Dermed blir det som kommuniseres via kroppsspråk ikke tilgjengelig for analysen av datamaterialet. I et forsøk på å veie opp for dette er alle intervjuene lyttet til for å fange opp sinnstemninger og få en følelse av hva som egentlig blir snakket om og på hvilken måte. Dette har vist seg å være nyttig og gitt bedre innsikt i hvordan ungdommene kommuniserer sine opplevelser til den som intervjuer dem. Det er også slik at det å være tilknyttet UngKuls prosjekt har gitt muligheter til å være en del av et forskningsmiljø, som både har vært inkluderende og inspirerende. Jeg føler meg godt kjent med EM-studien og har vært til stede ved datainnsamlinger, transkribert intervjuer og arbeidet med innføring av resultater fra spørreundersøkelsen. Dette har gjort det mulig å utarbeide en problemstilling som har vist seg meningsfull både i forhold til analysen av intervjuene, tidligere forskning og eget engasjement og interesse.

2.1.2 Kritiske betraktninger

Det er sentralt å være åpen rundt studiets fremgangsmåte for at studien skal fremstå som reliabel. Reliabilitet handler om vurdering av forskningens pålitelighet (Thagaard, 2008). Forskingens reliabilitet knyttes til at andre forskere skal kunne anvende de samme metodene og dermed få det samme resultatet (ibid.). Dette er enklere i tilfeller der det drives kvantitativ forskning hvor

resultater er målbare. Det betyr likevel ikke at begrepet er mindre sentralt innenfor kvalitativ forskning. Redegjørelse av fremgangsmåte og problematisering av eget arbeid blir viktig for å argumentere for kvalitativ forsknings reliabilitet. Det trekkes derfor frem noen utfordringer når det gjelder intervjumaterialet i EM-studien. For å sikre denne oppgavens reliabilitet blir også utvalgsriterier, og analyseprosess nærmere beskrevet senere.

Når det gjelder intervjuguiden og hvordan intervjuene foretas, så er det noen forhold som bør påpekes. Det ene er at ungdommene som intervjues i varierende grad har tilstrekkelig norskkunnskaper, både til å forstå spørsmålene og til å uttrykke egne erfaringer. Noen av spørsmålene stilles på en vanskelig måte, og i noen tilfeller kan det se ut til at intervjuguiden ikke alltid fungerer etter hensikten. Et aspekt ved dette er om intervjueren forstår det ungdommen prøver å kommunisere, eller om den unges uttalelser blir tillagt begreper tolket ut fra intervjuerens forståelse av situasjonen. Det blir viktig å ha kjennskap til dette under arbeidet med datamaterialet. Til tross for de språklige utfordringene i intervjuene, så gir de intervjuene som er valgt ut til denne oppgaven god informasjon i henhold til problemstillingen. Det er også en fordel at forskningsassistentene som foretar intervjuene både har fått opplæring og opparbeidet seg erfaring i å intervjuer enslige mindreårige flyktninger.

Vanskeligheter i kommunikasjonen med de enslige mindreårige er noe UngKul har tatt på alvor ved å gi forskningsassistentene mulighet til å bruke tolk. Dette må planlegges på forhånd, og det er noen dilemmaer knyttet til bruk av tolk i situasjoner der den unge skal snakke om utfordringer i hverdagen. I mitt materiale er det kun en av ti som savner en tolk, og han blir tilbudt et nytt intervju med tolk på et senere tidspunkt. Bruk av tolk fungerer ulikt fra person til person, og tolkens profesjonalitet og evne til å formidle kan også ha betydning for hva ungdommen føler seg komfortabel med å snakke om. Intervjuers tolkninger av ungdommens utsagn har i analysen av datamaterialet vært en kilde for kritisk vurdering. Jeg har også hatt samtaler med to av de tre som har foretatt intervjuene. Det har gitt muligheter til å diskutere intervjuene, og få en bedre forståelse av intervjusituasjonen.

Videre gir noen av intervjuene inntrykk av at det er sprik i hvordan de ulike forskningsassistentene bruker guiden og hva som fokuseres på i intervjuene. Resultatet blir også at intervjuene utvikler seg i forskjellige retninger. Kommunikasjon mellom intervjuer og den enslige mindreårige har mye å si for hvilke temaer som snakkes om. Det blir derfor viktig i analyse av dataene å ta høyde for at intervjueren selv har noen forventninger om hva som skal komme frem av intervjuene. Det at intervjuet er problemfokuserert viser til en forforståelse av at

den enslige mindreåriges hverdag er problematisk. De fleste ungdommene starter intervjuet med å fortelle om savnet av familie som ikke er i Norge. Denne likheten mellom intervjuene er påfallende, og dette kan også handle om forventningene som den enslige mindreårige har til intervjuet. I intervjusituasjonen blir deres status som enslig mindreårig fremhevet, og dilemmaer knyttet til denne statusen blir både intervjuerens og ungdommens fokus i intervjuet. Intervjuene foretas som regel etter at ungdommene har svart på spørreskjemaene. Skjemaene er omfattende og gjør blant annet at ungdommene må tenke gjennom sitt eget liv i forhold til flukt, familie, nettverk, psykisk helse med mer. Spørreskjemaet som bakteppe for intervjuet fremhever også ungdommens status som enslig mindreårig, og kan være med på å forme de temaene som blir sentrale i intervjuet.

2.2 Utvalg

Min studie tar utgangspunkt i ti intervjuer for å besvare problemstillingen om betydningen av nettverk i enslige mindreårige flyktningers hverdag etter bosetting. Antall intervjuer er begrunnet både i masteroppgavens tidsbegrensning og at kvaliteten på intervjuene, transkriberingen, tolkningen og analysen er avhengig av et grundig og tidkrevende arbeid. Formålet med å bruke intervjuene er å få fram de enslige mindreåriges stemme. Hovedfokuset er på temaer knyttet opp mot oppgavens problemstilling. Grunnet det begrensede utvalget vil det ikke være hensiktsfull å generalisere resultatene fra analysen av intervjuene. Det er ungdommenes individuelle historier denne studien tar for seg og resultatene vil sees i sammenheng med teori og tidligere forskning for å gi mening i en større sammenheng. Det er ønskelig å nyansere bildet av enslige mindreårige flyktninger, fordi det er viktig å få forståelse for at det finnes like mange historier som det finnes enslige flyktningsbarn.

UngKul gir studenter tilgang på alle intervjuer i EM-studien, og jeg plukket egenhendig ut de intervjuene som er grunnlaget for min studie. I overkant av tyven intervjuer ble raskt gjennomgått. De intervjuene som i første omgang hadde mer eller mindre fokus på nettverk ble plukket ut, og gjennomgått igjen. Etter hvert som interessante intervjuer ble plukket ut ble noen transkribert av meg underveis, mens de ferdigtranskriberte ble skrevet ut og intervjunummer fjernet for anonymisering. For å finne intervjuer ble det også nødvendig med andre utvalgs-kriterier enn fokus på nettverk. Et av disse kriteriene var alder. Aldersgruppen i intervjuene er 17 til 18 år, og bakgrunnen for dette er mulighetene og begrensningene i UngKuls datamateriale. Gjennomsnittsalderen er i UngKuls data 17 til 18 år på intervjutidspunktene. Overvekten av denne aldersgruppen har således fått betydning for utvalget. Dette fordi det er

flest intervjuer i denne aldersgruppen, også fordi ungdommene i denne aldersgruppen snakket forholdsvis godt norsk og hadde fokus på relasjoner og nettverk i sine refleksjoner.

Kjønn har også lagt føringer for utvalget. Det kan tenkes at jenter og gutter opplever betydningen av nettverket ulikt også i kraft av det å ha forskjellig kjønn. Kanskje er det slik at det stilles ulike krav fra nettverket eller at forventningene fra nettverket fremstår annerledes for gutter enn for jenter. På en annen side utelukkes det selvfølgelig ikke at et tilfeldig utvalg også gir nyanserte og spennende innfallsvinkler. Den enslige mindreåriges egen historie er i seg selv interessant om den favner problemstillingen. Studien omfatter syv gutter og tre jenter. Skjevutvalget har sammenheng med at det er flere mindreårige gutter som kommer til Norge enn det er jenter som nevnt i kapitel 1.

Nasjonalitet har også gjort seg gjeldende i utvalget. I UngKuls data er Afghanistan, Somalia, Sri Lanka og Irak de fire landene det kommer flest enslige mindreårige fra (Oppdal, Jensen og Seglem, 2008). Jeg har valgt Afghanistan og Somalia som de to landa ungdommene i mitt datamateriale kommer fra. Dette henger sammen med at ungdommene fra Afghanistan og Somalia, både var i den rette aldersgruppen og etter hvert viste seg å ha gode intervjuer med fokus på nettverk. Det ble også nødvendig å ta et valg i forhold til nasjonalitet for å få en oversikt over hvilke intervjuer som skulle gjennomgås i første omgang. Det er mulig at ved å utvide utvalget til å omfatte ungdommer fra Irak og Sri Lanka, så ville temaene i analysen vist seg å bli annerledes. Det kan være slik at opplevelsen av møte med det norske samfunnet fortøner seg forskjellig for de ulike nasjonale gruppene.

Baksiden ved å fokusere på nasjonalitet kan være at ungdommen blir betraktet som en del av en nasjonal gruppe, framfor å betraktes som enkeltpersoner. Det kan ikke settes fullstendige likhetstegn mellom mennesker fordi de kommer fra samme land eller er i samme fluktsituasjon. På samme måte kan mennesker ha felles opplevelse av en situasjon uavhengig nasjonalitet og bakgrunn. Likevel kan både den etniske bakgrunnen med tanke på situasjonen i landet som det flyktes fra og minoritetens posisjon i Norge, være viktig for tilgangen på et nettverk. Situasjonen i hjemlandet og årsaken til flukten kan for eksempel ha innvirkning på muligheten for kontakt med familie som ikke er i Norge.

På bakgrunn av de overnevnte vurderingene ble ti intervjuer valgt ut til å være en del av denne studien. Skjevheten i utvalget handler både om det begrensede antall jenter i utgangspunktet, og at det ble lagt avgjørende vekt på fokuset på nettverk i intervjuene.

Utvalget ser slik ut:

1. Gutt 18 Afghanistan
2. Gutt 17 Afghanistan
3. Gutt 17 Afghanistan
4. Jente 17 Somalia
5. Jente 18 Somalia
6. Jente 18 Somalia
7. Gutt 18 Somalia
8. Gutt 17 Somalia
9. Gutt 17 Somalia
10. Gutt 17 Somalia

2.3 Analyse- fremgangsmåte

I analysen av datamaterialet har jeg tatt utgangspunkt i Glaser og Strauss (1967) sine prinsipper i ”grounded theory”. Dette er en analysemetode der forskeren går inn i datamaterialet og leter etter begreper og kategorier, samtidig som det stilles analytiske spørsmål og gjøres sammenligninger på tvers av intervjuene (ibid.). Begrepene og kategoriene fremkommer av en systematisk kodingsprosess og danner i denne oppgaven utgangspunkt for temaene, bruken av begreper og oppdagelsen av prosesser i de unges liv. Grounded theory gir et grunnlag for å bruke empirien til å skape nye teori (ibid). For å komme frem til temaer så må dataene kodes. Kodingsprosessen er et tidkrevende arbeid, og intervjuene har vært gjennomgått flere ganger. Jeg kom frem til temaene i denne oppgaven ved å sammenligne kategoriene på tvers av intervjuene. Kodingen gjorde det mulig å finne ungdommenes ulike syn og måter å snakke om problemstillinger og utfordringer på. For å finne frem til ny teori har grounded theory fokusert på at denne teorien skal utvikles i nær tilknytning til dataene. Forskerens kjennskap til eksisterende teori på området er også viktig i analysen av dataene og utviklingen av ny teori. Eksisterende teori kan blant annet hjelpe forskeren til å få nye innfallsvinkler.

Kodingen av datamateriale har foregått på flere nivåer. Mitt intervjumateriale hadde fokus på nettverk i intervjuene som et av utvalgskriteriene, og naturlig nok var dette temaer på ulike måter i intervjuene. Jeg gjorde likevel et forsøk på å legge vekk fokuset på problemstillingen, for å finne hvilke temaer ungdommene snakket om og hvilke begreper de brukte. Første delen av kodingen foregikk ved å finne utsagn og begreper i intervjuene som ungdommene selv vektla. Et eksempel på dette kan være når en av jentene sier i intervjuet; ” *Når jeg blir litt sånn alene, jeg tenker på familie, jeg tenker på hva som har skjedd og sånn, men hvis jeg er sammen med venner og sånne ting så glemmer jeg litt. Men når man er alene, du husker hva som har skjedd og sånne ting* ” Begreper som minner, savn, glemme og mestring ble så knyttet til utsagnet. I tillegg til begrepene ble det også nedtegnet memos, altså de tankene jeg hadde rundt utsagnet, samt i hvilken sammenheng utsagnet ble uttalt.

Etter at alle intervjuene var gjennomgått på denne måten så ble begrepene satt inn i ulike kategorier, og sammenlignet på tvers av intervjuene. For eksempel så ble begrepene minner, savn og glemme samlet under fellesbetegnelsen tap og savn. Ettersom det var flere av ungdommene som snakket om minner, savn og tap av familie, så ble dette etter hvert et tema. Tolkingen og analysen av intervjuene som omhandler tap og savn finnes i kapittelet om sorg, mestring og utvikling. Problemstillingen ble også førende for hvilke kategorier som var best egnet til å utforme temaer. For å forme temaer og finne teoretiske begreper til å analysere dataene, valgte jeg å bruke allerede eksisterende teori. Temaene ble slik sett formet med utgangspunkt i kategoriene fra kodingen, og gitt mening gjennom relevant teori.

Fordelen ved å analysere dataene som beskrevet over er at jeg kom frem til temaer som ungdommene selv er opptatt av. For eksempel så er de fleste av ungdommene på en eller annen måte opptatt av familien i hjemlandet. Det som kommer frem av analysen er at de er opptatt av dette på ulike måter. Noen ønsker familien til Norge, noen opplever et ansvar i forhold til dem, noen opplever et sterkt savn og noen opplever frihet ved familiens fravær. Sammenligningene av utsagnene innad i kategoriene viste seg derfor å være interessante, nettopp fordi ungdommene opplever lignende problemstillinger på svært ulike måter. Underveis i kodingen har det også vært viktig å stille spørsmål ved problemstillingens relevans, særlig i den delen av kodingsprosessen som omhandler kategorisering av utsagn og begreper. De temaene som kom frem i intervjuene var naturlig nok mer eller mindre knyttet til nettverk, da det viktigste utvalgskriteriet for intervjuene var at det fokuserte på nettverk, som tidligere beskrevet. Alle ungdommene bak intervjuene blir presentert i løpet av oppgaven. Det er likevel slik at noen intervjuer får mer plass

enn andre i fremstillingen. Dette fordi intervjuene er av forskjellig kvalitet både når det gjelder språk, innhold og lengde på intervjuet.

Begrepet validitet blir sentralt i denne sammenhengen. Validitet handler om gyldigheten av de tolkningene forskeren har kommet frem til (Thagaard, 2009). Et sentralt spørsmål er da om forskernes tolkninger gjenspeiler virkeligheten. Altså om ungdommene kan kjenne seg igjen i temaene som denne studien har kommet frem til? Bakdelen med denne studien er at det ikke har vært mulighet for å gå tilbake til intervjuobjektene, for å høre om de kjenner seg igjen i tolkningen. I et forsøk på å veie opp for dette har mine arbeidskolleger, som daglig er i nær kontakt med enslige mindreårige flyktinger fått uttale seg om analysen. Videre så er tolkningene som er gjort i denne oppgaven forsøkt belyst fra flere ulike sider, og betydningen av nettverket er knyttet til dilemmaer som ikke fremstilles som sannheter, men snarere som mulige måter å forstå de enslige flyktingbarna på.

Jeg har daglig gjennom mitt arbeid med bosetting av enslige mindreårige flyktinger et nært og engasjert forhold til temaet. De erfaringene dette arbeidet fører med seg har preget valg av problemstilling, og kan også ha hatt innvirkning på valg av temaer, samt analysen av disse temaene. Min oppfattelse av alenebarna som ressurssterke og selvstendige kan være et eksempel på hvordan min forforståelse har preget fremstillingen av ungdommene i denne oppgaven. Tilknytning til forskningsfeltet kan gi et særlig godt utgangspunkt for gjenkjennelse og forståelse av det fenomenet som studeres (Thagaard, 2009). På en annen side kan nærheten til feltet også føre til at jeg overser det som ikke gjenkjennbart ut fra egne erfaringer. Bruken av grounded theory som analysemetode har likevel gitt en mulighet til både å distansere meg fra egne erfaringer og bruke dem aktivt. Tilknytning til feltet gir ikke et bedre grunnlag for validitet (ibid.). Derfor ønsker jeg å være åpen om min forforståelse og posisjon i forhold til de enslige mindreårige.

2.3.1 Forskningsetiske hensyn

EM- studien er godkjent av Regional Komité for Medisinsk Forskningsetikk (Vedlegg 2) og Datatilsynet (Vedlegg 3), og utføres etter deres retningslinjer. For å sikre ivaretagelsen av de enslige mindreårige må alle masterstudenter inngå en kontrakt (Vedlegg 4) med UngKul der det skrives under på at dataene bare skal brukes til avtalte problemstillinger og innen avtalt tidsperiode. Kontrakten inneholder også retningslinjer for oppbevaring av datamaterialet.

De etiske kravene er betydningsfulle i selve skriveprosessen i forhold til bruken av data. Informasjon som kommer fram vil behandles nøkternt og enkeltsitater vil ikke fremheves som mer betydningsfulle enn de er i sin rette sammenheng⁸. I beskrivelsen av metoden er det lagt vekt på å være åpen om hvilke valg som er blitt tatt underveis i forskningsprosessen. I denne oppgaven vil det ikke være mulig å spore identitet eller lokalitet i forhold til ungdommene. Ettersom det ikke er jeg selv som har foretatt intervjuene vet jeg ikke navnet eller bostedet til alle ungdommene. Det at jeg ikke har foretatt intervjuene selv kan fremstå som problematisk forskningsetisk. Det er ingen mulighet for ungdommene selv å lese analysene, og komme med kommentarer. Jeg har heller ikke kunnet be ungdommene om utfyllende informasjon, eller kunnet justert intervjuers relasjon og kommunikasjon med den enkelte ungdom. På en annen side har jeg hatt mulighet til å snakke med intervjuerne, dersom jeg ønsket mer informasjon om intervjuet.

En annen forskningsetisk problemstilling er belastningen av de enslige mindreårige som gruppe. Dette handler både om fremstillingen av resultatene i oppgaven, og om tilgangen til feltet. Når det gjelder tilgang på feltet er dette noe flere forskere opplever som problematisk, både etisk og praktisk (Oppedal, Jensen og Seglem, 2008, Eide, 2000, Kholi, 2007). Ungdommene er ikke lett tilgjengelige, da det foreligger lite og ofte feilaktig informasjon om hvor de befinner seg (Oppedal, Jensen og Seglem, 2008, Eide, 2000). Det kan derfor være problematisk å få det rette antall deltagere. Når det gjelder det forskningsetiske handler dette også om belastningen av feltet. Dersom det er mange forskere som ønsker tilgang til feltet, kan dette føre til en overbelastning på de enslige mindreårige. Dette er en av årsakene til at Ungkul ønsker masterstudenter som skriver i tilknytning til prosjektet, fremfor å finne egne informanter. Belastning av enslige mindreårige som gruppe handler også om hvordan ungdommene fremstilles. I den eksisterende forskningen henvises de ofte til som sårbare, men ressurssterke (Oppdal, Jensen og Seglem, 2008, Kholi, 2007, Schancke, 1995, Kholi, 2007 og Kholi og Mitchell, 2007). Synet på enslige mindreårige som gruppe er også et forskningsetisk tema. For å unngå stigmatisering av enkeltgrupper må det foreligge en ballanse mellom plikten til å være ærlig og ikke utelukke store funn, og hensynet til en gruppe ungdommer som ikke bør belastes ytterligere med et negativt fokus.

⁸ <http://www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/06>

3 TO TEORETISKE INNFALLSVINKLER

3.1 Mestring

Sentralt i denne oppgaven er begrepet mestring. Når ungdommene snakker om betydningen av nettverket sitt, knyttes dette i intervjuene blant annet opp mot de unges mestringsevne.

Forståelsen av mestring som begrep er derfor viktig for forståelsen av analysen av intervjuene, da mestring vil være en av to teoretiske innfallsvinkler. Faglitteraturen, særlig innen psykiatri, de siste tiårene har funnet interesse for mestringsbegrepet, og en god del forskning er gjort på området (Sommerschild, 2003). En undersøkelse i denne sammenhengen er psykologen Emmy Werners studier som ble påbegynt i 1955 og omhandlet barn på øya Kauai i staten Hawaii (Stene Nøvik, 2003). Flere av disse barna levde under forhold som gjorde at de tilhørte en høyrisikogruppe. Faktorene som var med på å gjøre barna risikoutsatte var blant annet fattigdom, vold, alkoholisme, liten stabilitet og foreldrenes mentale helseproblemer. Til tross for tilstedeværelse av flere av disse faktorene, visste det seg at en tredjedel av de risikoutsatte barna klarte seg godt som unge voksne. Dette førte til et økt fokus på hvordan barn som lever i høyrisikomiljøer klarer seg mot alle odds, altså et økt fokus på mestring.

Tanken om barn som mestrer motgang og klarer seg til tross for omstendighetene ledet frem til et annet begrep som er sentralt innen mestringsteori. Dette begrepet er resiliens og henspiller på de prosessene som gjør at barn klarer seg godt til tross for at de lever under svært risikoutsatte forhold (Borge, 2003). Resiliens er i utgangspunktet et engelsk begrep, og det norske fagmiljøet er ikke samstemte om et godt nok norsk ord til å erstatte det engelske (ibid.). Motstandskraft, elastisitet og spenstighet er eksempler på norske begreper som forsøker å fange opp innholdet i resiliens. Enslige mindreårige flyktninger kan sies å være i en risikogruppe, fordi barna har en flukthistorie og en del av dem kan ha opplevd krig, fattigdom og katastrofer. Resiliens og mestring som begrep må skilles fra hverandre. Resiliens er knyttet til risiko, mens mestring like gjerne kan knyttes til å håndtere problemer og utfordringer i hverdagen (ibid.). Mestring oppfattes derfor som et bredere begrep, som bedre favner den gruppe ungdom denne studien omhandler. Dette fordi studien har et fokus på de enslige mindreåriges hverdag etter bosetting, da de ikke lenger nødvendigvis er i en høyrisikogruppe. Læringsaspektet er også fremtredene i mestringsbegrepet i forhold til resiliens (ibid.). Både barn og voksne kan lære seg å mestre ulike situasjoner, og alle kan bli bedre på å mestre egne problemer.

Prosessene knyttet til mestringsevnen er avhengig av når, hvordan og på hvilket tidspunkt barnet er i en risikosituasjon (Sommerschild, 2003). Konteksten og omstendighetene er da med på å avgjøre hvordan barnet klarer seg. Med dette som et bakteppe blir enslige mindreårige med sine ulike historier en svært uensartet gruppe, der det kan være hensiktsfullt å sette ungdommenes mestringsevne i sammenheng med deres bakgrunnshistorier. Mestringsforskningen har kommet lenger når det gjelder hvilke miljøfaktorer som styrker barnets mestringsevne, i forhold til å forstå hvilken rolle barnets indre prosesser spiller (ibid.). Relatert til indre prosesser kan forskning som er gjort i forhold til høy og lav selvfølelse være interessant. I en undersøkelse av førskole- og skolebarn kom det frem at barn med høy selvfølelse kjennetegnes av tro på egne krefter, tar initiativ, er selvstendige og nysgjerrige og tåler skuffelser, kritikk og forandring (ibid.). Dette er alle kjennetegn på barn som mestrer, og det blir interessant å stille spørsmål ved hva som gjør at et barn utvikler god selvfølelse. Undersøkelsen viste at det var stor sammenheng mellom vurdering av egen kompetanse og omverdens tilbakemeldinger.

Samspeillet mellom de indre og ytre faktorene, samt hva som skal vektlegges er interessante diskusjoner innen mestringsforskning. Tetzner (2001) sier i en beskrivelse av hvordan barnets egenskaper og oppvekstmiljøet virker sammen, at de to komponentene er gjensidig avhengige av hverandre. For å forutsi noe om barns utvikling kan derfor ingen av komponentene utelukkes. Interessant i sammenheng med barnets egenskaper og oppvekstmiljø er parallellen mellom mestring og tilknytningsforskning (Sommerchild, 2003). Opplevelsen av en trygg tilknytning kan være nok til å utvikle evnen til å samspeile med andre mennesker (ibid.). John Bowlby er særlig kjent for å studere tidlig utvikling av de nære relasjonene (Tetzner, 2001).

Tilknytningsatferd defineres som ”enhver atferd som fører til at en person oppnår eller opprettholder nærhet til en annen klart identifisert person som blir oppfattet i stand til å hankes med verden”(Bowlby i Tetzner, 2001 s. 443) Evnen til å knytte seg til andre mennesker kan være en beskyttelsesfaktor for barn som lever i risikomiljøer. Beskyttelsesfaktorer er positive egenskaper ved barnet og omgivelsene som kan veie opp for eventuelle risikoer (ibid.). Noen mindreårige flyktninger vokser opp i det norske samfunnet uten familien som direkte støttepersoner i hverdagen. En beskyttelsesfaktor som er sentral når det gjelder tilknytning er å ha tilgang på en signifikant annen (Sommerschild, 2003). Dette er en nær fortrolig, som kan støtte og være tilgjengelig for den mindreårige gjennom både de vanskelige og de gode periodene. Den signifikante andre trenger ikke være foreldre eller familie, det kan være en lærer, en trener, en korpssleder eller andre som kan gi en trygg tilknytning.

3.1.1 "sense of coherence"

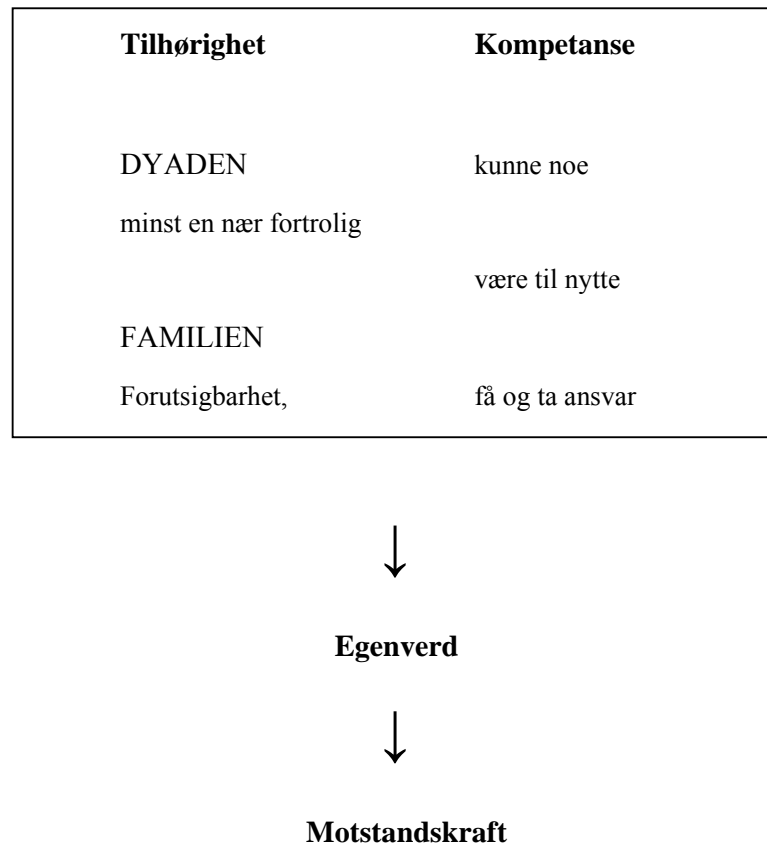
Det er viktig å merke seg at begrepene resiliens og mestring har fokuset på styrkene i barnets liv framfor svakhetene. Et slikt fokus innebærer å gå fra et sykdomsperspektiv til et mestringsperspektiv. Det vil si at man går fra å stille spørsmål ved hva som gjør den enkelte syk, til å spørre hva som gjør at akkurat den personen klarte seg så bra. Aaron Antonovsky er mannen som presenterte begrepet salutogenese (Norsk Lægeforening, 2004). Begrepet sier nettopp noe om hva som holder en person frisk, og er det motsatte av patogenese som sier noe om hva som gjør en person syk. Antonovsky var opptatt av at menneskets motstandsressurser, som kan sammenlignes med beskyttelsesfaktorer, har betydning for hvordan vi takler sykdomsutvikling. God økonomi, tilhørighet, høy egostyrke og religion er noen av de beskyttelsesfaktorene han nevner. Antonovsky mente at alle mennesker utvikler ulike former for motstandsdyktighet i løpet av livet. Det som har betydning for hvordan vi mestrer tilværelsen er "vår opplevelse av sammenheng- Sense of Coherence- SOC"(sommerschild mfl. s. 52) Dersom et menneske skal føle en slik sammenheng er det avgjørende at personen kan forstå situasjonen, tro på at en selv kan finne den rette løsningen og at det er meningsfullt for personen å prøve og finne en løsning. Når det gjelder enslige mindreårige flyktninger vil det å opprette sammenheng og mening i livet etter ankomst til Norge være svært viktig. Fladstad (1993) sier i sin undersøkelse om unge vietnamesiske flyktninger at ungdommene sitter igjen med mange spørsmål om hvorfor de måtte flykte, mange tanker om tiden i fangeleirer eller lukkede flyktningleirer og fortvilelse og sorg over tapt tid og savn etter familie. For å skape seg et godt liv i Norge vil det være viktig for disse ungdommene å ha en opplevelse av sammenheng for å finne mening og kunne mestre både fortid og fremtid. Antonovsky mente at hans SOC- teori var universell (Sommerschild mfl. 2003). Dette har han naturlig nok blitt kritisert for, ettersom det er store forskjeller i hvordan mennesker opplever og organiserer sin egen hverdag i ulike land og kulturer. Likevel holdt han fast på at teorien gir rom for ulike etniske og kulturelle forskjeller, og at teorien har universell gyldighet fordi det handler om menneskets tro på at det kan påvirke sitt eget liv.

3.1.2 Modell for mestringsvilkår

Mestring handler blant annet om hvordan man kan finne gode måter å møte hverdagen på. Mestring knyttes til de små og store utfordringene vi møter hver dag og som vi klarer å finne

konstruktive løsninger på (Gjermundsson, 2006). Sommerschild (2003) bruker en modell for mestringens vilkår for å gi en forståelse av hvordan begrepet kan brukes.

Figur 1: mestringens vilkår (Sommerschild, 2003, s.58)

Modellen er delt opp i to deler, som sammen styrker egenverdet og motstandskraften for barnet. Den ene delen handler om hva som skal til for å føle en tilhørighet og er knyttet til familie og nettverk. Familiens forutsigbarhet og bekreftelse er med på å gi barnet følelsen av trygghet og egenverd og gode forutsetninger for mestring. Dersom familien ikke er tilgjengelig for barnet vil det å ha minst en nær fortrolig også gi gode forutsetninger. Noe som er viktig å være klar over i arbeidet med enslige mindreårige som kommer til Norge uten en omsorgsperson.

Barnets nettverk som eksempelvis kan bestå av skole, venner eller omsorgspersonens omgangskrets er med på være normsettende og gi barnet en verdiforankring og et perspektiv på livet. For et minoritetsbarn kan dette innebære å både skulle forstå norske normer og regler og eksempelvis somaliske normer og regler. Dette kan være med på å gi barna et annet perspektiv og en annen verdiforankring enn både majoriteten og den somaliske minoriteten. Den andre delen av modellen handler om kompetanse. Det å kunne noe, det å føle seg nyttig og det å kunne

viser empati for andre mennesker kan gi barnet erfaring om at det er verdifullt i seg selv. Modellen beskriver hvordan barnet i samspill med sine omgivelser utvikler et egenverd som kan skape grobunn for motstandskraft, og som har betydning for hvordan barnet mestrer hverdagen sin. Modellen må sees i sammenheng med den foregående teksten. Utviklingen av egenverd kan ha sammenheng med de karakteristikkene som ble gitt av barna med høy selvfølelse. De hadde utviklet en del beskyttelsesfaktorer som kunne gi dem motstandskraft og mestringssevne. Tilknytningen til en nær fortrolig, og samspillet med den signifikante andre har betydning for å føle trygghet og tilhørighet. Modellen kan være nyttig for å finne ut hvilke faktorer som må fylles inn for å gi bedre vilkår for barnet. Slik sett er mestringsforskningen viktig for forebyggende arbeid.

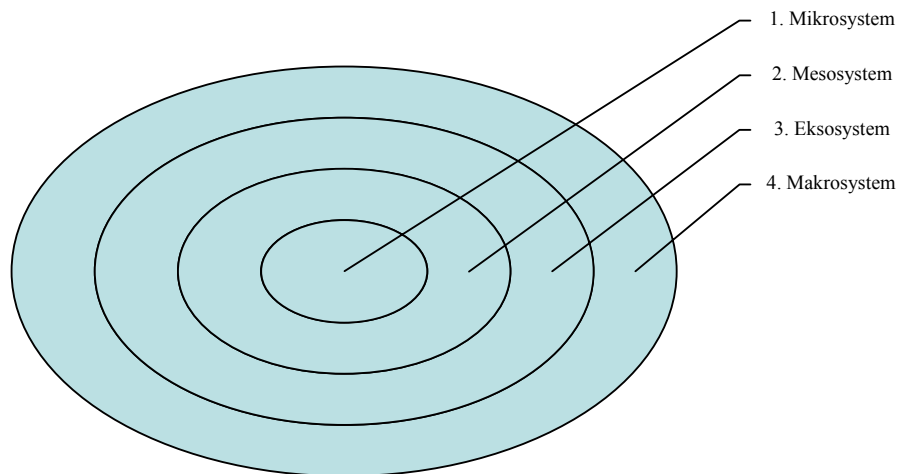
3.2 Sosialt nettverk

Begreper som motstandskraft, egenverd, kompetanse og resiliens har et individfokus. Begrepene prøver å si noe om egenskaper ved barnet som styrker og ruster det i møte med risikoutsatte miljøer og situasjoner. Det kan da stilles spørsmål ved om mestringsteoriene er for individfokuset og dermed utelukker sentrale deler av nettverket. Det skal likevel påpekes at modellen for mestringsvilkår også legger vekt på nettverkets betydning. Det å ha gode mestringsferdigheter legger til rette for å etablere og ivareta et sosialt nettverk (Fyrand, 2005). Det vil si at de menneskene som takler motstand og vanskeligheter på en god og hensiktsfull måte, gjerne får positiv respons fra nettverket. Da belastes ikke nettverket for mye, og det er lettere å få støtte når vanskeligheter oppstår. Kompetansen og evnen til å kommunisere og samhandle med andre mennesker kan da være nødvendig for å mestre hverdagen.

Til tross for at Sommerschildts modell har med nettverkets betydning som en sentral faktor, kan det være slik at sosial nettverksteori kan gi et mer helhetlig bilde av hvilken betydning nettverket har for enslige mindreårige hverdag. Mennesker utvikles i samhandling med hverandre (Fyrand, 2005). Som mennesker er vi alle en del av en sosialiseringssprosess der de normer, regler, vaner og ritualer som er rådende i den gjeldende kultur blir en del av vårt personlige uttrykk (Krange og Øia, 2005). Kultur forstås da som de tradisjoner, normer, livsanskuelser og verdioppfatninger som binder mennesket sammen i et fellesskap. (Prieur, 2004). I modellen for mestringsvilkår kan dette for eksempel handle om familiens bekreftelse på barnets kompetanse. Hva familien eller viktige personer i barnets liv bekrefter, og hvilken betydning dette har for barnets opplevelse av seg selv blir sentralt for å forstå barnets mestringsstrategier. Det modellen for mestringsvilkår ikke tar hensyn til er hvordan gjensidigheten i forholdet mellom barnet,

familien, skole, kommune, stat og helt opp på ideologiske strømninger i samfunnet fungerer. For å illustrere hvordan samspillet i omgivelsene kan fungere er Bronfenbrenners utviklingsmodell et godt analyseredskap, og representerer den andre teoretiske innfallsvinkelen i dette kapitlet (figur 1). Modellen viser hvordan ulike systemer i den enkeltes liv er i vekselvirkning med hverandre. Systemene har betydning for hvordan vi utvikler oss, samtidig som vi påvirker systemene (Fyrand, 2005). Teksten under er basert på Live Fyrand (2005) sin redegjørelse av Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell.

Figur 2: Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell (fritt etter Fyrand, 2005, s 46)

1. Mikrosystemet

Mikrosystemet inneholder vårt nærmiljø. Det kan for eksempel være hjem, skole, venner eller fritidsaktiviteter. Det er der mennesker er i direkte samhandling med hverandre, enten det er valgte, tilfeldige eller tilskrevne relasjoner. Noen relasjoner kan man velge å gjøre til en del av sitt eget mikrosystem, mens andre er vi mer eller mindre nødt til å omgås med. Familien består av personer hvert enkelt barn og voksen må forholde seg til, det samme gjør skole og jobb. Når det gjelder venner og fritid har den enkelte større valgmuligheter. Barna er mer prisgitt relasjonene i sine mikrosystem enn voksne, som selv kan styre hvem de ønsker å ha i sitt mikrosystem. Fyrand (2005) skriver at vi i valget av hvem som skal tilhøre våre mikrosystem velger ut fra et likhetsprinsipp. Det vil si at vil søker det som er kjent og de som kan bekrefte og anerkjenne våre valg, verdier og normer. Når det gjelder ungdommene i mitt materiale er de også prisgitt noen av relasjonene i sitt nettverket. Flere av ungdommene er i kontakt med hjelpeapparatet og møter varierende grad av støtte og hjelp. Relasjonen til sosialarbeiderne kan

for noen enslige mindreårige være en viktig del av deres sosiale nettverk, mens andre opplever avstand og avvisning. Alenebarnas relasjon til sosialarbeidere og hjelpeapparat drøftes i kapittel 7.

2. Mesosystemet

Mesosystemet omhandler samspillet mellom de ulike mikrosystemene, og består av minst to ulike primærgrupper eller flere mikrosystemer. Dette systemet er viktig for å skape en sammenheng i den enkeltes liv. Primærgruppen er en liten gruppe med nær og langvarig kontakt, som dekker våre sosiale og følelsesmessige behov. Gode bindeledd mellom mikrosystemene, som er preget av samarbeid, tillit og gjensidighet, har betydning for trivsel, tilhørighet og utvikling særlig for barn. Samhandlingen mellom mikrosystemene kan være vel så viktige som kvaliteten på relasjonen innenfor hvert mikrosystem. Dette er interessant i forhold til modellen for mestringsvilkår, som er opptatt av den ene nære relasjonen som en brukbar erstatning for familie. I følge den utviklingsøkologiske modellen vil samhandlingen mellom den ene nære og andre mikrosystemer være like viktig. Bronfenbrenners modell utvider således betydningen av nettverket. Samhandlingen i mesosystemet er for noen av de enslige mindreårige i mitt datamateriale nesten fraværende. Dette er særlig fremtredende for den somaliske jenta, Nadifa som er omtalt i kapittel 4. Nadifas kontakter på skolen, kontakter i barnevernet og hennes omsorgspersoner kommuniserer ikke med hverandre. Mangel på kommunikasjon på tvers av mikrosystemene kan føre til mindre kontinuitet og stabilitet for ungdommen. Det har betydning at systemene kjenner til og støtter hverandre, og ikke formidler helt ulike normer og verdier. Dette blant annet for å bringe en følelse av sammenheng i livet, noe som Antonovsky fremhever som viktig i sin SOC-teori, som nevnt over. Enslige mindreårige kan oppleve at skole og omsorgspersoner kommunisere ulike normer og verdier. I kapittel 5 omtales den somaliske gutten Zemene, som sliter med å finne stabilitet og ballanse i hverdagen. Det er ingen kommunikasjon mellom Zemenes mikrosystemer, og mikrosystemene hans kommuniserer ulike normer og verdier. Det er grunn til å anta at Zemene ikke opplever en sammenheng i hverdagen når det gjelder skole, venner og omsorgspersoner.

3. Eksosystemet

Eksosystemet omfatter andres mikrosystemer som har en mer indirekte rolle i livet. For barn relateres dette systemet til omsorgspersonenes sosiale nettverk. Det kan være omsorgspersonens venner, kollegaer, slektninger og lignende (Tetzner, 2001). Barn kan påvirkes av foreldrenes

situasjon på jobben, for eksempel ved muligheter for ferie og fri til å være sammen med barna. Kommunestyre og fagforeninger er også eksempler på eksosystemer. De enslige mindreårige kan for eksempel påvirkes indirekte av hvordan kommunestyret velger å bygge opp skolesystemet for nyankomne flyktninger. Et eksempel fra intervjumateriale kan være den afghanske gutten Malik som forteller om at moren hans er blitt syk, og ligger på sykehus i Pakistan. Malik går til barnevernet for å spørre om støtte til å besøke moren på sykehuset. Barnevernet har ikke mulighet til å gi han støtte til en slik reise. Her får kommunens føringer på forespørsler om pengestøtte konsekvenser for Maliks muligheter til å besøke sin syke mor.

4. Makrosystemet

Makrosystemet inneholder verdier, normer, tradisjoner, religion, ideologier og økonomiske forhold. Systemet kan oppleves som uhåndterbart og gjør oss hjelpeløse. De verdier, normer og tradisjoner vi sosialiseres inn i er uttrykk for strømningene på makronivå. De rådende forestillingene innefor et departement eller innen hjelpeapparatet er et resultat av strømninger på makronivå. Forestillingene er ikke statiske og de forandrer seg med tid og nye ideer, da makrosystemet påvirkes av de andre systemene. I kapittel 5 omtales noen av ungdommene i intervjumateriale som er opptatt av å få familien sin til Norge. Mulighetene for familiegjennforening er knyttet til politikk og byråkrati. Storting og regjering legger føringer for UDIs behandling av søknader om familiegjennforening. Hva som er den rådende forestillingen og den gjeldende politikken kan eksempelvis forandres ettersom hvem som styrer landet, eller hva som er strømninger ellers i Europa. Utfallet av en søknad om familiegjennforening påvirkes slik sett av de rådende forestillingene innen makrosystemet, og har konsekvenser for den enslige mindreåriges livssituasjon.

3.2.1 Bruk av modellene i datamateriale

Sommerschildts modell for mestringens vilkår og den utviklingsøkologiske modellen kan belyse et fenomen på forskjellige måter. Dette kan eksemplifiseres gjennom det Mohammed forteller om sitt møte med norske ungdommer. *”De guttene [De norske guttene]spør jo meg; hvorfor jeg er snill, liksom eller hvorfor jeg ikke lager bråk. Eller de sier; ja, svarte folk vi kaller for negere, eller de andre kaller vi for pakkiser, tredje kaller vi for svartinger eller noe sånt! Eller de spør jo meg, hva skal vi kalle deg for? Jeg sier mitt navn er Mohammed, kall meg for Mohammed, ferdig ikke noe mer enn det. Hvis du tenker at det er problem så... men jeg bryr meg ikke om det ”* Mohammed blir her møtt med holdninger og fordommer hos de andre ungdommene, som kan

virke både nedsettende og sårende. Likevel velger Mohammed og ikke fokusere på det som et problem. Han har motstandskraft til å stå i situasjonen og viser at han har egenverd ved å fortelle dem hvem han er. Men hva er det som gjør at han viser denne mestringsevnen? Hvilken betydning har nettverket i denne sammenhengen?

Den utviklingsøkologiske modellen kan hjelpe oss til å sette Mohammeds handlinger inn i et større perspektiv. Mohammed har en fetter og hans familie fungerer som et støttende nettverk. Samtidig så har han en flukthistorie bak seg, som blant annet innebærer at han har bodd i mange land. Det kan bety at han har møtt andre regler, normer og verdier, som har vært med på forme han som person. Hvordan Mohammed mestrer sin hverdag vil også være preget av de omgivelsene han har vokst opp i, og da ikke bare på mikronivå, men også samspillet mellom de andre nivåene i den utviklingsøkologiske modellen. Politiske oppfatninger, menneskesyn og verdier på makronivå spiller en rolle i Mohammeds liv. Både fordi det kommer til uttrykk gjennom grupper og enkeltmenneskers holdninger som møter han i hverdagen, men også fordi det former hans eget syn på tilværelsen. Da kan Mohammeds evne til å mestre situasjonen som er beskrevet ovenfor kanskje ikke bare forklares ut fra hans kompetanse, men bør også sees i den større sammenheng for å få en forståelse for hvorfor han handler som han gjør.

Det er grunn til å anta at modellen for mestringens vilkår ikke har et bredt nok perspektiv til alene å belyse problemstillingen, fordi den i stor grad forholder seg til barnet og barnets mikrosystem. De to modellene gir derfor to ulike innfallsvinkler til problemstillingen. Samspillet på de ulike nivåene i modellen og innad i systemene fremheves som viktig for å belyse nettverkets betydning for den enslige mindreårige.

4 SORG, MESTRING OG UTVIKLING

Den enslige mindreårige kan som mange andre flyktninger ha mistet familie, bosted og venner i løpet av et liv i konfliktfylte områder og senere på flukt. Ungdommene i dette materialet snakker om tap av nære relasjoner, både ved separasjon ved flukt fra hjemlandet og ved død. De færreste snakker inngående om sine opplevelser fra tidligere i livet, men flere uttrykker redsel for å være alene om natten når tankene om fortiden kommer. De sier også noe om at bekymringer for familien og tankene rundt tidligere hendelser innhenter dem også om dagen. De gjentakende vonde tankene gjør det vanskelig å konsentrere seg om skole og lekser, og kan influere de hverdagslige gjøremålene. I Ungkuls spørreundersøkelse kommer det frem at 75 % av informantene har opplevd krig på nært hold (Oppdal, Seglem og Jensen, 2008). Seksti av 142 oppgir at de fremdeles har plagsomme minner relatert til tidligere opplevelser, og 49 informanter oppgir at de har drømmer eller mareritt om opplevelsene (ibid.).

4.1 Sorgbearbeiding og utviklingsmuligheter i et utviklingsøkologisk perspektiv

De fleste flyktninger har opplevd store tap i sitt liv. Varvin (2003) snakker om tap av nære relasjoner, tap av trygghet og tap av fremtidsplaner. Tap medfører nødvendigvis en form for sorg, og en sorg vil ha behov for bearbeidelse. Fokuset på bearbeiding av sorg og tap har vært lite både når det gjelder flyktninger, men også generelt i faglitteraturen (Varvin, 2003). Tapet av nære relasjoner er noe de fleste mennesker opplever i løpet av et liv, og det kan være vanskelig å sette ord på sin egen sorg. Ungdommene i dette materialet er i forskjellige faser av livet sitt når det gjelder bearbeiding. Noen av dem har langt på vei bearbeidet mye av tidligere tapsopplevelser, og snakker om dette på en mer forsonende måte. Andre igjen er midt oppi en fase der gjentakende vonde tanker preger hverdagen deres, og det norske samfunnet fremstår som vanskelig å forstå og orientere seg i. For å få bearbeidet tapsopplevelsene krever det tid og sted for sorgen (Varvin, 2003). Det vil også kreve trygghet og trivsel for å få bukt med redsel og angst. Både ungdommenes egen evne og vilje og hjelpeapparatet rundt kan da ha betydning for den enslige mindreåriges utviklingsmuligheter. Med utviklingsmuligheter menes ungdommenes muligheter for å skape nye relasjoner, utdanning, språk og nå sine mål i eksiltilværelsen.

Ungdommenes nære, sosiale relasjoner vil spille en rolle når det gjelder trygghet, støtte og følelsen av å bli verdsatt og forstått. Bronfrenbrenners utviklingsøkologiske modell, kan hjelpe oss å sette ungdommenes nettverk i et system. Dersom ungdommenes relasjoner systematiseres

inn i mikrosystemer, kan dette gi et bilde av hvilke muligheter de har i forhold til å få hjelp og støtte fra nettverket. De enslige mindreårige i dette materialet anses selv som viktige aktører i dannelsen og utviklingen av nye relasjoner. Dette fordi flertallet av ungdommene framstår som selvstendige og har over tid dannet betydningsfulle relasjoner. Likevel skal det også tas i betraktning at de vil være prisgitt menneskene de møter i hjelpeapparatet. Mikrosystemene i den utviklingsøkologiske modellen fokuserer på ungdommenes direkte kontakt med andre mennesker i deres nærmiljø. Dette er arenaer som er viktige for å skape de forholdene som skal til for å bearbeide og forsones seg med tapsopplevelsene som nevnt ovenfor. Trygghet og trivsel, som ansees som viktige grunnlag for gode utviklingsmuligheter kan også sees i sammenheng med Bronfenbrenners mesosystem (Kap 3). Dersom bindeleddene mellom mikrosystemene er preget av samarbeid, tillit og gjensidighet, så har dette betydning for trivsel, tilhørighet og utvikling (ibid.). Sirwan er en somalisk gutt på 17 år. Han bor sammen med søsteren sin, går på skolen og får penger fra hjelpeapparatet. Til tross for savn og dårlig samvittighet ovenfor familien i hjemlandet har han en god utvikling på skolen, og det virker som han trives og føler tilhørighet både til skole og søsterens familie. Han har mulighet til å få hjelp med lekser på skolen, skolegang ansees som viktig av søsteren og hun forventer det samme av Sirwan som skolen forventer av han. Dette kan vise til et samarbeid mellom skolen, søsteren og Sirwan som er et godt grunnlag for Sirwans utvikling.

Samspillet på mesonivå er særlig viktig for barn, fordi de i stor grad er avhengig av at det kommuniseres på tvers av mikrosystemene, slik som mellom mor og far, eller mellom skole og foreldre (ibid.). Dette samspillet vil også være viktig for den enslige mindreårige.

Kommunikasjon mellom ungdommenes omsorgspersoner, skole og fritidsaktiviteter kan virke inn på om ungdommen trives og føler trygghet og tilhørighet. Nadifa er en av jentene i intervjumaterialet som har vært i Norge i fire år, og sliter med savn og bekymringer for familien. Hun forteller hvordan familien ble drevet fra bostedet og arbeidet sitt, og at hun ikke har snakket med dem på tre år. Nadifa forteller om søvnløse netter og konsentrasjonsvansker. Interessant i sammenheng med kommunikasjon på mesonivå er hvordan historien hennes uttrykker noe som kan tolkes som fravær av kontakt mellom Nadifas mikrosystemer. Hun bor hos mors kusine, har kontakt med barneverntjenesten, jobber, går på skole og har et godt vennenettverk. Hun snakker som om det er lite kontakt mellom disse arenaene. Det er for eksempel ikke noe samspill mellom barneverntjenesten og skole, og ut fra Nadifas beskrivelse virker samarbeidet mellom hjem og barnverntjeneste nesten fraværende. Dette kan føre til at Nadifa opplever liten grad av sammenheng i tilværelsen. Forventningene fra de ulike mikrosystemene kan være så forskjellige

at Nadifa opplever det som konfliktfullt i sin hverdag. Ulik verdiforankring i hjemmet og på skolen, kan være et av dilemmaene som ungdom med svake mesosystem opplever (Kap 3).

4.1.1 Koordinatorer i de unges liv

Det er grunn til å anta at fraværet av foreldre som gode koordinatore mellom barnets mikrosystemer gjør at samspillet på mesonivået svikter for en del av de enslige mindreårige. Med koordinatore menes det personer som tar ansvar for å skape kontakt og samarbeid mellom arenaer der ungdommen deltar. Egne erfaringer fra arbeid med enslige mindreårige peker i retningen av at ungdommenes omsorgspersoner må ha et ekstra fokus på et slikt koordineringsarbeid dersom ungdommene skal oppleve kontinuitet og stabilitet, som også er nøkkelbegreper i forhold til trivsel og trygghet. Noen eksempler på et slikt koordineringsarbeid er behovet for oppfølging av skole og hjelp til å opprette og opprettholde kontakt med nødvendige helsefremmende instanser, slik som helsesøster, psykolog og fastlege. Flere av ungdommene i mitt intervjumateriale bor alene, og har ikke nødvendigvis tilgang på de gode koordinatorene. De er derfor avhengig av at ulike instanser som barnverntjeneste og skole samarbeider på en god måte, noe eksemplet med Nadifa illustrer at ikke alltid er tilfelle. Det er en trygghet i at det kommuniseres på tvers av barn og unges arenaer. Da blir det mulig for flere personer, og den unge selv, å se livet i et mer helhetlig perspektiv.

Likevel skal det igjen nevnes at de enslige mindreårige som beskrives her i stor grad er selvstendige ungdommer. Flere av ungdommene i mitt materiale har flyktet langt og over lang tid, noe som kan ha gjort dem sårbare, men også viljesterke og samtlige har tro på fremtiden. Deres egne evner til å mestre motgang og skape seg et nytt liv skal også tas med i betraktning, og de kan selv være gode koordinatore i sitt eget liv. Savn, tap og sorg skal bearbeides og læres å leve med. Solide og gode mikrosystemer og godt samspill på mesonivå kan ansees som indikatorer på om ungdommen har gode utviklingsmuligheter, og gir mening når det sees i sammenheng med i hvilken grad de uttrykker trygghet og trivsel.

I et mestringsperspektiv blir ikke betydningen av et mesonivå vektlagt på samme måte, men den unges samspill med omgivelsene og betydningen av et godt nettverk er ytre faktorer som sidestilles med ungdommens personlige egenskaper. Mestringsteorien beskriver en signifikant annen, som kan fungere som erstatning for familie (Kap.3). Barns egenskaper og omgivelsenes påvirkning er med på å sette barnet i stand til å mestre utfordringer og konflikter (ibid.). Den signifikante andre gir barnet støtte, bekreftelse og oppfølging, og gir således barnet mulighet til å oppleve trygghet og trivsel. Kvaliteten på relasjonen mellom ungdommen og den signifikante

andre i ungdommens nettverk kan antas å være like viktig som samspillet mellom de ulike mikrosystemene. Dette fordi en signifikant annen kan bekrefte hvilke normer og verdier som er hensiktsfulle for ungdommen, og hjelpe ungdommen til å finne en sammenheng i tilværelsen. Mohammed som er 18 år og fra Afghanistan er en av ungdommene som har en signifikant annen som kan hjelpe han til å skape en slik sammenheng. Fetteren til Mohammed fremstår som et forbilde for han, og kommuniserer normer og verdier som Mohammed respekterer. Mohammed bor alene og har et svakt mesosystem, da det ikke er kommunikasjon eller samarbeid mellom skole, barnevern eller familie i hjemlandet.

Til tross for utfordringer og problemer som Mohammed forteller om har han hatt en god utvikling, og nevner fetteren som betydningsfull flere ganger i intervjuet. Det er grunn til å anta at fetteren kunne vært en koordinator for Mohammed. Han kunne vært med Mohammed og snakket med skolen, hjulpet han med å finne jobb og hatt kontakt med familien til Mohammed i hjemlandet. Til tross for at fetteren anses som en signifikant annen for Mohammed har han ikke rollen som koordinator. En av grunnene til dette kan være Mohammeds alder som tilsier at han bør klare seg selv. Det er likevel grunn til å hevde at en signifikant annen for flyktningbarna også kan fungere som en koordinator. Dette fordi gjensidigheten og tilliten som finnes i en slik relasjon kan gjøre andre deler av ungdommens nettverk mer tilgjengelig. Når det gjelder savnet av familie og bearbeiding av tapsopplevelser vil tryggheten i relasjonen til den signifikante andre være betydningsfull. Det å skape en sammenheng i tilværelsen handler også om å forsone seg med fortiden, samtidig som stabilitet og kontinuitet i nåtiden fremmer trivsel og utvikling. En koordinator vil da ha de samme oppgavene som foreldre har for barn.

På en annen side kan en koordinator også være en person fra hjelpeapparatet, men ikke nødvendigvis en signifikant annen. De unges hjelpeverge er en person som nettopp er tenkt til å fungere som en koordinator. Alle enslige mindreårige har krav på hjelpeverge fram til de fyller 18 år⁹. En hjelpeverge er en person som har ansvaret for ungdommen i foreldrenes sted. Hjelpevergen har ikke omsorgsansvaret, men ansvaret for at de som yter omsorgen til barna gjør dette på en god måte. Ungdommene i datamateriale snakker lite om hjelpevergene sine. De oppfattes ikke som tilstedeværende i de utfordringene de unge møter i forhold til sitt svake mesosystem. Eides (2000) undersøkelse viser likevel til at noen hjelpeverger får nære og fortrolige forhold til ungdommene. Det er uansett tilliten og tryggheten i relasjonen som er viktig for at koordinatoren skal få til et samarbeid med andre av ungdommens mikrosystemer.

⁹ Lov om vergemål for umyndige av 22. April 1927

I intervjumaterialet er det få av ungdommene som snakker direkte om gode koordinatorene. Det kan se ut til at Sirwans søster har en slik funksjon, men Sirwan omtaler ikke deres relasjon i detaljer. For de andre ungdommene ser det heller ut til at mangel på samarbeid og kommunikasjon i mesosystemet viser til at det kunne vært et behov for hjelp til å koordinere mikrosystemene. Slik det er nå ser det ut til at ungdommene selv prøver å utføre koordineringsarbeidet, og at de som mislykkes på dette området har større problemer i forhold til å bearbeide egne tapsopplevelser. Nadifa som ble beskrevet i den foregående teksten er en av ungdommene som fortsatt har behov for å bearbeide sine tapsopplevelser. Hun har bodd i Norge i tre år, og tapet av familien dominerer fortsatt hverdagen hennes. *”Jeg vet ikke hvordan de har det akkurat nå, fordi jeg har ikke snakket med dem på tre år. Jeg kan ikke besøke dem heller eller reise, det er vanskelig skjønner du”* Videre svarer hun følgende på spørsmål om hva hun gjør for at det skal bli bedre når de vonde tankene kommer; *”Jeg klarer ikke gjøre noe annet eller tenke på noen annet, de er jo liksom hovedsaken. Noen ganger prøver jeg å gjøre noe annet og glemme det, men det går ikke”*. Når disse tankene kommer har Nadifa vanskeligheter på skolen og hjemme om natten. Hva som gjør at Nadifa ikke klarer å prestere på skolen i disse periodene, vil det være vanskelig for skolen å få innsikt i da det ikke kommuniseres mellom hennes mikrosystemer.

4.1.2 Aaliyahs historie

Aaliyah er en annen av ungdommene i intervjumaterialet som opplever en følelse av tap og savn. Hennes historie kan både si oss noe om betydningen av samspillet mellom mikrosystemene på mesonivå, og hennes egen motstandskraft i forhold til utfordringene i hverdagen.

Aaliyah har vært i Norge i to år og kom hit helt alene som 15 åring og hadde ingen relasjoner i landet. Hun har en tung avskjed med familien sin bak seg. Aaliyah hadde valget mellom å flykte eller bli drept, dersom hun ikke etterkom farens krav om omskjæring og giftemål. Moren var hennes nærmeste omsorgsperson, og det virker som hun har levd i en beskyttet tilværelse og at flukten kom plutselig. Det var mor som hjalp henne å arrangere flukten. Hun bekymrer seg mye for familien, og savner å ha søsken og mor i nærheten. *”Når jeg blir litt sånn alene så tenker jeg på min familie, jeg tenker på det som har skjedd og sånn. Men hvis jeg er sammen med venner og sånne ting så kanskje jeg glemmer litt. Men når man er litt alene, du husker hva som har skjedd, sånne vanskelige ting”* Hun forteller at hun ikke kunne levd uten sin mor, og at det er en del som er vanskelig når mor ikke er her i Norge sammen med henne. Aaliyah snakker om det hun opplever som vanskelig med skole, språk, sykdom og det å klare seg alene. Hun må selv ta initiativ til å legge skoledagen til rette for sykdommen, og sier at det er ingen som kan forstå hvordan det er for henne å være syk. Uten å gå i beskrivende detaljer så gråter hun mye gjennom intervjuet. Tapet av mor som den nære omsorgspersonen har vært og er enda vond å bære. *”Jeg kunne ikke leve uten mor. Hun var sånn min mor at hun hjalp meg, støttet meg, beskyttet meg. Hvis hun ikke hadde vært der så hadde jeg vært i*

en dårlig situasjon. (...) hun masserte meg og var så redd for meg, men her har jeg ingen. Det er litt vanskelig.”

Aaliyah tenker ofte på sin familie og tenker at det eneste som kan hjelpe er om de kan komme til Norge. Når hun blir trist så prøver hun å gjøre andre ting og vil helst være sammen med venner for å glemme det som har skjedd. Til tross for at Aaliyah forteller en trist historie om tap av sine nærmeste, så gjenspeiler historien hennes også at hun er både ressurssterk og håpefull for fremtiden. Hun snakker åpent om det hun opplever som vanskelig, og forteller hvordan et positivt syn på livet og venner som bryr seg om henne gjør tilværelsen god likevel.

Aaliyah har vært i Norge en stund og har til en viss grad vært gjennom en sorgprosess og fått bearbeidet tapet av sin familie. Hun har mange venner som støtter henne, og er der når hun trenger å glemme det som er vondt. Hun sliter med språket, skolen og en sykdom som gjør det vanskelig for henne å bevege seg. Dette er noe av det som kan se ut til å gjøre tilværelsen hennes utrygg. Hun opplever at det ikke er noen som hjelper henne med det som er vanskelig. Det kan se ut til at mesosystemet svikter når det gjelder samarbeid mellom skole og Aaliyahs behandlere i forhold til sykdommen, eller hennes omsorgspersoner her i Norge. Kanskje kan dette skyldes fravær av en god koordinator. Hun snakker lite om andre arenaer enn hjemme, skole og hos venner, og det kan virke som skolen er hennes eneste integrerende arena. Det er mulig at dette gjenspeiles i de problemene hun uttrykker i forhold til språk, og begrenser henne når det gjelder å være sin egen koordinator

På en måte kan Aaliyah gi inntrykk av at hun lever i en utrygg tilværelse der hun ikke har mulighet til å gjennomgå en sorgprosess og bearbeide tapet av moren som en viktig omsorgsperson. Utryggheten kan relateres til en stor endring i tilværelsen fra en beskyttet oppvekst til en plutselig selvstendig tilværelse som flyktning i Norge. Hennes utviklingsmuligheter kan da begrenses av denne utryggheten og gjøre sorgprosessen vanskelig (Varvin, 2003). På en annen side er Aaliyah en jente som klarer seg bra i det norske samfunnet. Hun har planer og håp for fremtiden. Sorg uttrykkes på ulike måter av ulike mennesker og det er stor variasjon i hvordan den enkelte sørger (Varvin, 2003). Kanskje kan det sies om Aaliyah at hun ikke er opptatt av sin mor på en måte som er til hinder for henne i hverdagen, men at hun bærer med seg et savn av moren som er en del av hennes alenetilværelse. Varvin (2003) sier videre at dersom det er mulighet for å knytte nye relasjoner som kan akseptere sorgen og tapet, så vil det være sentralt i en bearbeiding. Det kan se ut til at Aaliyah har venner som nettopp gjør dette, og at hun føler seg trygg nok til å søke deres støtte når tankene blir for vanskelige å sitte med alene.

4.2 Egenverd og motstandskraft

Brofenbrenners utviklingsøkologiske modell kan hjelpe til å finne ungdommenes mikrosystemer og sette fokus på hvordan samspillet fungerer innad i systemet og på kommunikasjonen på tvers av mikrosystemene. Dette setter oss i stand til å spekulere i hvilken betydning nettverket kan ha for ungdommene, slik som drøftet ovenfor. De unges utviklingsmuligheter kan også sies og bestemmes av ungdommens egne ressurser, kulturelle begrensninger, muligheter og tidligere livserfaringer (Varvin, 2003). Derfor kan det i tillegg til den utviklingsøkologiske modellen være hensiktsfullt å ha et fokus på de unges egne evner til mestre motgang, tap og savn. Mestring kjennetegnes blant annet av tro på egne krefter, selvstendighet, initiativtaker, nysgjerrighet og at man tåler skuffelser, kritikk og forandring (Kap 3.). Dette er egenskaper som flere av ungdommene i mitt materiale besitter i større eller mindre grad. Aaliyah fremstår i intervjuet som en person som har mye ressurser. Hun har klart å flykte til Norge, klart å skape et nytt liv der hun har fått gode venner, går på skole og har håp for fremtiden. Samspillet mellom de ytre og de indre faktorene fremheves som viktige innen mestringsforskningen (Sommerschild, 2003, Tetzner, 2001). Positiv tilbakemelding og bekreftelse fra omgivelsene styrker barnets selvfølelse, og kan være med på å sette det i stand til å utvise motstandskraft når det oppstår vanskelige situasjoner (Kap 3.).

Mestringsevnen er noe som utvikler seg gjennom hele livet, og gode tilknytningsrelasjoner som gir trygghet og en følelse av tilhørighet er med å på å tilrettelegge for en god utvikling for barnet (Kap 3.) En tanke er at Aaliyahs oppvekstmiljø i hjemlandet har betydning for hvordan hun møter utfordringene i eksillandet. Det virker som Aaliyah gjennom barndommen har hatt en sterk tilknytning til sin mor. Dette kommer frem når hun snakker om betydningen av sin mors hjelp og støtte til sykdom og støtte til flukt. Moren kan ha vært den personen som har gitt henne bekreftelse og opplevelsen av tilhørighet til familie og nettverk. Gjennom en slik sentral rolle i datterens liv, kan moren ha gitt henne muligheter til å utvikle egenverd og motstandskraft. Dette kan være med på å forklare hvorfor Aaliyah til tross for savnet av moren, og opplevelsen av vanskeligheter i eksiltilværelsen fortsatt har et positivt syn på livet og fremtiden, Aaliyah har blant annet flere gode venner, som hun opplever som støttende, og utviser gjennom dette en god evne til tilknytning. Hun tar også initiativ til å få skolen til å legge til rette for sykdommen hennes, og utviser slik en evne til å ta ansvar for sitt eget liv.

Til tross for at Aaliyah utviser gode mestringsevner ved å skape et godt nettverk og være optimistisk og positiv utviser hun også en sorg for tapet av moren, og tynges til dels av sykdommen sin. Samtidig opplever hun vanskeligheter når det gjelder språk, skole og det å klare

seg alene. Dette kan antyde mangel på en signifikant annen eller fravær av en koordinator, som drøftet tidligere. Det kan være interessant å se nærmere på om det er noe som begrenser hennes utviklingsmuligheter i forhold til mestring og opplevelsen av trygghet og trivsel her i Norge. Hun forteller at moren har vært der og beskyttet, støttet og hjulpet henne. Aaliyah sier også i intervjuet at hun savner noen som kan passe på henne. Her i Norge kan hun gjøre som hun vil og bestemme selv. Dersom hun opplever rammene for hverdagen som helt annerledes og løsere enn i hjemlandet, så er det mulig at det kan spille en rolle i forhold til trygghet og trivsel. Kanskje opplever hun rammene som utrygge og at dette er en av grunnene til at bearbeidningen av tapet og adskillelsen fra mor blir vanskelig. Ligger det her til grunn noen kulturelle forskjeller, som er med på å skape en tilværelse som kan oppleves som utrygg?

Sommerschields (2003) modell for mestringens vilkår sier noe om hvordan utviklingen av motstandskraft og egenverd også skjer innenfor et nettverk. Kulturen kan i denne sammenhengen betraktes som settingen der barnet tilknytter seg og lærer seg å være et sosialt vesen. Nettverket rundt er de som er med på å skape verdier og perspektiv i barnets liv. Aaliyah kan sies å utrykke at hun savner tydeligere rammer for sin tilværelse, noen som kan fortelle henne hva hun får lov til og hva som ikke er greit. Aaliyah er 18 år og er i følge norsk lov myndig. Det betyr at hun bestemmer over seg selv, og det er forventet at hun tar vare på seg selv. Historien hennes tilsier at forholdene har vært annerledes i Somalia, og kanskje kommer kravet om å klare seg selv både på feil tidspunkt i livet hennes og under andre forutsetninger enn det kunne være forventet i hjemlandet.

Likevel er det ikke nødvendigvis slik at Aaliyahs savn etter beskyttelse og behovet for tydeligere rammer kan kulturforklares. Det er mulig de snarere bør betraktes som forskjeller mellom autoritær eller åpen oppdragelse. Foreldres holdninger og oppdragelsespraksis har betydning for personlighetsutviklingen (Tetzner, 2001). Forskning på området viser blant annet at barn av kontrollerende foreldre er mer lydige, fryktsomme og tilbaketrukne enn barn av foreldre med en mer demokratisk oppdragelsesform (ibid.). Samtidig som foreldre som var kjærlige, men autoritære fikk mer uavhengig og sosialt kompetente barn. Bemerkelsesverdig i denne sammenheng er at mye kjærlighet fra mor fungerte som en beskyttelsesfaktor for barna i forhold til utvikling av internaliserende problemer senere i livet. Ulikheter i oppdragelse av barn er noe som er tilfelle både her i Norge og i mange andre land. Oppdragelsen kan være et ledd i å forklare hvordan Aaliyah både har en god mestringsevne og ser ut til å ønske tydeligere og kanskje strengere rammer. Aaliyahs sterke tilknytning til mor vitner også om en mors kjærlighet som kan fungere som en beskyttelsesfaktor for datteren i eksiltilværelsen. Sommerschields (2003)

modell for mestringens vilkår kan vise til at oppdragelse har betydning for utvikling av egenverd og motstandskraft. Da oppdragelsen er en sentral del av barnets oppvekstmiljø (Tetzner, 2001).

Aaliyahs historie er bare en av mange og sier lite om hvordan enslige mindreårige generelt bearbeider tap og savn, eller hvorfor noen opplever trygghet og trivsel i eksillandet og andre ikke. Tidligere i teksten ble det nevnt hvordan flyktninger kan oppleve tap av selvverd og verdighet, samt tap av alt som er kjent og kjær. Varvin (2003) skriver at de mest traumatiserte flyktingene som kommer til han for behandling har opplevd ekstreme hendelser der deres psykiske mestringsevne har vært paralyisert og de selv er offer for total hjelpeløshet. Virkningene av en slik traumatisering kan være en grunnleggende misstillit. I slike tilfeller er det mulig at motstandskraften og egenverdet er så svekket at betydningen av hvordan flyktninger imøtekommes av hjelpeapparatet blir særdeles viktig. Da kan kanskje den enkeltes ressurser være ubetydelige dersom den riktige hjelpen ikke er tilstede. På en annen side kan det være nettopp den enkeltes motstandskraft som har gjort det mulig å komme til Norge i live. Det skal også sies at eksemplet fra Varvin kan være et ytterpunkt og ikke nødvendigvis er representativt for ungdommene i dette materialet. Aaliyah som et eksempel i denne fremstillingen viser på sin side hvordan både de ytre og de indre faktorene, eksempelvis egen mestringsevne og nettverkets betydning, er viktig for hvordan hun mestrer hverdagen.

For å kunne bearbeide tap og sorg anses trygghet og trivsel i eksillandet som sentralt for den enslige mindreårige. Det er mange faktorer som spiller inn for opplevelsen av trygghet og trivsel. I denne undersøkelsen blir betydningen av gode koordinatører fremhevet som betydningsfullt for opplevelsen av trygghet og trivsel. Disse koordinatorene kan ha innvirkning på nettverkets betydning, samtidig som ungdommene også forventes å kommunisere på tvers av egne mikrosystemer. Sentralt i forhold til tap og sorg er også hva som fremmer og hemmer ungdommenes utviklingsmuligheter. Tidligere erfaringer er i sammenheng med Aaliyahs historie sentrale for å forstå ungdommenes handlinger. Oppdragelse og tilknytning til viktige personer i oppveksten vil således ha betydning for hvordan de unge møter hverdagen i eksillandet.

5 FRIHET OG ANSVAR

Det er ulike grunner til at de mindreårige skilles fra sin familie og flykter fra sitt hjemland. Både bakgrunnen og motivasjonen for flukten deres kan ha betydning for hvordan et nytt liv i Norge vil fortone seg. Ungdommene i mitt materiale bekymrer seg ofte for familien i utlandet.

Bekymringene dreier seg blant annet om usikkerhet om hvor i verden familien befinner seg, utrygghet i forhold til en skiftende konfliktfull situasjon i hjemlandet og om familien får dekket de nødvendige behovene for å overleve. Noen familier har blitt splittet i fluktsituasjonen, noen er i sikkerhet i andre land i nærheten og noen lever fortsatt i konfliktfylte områder i hjemlandet. De enslige mindreåriges flukthistorier fortoner seg svært ulikt i dette materialet. Dette fører også til at deres bekymringer og kontakt med familien er ulike. Det som ser ut til å gå igjen hos flere av ungdommene er likevel en type bekymring for familien, som på en eller annen måte påvirker hverdagen deres. Malik sier følgende om sine bekymringer for familien; *”Det har blitt mer krig der, mer bombing og sånn, så det gjør at jeg tenker på dem. Det er ikke bare dem, Afghanistan er hjemlandet mitt, jeg tenker på alle afghanere! Også tenker jeg på familien min. Det gjør meg litt lei meg, litt trist.”* Bekymringer, tap og savn preger enkelte av de enslige mindreårige, og bekymringene kan knyttes til ungdommenes kontakt med familie i hjemlandet og deres ansvar ovenfor dem.

Kontakten med familien kan være beroligende fordi man vet hvor familien befinner seg og at de er trygge, men det kan også føre til bekymringer for deres livssituasjon. Det samme kan sies å gjelde for dem som ikke har kontakt med familien sin. Usikkerhet i forhold til om familiemedlemmer er i live og trygge, kan føre til bekymringer på en måte som påvirker hverdagen til ungdommene. Det kommer blant annet frem når ungdommer forteller at uroligheter i landet der familien befinner seg kan gjøre det vanskelig å konsentrere seg om skole og andre hverdagslige gjøremål. Kontakten med familien i hjemlandet eller fravær av kontakt med familien stiller ungdommene ovenfor flere dilemmaer, som skal belyses nærmere i den kommende teksten.

5.1 Oppsporing av familiemedlemmer og gjenforening

De fleste av ungdommene i materialet uttrykker et behov for å ha kontakt med familien sin i hjemlandet, eller familie på flukt andre steder i verden. Egne erfaringer fra bosetting av enslige mindreårige i en kommune har også vist at flere av ungdommene ønsker å søke etter sine familiemedlemmer, dersom de ikke har hatt noe kontakt etter flukten. Røde kors er en

organisasjon som har opparbeidet seg kompetanse på å søke etter flyktnings bortkommende familiemedlemmer¹⁰. Norske myndigheter har et ønske om å trappe opp dette arbeidet med tanke på tilbakesending av enslige mindreårige¹¹. Jungeltelegrafan kan også vise seg å være effektiv i forhold til oppsporing av familiemedlemmer. Ebyan fra Somalia forteller i intervjuet at han var på sommerferie i Sverige, da han kom i kontakt med noen som hadde vært på besøk i hjemlandet og hadde møtt familien hans. Ebyan fikk da et telefonnummer og kom slik i kontakt med familien sin igjen.

Det å skulle spore opp familiemedlemmer kan også være knyttet til redsel og usikkerhet. Det å flykte innebærer mange farer og møtet med de norske myndighetene kan oppleves som skremmende og truende. Norge fører en restriktiv politikk i forhold til de enslige mindreårige og gjenforening med familie, og myten om ”ankerbarna” kan knyttes til denne politikken (Eide, 2000). Begrepet ”ankerbarn” henspiller i følge Eide på barn som blir sendt ut i verden som et anker, hvor foreldrene kommer etter for å få familiegjenforening. Eide (2000) henviser til en statistikk fra UDI som viser at 10 % av enslige mindreårige i Norge mellom 1989-92 fikk innvilget familiegjenforening i løpet av de første fem årene etter bosetting. En undersøkelse fra statistisk sentralbyrå viser at blant 2181 enslige mindreårige bosatt i Norge mellom 1996 og 2005 så er det kun 4 % som har fått foreldrene sine til Norge (Pettersen, 2007). Utfra disse statistikkene virker det nærliggende å tenke seg at teorien om enslige mindreårige som ankerbarn minner mest om en myte og bør kanskje ikke brukes som en beskrivelse av barna som en gruppe.

Av ungdommene i mitt materiale er det to som har forsøkt å få familien sin til Norge. De har ikke fått innvilget søknaden sin. De oppfattes som diffuse i sine uttalelser rundt emnet, og det virker som det er vanskelig for dem å få oversikt på hvordan systemet fungerer. Eide (2000) finner også i sin undersøkelse at de unge opplever en forvirring og usikkerhet rundt hvilke muligheter de har for å bli gjenforent med familie i hjemlandet. Fladstad (1993) nevner familiegjenforening som en strategi som hennes ungdommer brukte for å håndtere vanskelighetene rundt dette med å være atskilt fra sin familie. ”Familiegjenforening kan synes både som en strategi som forventes å skulle løse problemer de unge konfronteres med i eksil, en måte å skape en form for kontinuitet i deres liv, og for noen innfrielse av forpliktelser pålagt dem ved flukt fra Vietnam” (Fladstad, 1993, s. 102). Flere av ungdommene i mitt materiale anser også familiegjenforening som en løsning på problemene i hverdagen, dette til tross for at bare to

¹⁰ http://www.rodekors.no/Vart_arbeid/Oppsporing_av_savnede/

¹¹ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-17-2000-2001-/8.html?id=194129>

har tatt initiativ til å søke. Det er likevel ikke sikkert at det å søke om familiegenforening er en hensiktsfull strategi for ungdommene. Tallene over viser at de aller fleste mindreårige ikke blir gjenforent med familien i Norge, og at det derfor kan være et urealistisk håp for fremtiden.

Likevel er det grunn til å anta at dette håpet gjøre tilværelsen lettere en stund. Det å arbeide for at familien skal komme til Norge, kan være en konkret måte å bøte på dårlig samvittighet og ta det ansvaret man kan være pålagt fra familien.

Den enslige mindreårige får individuell behandling av sin søknad av utlendingsmyndighetene. Dersom myndighetene ikke finner at det er behov for beskyttelse, så skal det av hensyn til barnets beste sendes tilbake til foreldrene¹². Dersom foreldrene ikke kan oppspores innvilges barnet oppholdstillatelse i Norge. Denne politikken kan også ha innvirkning på den kontakten barnet har med familien i hjemlandet. Noen enslige mindreårige kan innvilges oppholdstillatelse med den heftelse at dersom foreldre dukker opp, så skal de tilbakeføres. Kanskje er dette med på å skape en redsel for kontakt med foreldre, og føre til at barnet av frykt for utsendelse skjuler eller unngår denne kontakten. Dette kan være med på å vanskeliggjøre eksiltilværelsen ytterligere. Det kan se ut til at kontakt med familien i hjemlandet er knyttet opp mot et behov for å vite at familien er i live og trygge, men at den norske politikken er med på å vanskeliggjøre denne kontakten. Engebrigsten (2002) er også inne på denne problematikken, og henviser til et av intervjuobjektene som opplever at tilbakevendingspolitikken i Sverige hindrer enslige mindreårige i å opprettholde kontakten med familien i hjemlandet. Norske myndigheter ønsker å etablere en nordisk arbeidsgruppe, der de blant annet vil dra nytte av de erfaringene Sverige har gjort når det gjelder oppsporing og tilbakeføring av enslige mindreårige flyktninger¹³. Engebrigsten (2002) bruker videre begrepet transnasjonale kontakter for å beskrive den kontakten barnemigranter har med familie i hjemlandet, eller familie på flukt i andre land. Mange av barna har både kontakt med familien sin etter flukten, og har familie i eksillandet. De transnasjonale kontaktene beskrives som sterke bånd, der familie og slekt fortsetter å spille en vesentlig rolle i barnas liv i eksillandet (Engebrigsten, 2002).

¹² <http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-17-2000-2001-/8.html?id=194129>

¹³ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-17-2000-2001-/8.html?id=194129>

5.2 Frihet og grenser/ tilknytning og holdepunkt

Med teksten over som et bakteppe kan det å ha kontakt med familien utenfor Norge knyttes til flere dilemmaer. Det er de dilemmaene som omhandler asylsøknad og politikk, men det er også dilemmaer som er knyttet opp mot hvordan kontakten med familien i hjemlandet oppleves for den enkelte. Behovet for kontakt med familien kan forandre seg med tiden. Eide (2000) skriver at i begynnelsen oppleves ønske om gjenforening som sterkt, men etter noen år er det flere som sier at de er glad familien ikke kom til Norge likevel. Familiегjenforening kan være problematisk og det kan også kontakten med familien i hjemlandet være. Forventningene fra hjemlandet kan være vanskelige å innfri for de enslige mindreårige, samtidig som foreldrene kan ha liten forståelse for hvilke muligheter og begrensninger barnet har i Norge (Eide, 2000). Engebrigsten (2002) snakker om en form for fjernoppdragelse, der foreldrene fortsetter å yte omsorg og kontroll over barna sine gjennom direkte kontakt med barnet i eksillandet eller ved indirekte kontakt gjennom barnets nettverk.

Et spørsmål kan da være om kontakten med familien fremmer eller hemmer integrering for den enkelte enslige mindreårige? Den offentlige debatten har hatt et fokus på at kontakten med hjemlandet er til hinder for integreringen (Engebristen, 2002). Engebristens begrep, transnasjonalitet, henspiller på en annen side på den tosidigheten som ligger i det å være enslige ung flyktning. En tosidighet som gir ungdommene mulighet til å utvikle en tilknytning både til hjemlandet og eksillandet. Migrasjon kan da ikke oppfattes som en enveisprosess, men som en prosess der flyktningene bør kunne oppleve en tilhørighet både til eksillandet og hjemlandet. I UngKuls spørreundersøkelse oppgis det at 98 av 142 informanter har kontakt med familie i Norge eller hjemland (Oppdal, Jensen og Seglem, 2008). Nærmere halvparten av informantene har kontakt med familien i hjemlandet. De fleste har kontakt med mor eller søsken, mens svært få har kontakt med både mor og far. Månedlig kontakt med familien er i følge spørreundersøkelsen det mest vanlige (ibid.). Det er likevel kvaliteten på kontakten med familien som har betydning for ungdommene, og det sier spørreundersøkelsen lite om (ibid.) Det er også denne kvaliteten som kan si noen om hvordan kontakten med familien påvirker barna i møte med det norske samfunnet.

Ungdommene i mitt intervjumateriale opplever kontakten med familien svært ulikt. For noen er det en byrde, som innebærer et ansvar som kan være vanskelig å bære, samtidig som det er godt å vite at familien er i god behold. For andre igjen er kontakten en nødvendighet, noe som gjør at de klarer å møte utfordringene som tilpassingen til det norske samfunnet innebærer. Ebyan er en av ungdommene som har gjort seg noen refleksjoner rundt det å være langt borte fra familien sin,

og hva dette innebærer for en enslig mindreårig flykting ” *Jeg kan ikke si for alle for jeg vet ikke alle, men de som jeg kjenner liksom, problemet mest er at de ikke bor med familien sin og noen vil kanskje ikke ha familien sin her. Noen synes de har frihet og de vil kanskje leve alene. Noen vil ha familien dems her og de kom fra familien dems fordi det var den eneste måten de kunne ha det bra*” Dette sitatet sier noe om kompleksiteten som ligger i det å flykte som enslig mindreårig. Et dilemma Ebyan tar opp her er dette med frihet og grenser. Noen ønsker å være alene og ha friheten til å bestemme over sitt eget liv, mens andre er avhengig av kontakt og håp om gjenforening, selv om dette innebærer en større innflytelse fra familien. Kanskje er det slik at historiene til de enslige mindreårige blir så ulike på dette området, fordi deres bakgrunn, forutsetninger og utviklingsmuligheter i Norge er så forskjellig.

Motivasjonen og omstendighetene for flukten i sammenheng med mestringen av det nye livet i Norge kan ha betydning for kontakten de ønsker å ha med familien. Familien i hjemlandet kan selv ha et ønske om å aktivt delta i barnets liv, og deres primære bekymring er ofte at barna ikke opprettholder sin kultur og tradisjoner (Engebrigsten, 2002). Bruk av barnets sekundære nettverk, da menes personer med tilknytning til barnets familie eller barnets hjemland, kan være effektivt for å nå frem til de barna som ønsker mer frihet og mindre kontroll (ibid.). Det er likevel ikke alltid foreldrene når frem til ungdommene eller får mulighet til å utøve den ønskede og kanskje nødvendige omsorgen og kontrollen. Zemens historie sier noe om hvordan det er å leve i frihet uten grensene fra familien.

5.2.1 Zemenes historie

Zemene er en enslig mindreårig ungdom fra Somalia som ikke har kontakt med familien i hjemlandet. Han har en søster i Norge, men hun har ikke den autoriteten Zemene kunne hatt behov for i foreldrenes fravær. Zemene forteller at han begynner å falle på kanten av samfunnet. Han spiller bort pengene sine og henger sammen med gutter som driver med kriminalitet, for eksempel salg av narkotika. Skoleprestasjonene hans blir stadig dårligere og oppmøte på skolen stadig sjeldnere. Han virker redd for å ende opp slik som kameratene sine, samtidig som han ikke klarer å ta avstand fra dem. Gjennom historien hans kommer det frem at for han, så er det bare foreldrene som kan hjelpe han til å sette grenser. Fraværet av kontakt med dem gir han frihet til bestemme selv. ”*Jeg vil ikke gjøre hva andre sier fordi jeg har ikke mamma og pappa her, så det er de to personene som kunne påvirket meg mest. Hvis de ikke er her, så betyr det at jeg bestemmer selv. Selv om noen kan påvirke meg, så er det jeg som bestemmer hva jeg vil bli eller hva jeg skal gjøre*” Det eneste som ser ut til å hjelpe han til å sette grenser for seg selv er tanken på at han kanskje en gang skal tilbake til Afrika. Han er da redd for hva de skal synes om han hvis han ikke har fulgt opp religionen sin og oppført seg slik det er forventet av han. ”*Noen ganger jeg kan si til*

meg selv hvis jeg var kristen, så det kunne bli bra for meg. Fordi andre kristne de drikker, de gjør hva de vil. Men hvis jeg tenker at jeg er muslim og at jeg kommer fra en religiøs familie og så blir det tungt for meg. Kanskje jeg ikke kommer til å dø her. Kanskje jeg skal tilbake til Afrika, men hvordan skal de si om meg hvis det ser meg sånn på andre måter. Måter de ikke har sett meg før.” Tidligere i intervjuet fortalte Zemene at da han bodde i Somalia pleide han å be fem ganger om dagen. Nå ber han nesten aldri.

Zemenes manglende kontakt med familien kan ha betydning for hvordan han velger å møte utfordringer i livet sitt. Utsagnene hans viser at han ikke ønsker å gi avkall på friheten sin, samtidig som han ser hvordan den friheten han tillater seg selv ikke harmoniserer med de forventningene en vanligvis har til en muslim fra Somalia. Zemenes historie kan tolkes slik at friheten i livet hans fører til mindre ansvarsfølelse overfor skole og egen fremtid, mindre tilknytning til egen religion og kultur og et fravær av ansvar for familien i hjemlandet. Kontakt med familie kunne ført til økt ansvarsfølelse ovenfor dem, og gjort at han måtte prioritere for eksempel bruken av penger på en annen måte, og slik sett tatt skolegang og muligheten for arbeid på alvor. Tilknytningen til egen kultur og religion kunne vært sterkere og hjulpet han til å sette de nødvendige grensene for å komme vekk fra en kriminell fremtid. Det er grunn til å anta at kontakten med familien i hjemlandet fører til økt tilknytning til egen kultur og religion. Når denne kontakten er fraværende kan det å finne balansen mellom det norske samfunnet og egen kultur være vanskeligere. Kanskje er det denne balansen Zemene strever med å finne.

Prieur (2004) drøfter hvordan minoritetsungdom prøver å finne en ballanse som gjør at de kan leve på tvers av ulike sett med forventninger og holdninger. Mer konkret i forhold til kontakt med familien sier Prieur at båndet til familien ikke bør betraktes som en byrde som barna ønsker seg fri fra, men heller som noe de verdsetter og ønsker å ha som en del av livet sitt. Forpliktelsen barna har til foreldrene kan ikke betraktes ensidig, men snarere som et gjensidig prosjekt der omsorg og deltagelse fra begge sider er en nødvendighet. Dette er i tråd med det Engebrigsten sier om transnasjonalitet, som beskrevet ovenfor. Ettersom vi ikke vet nok om Zemenes bakgrunn til inngående å drøfte betydningen av hans familierelasjoner, så er det mer nærliggende å stille spørsmål ved hva fraværet av kontakt med familien kan bety for han som enslig mindreårig. Kunne det livet Zemene lever vært annerledes dersom kontakten med familien i hjemlandet hadde vært sterkere? Vanskeligheter med å finne en balanse kommer til uttrykk i Zemenes uttalelser når han på den ene siden sier at han bestemmer selv uansett hvem som påvirker han, og på den andre siden bekymrer seg for hvordan familie og bekjente i hjemlandet kommer til å reagere på atferden hans. Selvstendighetsidealet står sterkt i Norge i dag, det er forventet at man skal klare seg selv både som ung og som gammel (ibid.). Dette kan være en

motsetning til andre kulturer der forpliktelse og lydighet til familie er viktigere idealer enn selvstendighet (ibid.).

Det er grunn til å anta at Zemene befinner seg i et spenningspunkt der ulike kulturelle uttrykk drar ham i forskjellige retninger, og at fravær av kontakt med familie fører til at han ikke har noe fast holdepunkt. Dette kan gi en følelse av mangel på kontinuitet og stabilitet i livet. Kulturelle uttrykk henspeler på den ene siden Zemenes somaliske bakgrunn ved tanke på å opprettholde kultur som eksempelvis religion, tradisjon, språk og lydighet og respekt for voksne (Engebrigsten, 2002). På den andre siden skal Zemene integreres i en norsk kultur, der det kan være andre og motstridende verdier og væremåter, som skaper et dilemma i forhold til utvikling av egen identitet i eksiltilværelsen. Det er her rimelig grunn til å hevde at dersom ungdommene opplever det å finne sin plass i eksiltilværelsen som problematisk, så vil et fast holdepunkt være ekstra viktig. Kontakten med familien betraktes da som et slikt holdepunkt, der tilknytning til egen kultur og religion er av betydning. Fravær av denne kontakten kan da vanskeliggjøre tilpassingsprosessen i eksiltilværelsen.

Sett i et mestringsperspektiv kan dette holdepunktet sammenlignes med det å ha en nær tilknytningsperson (Kap 3). For de fleste barn fungerer foreldrene som slike tilknytningspersoner. Barnets egenskaper og oppvekstmiljø er sammen med på å legge grunnlaget for barnets evne til mestre (ibid.). Oppvekstmiljøet vil blant annet bestå av familie og slektninger, som igjen er grunnleggende for at barnet skal læres normer og verdier (ibid.) Selv om den direkte kontakten med foreldrene er fraværende for de enslige mindreårige, kan avstandskontakten være vel så viktig. Foreldrene har fortsatt muligheter til å bekrefte og anerkjenne barnet på tvers av landegrensene, samt påvirke barnet til å opprettholde allerede tillærte normer og verdier. Engebrigsten (2002) viser til at barn som ikke har kontakt med familien i hjemlandet, og/eller opplever konflikter i nære sosiale relasjoner har de største psykososiale problemene i eksil. Tilhørighet både til hjemlandet og til Norge betraktes som viktig, og kan for noen av barna være svært viktig for gode utviklingsmuligheter i Norge. I et utviklingsøkologisk perspektiv kan familien i hjemlandet betraktes som et eget mikrosystem. Barn som har god kontakt med familien kan også ha et sterkt mesosystem. Dette fordi de transnasjonale kontaktene gjør det mulig for foreldrene å kommunisere med andre slektninger og venner i eksillandet som også er i barnets mikrosystem. Det er derfor grunn til å anta at noen foreldre også kan være gode koordinatorene for barna, til tross for avstanden.

På en annen side viser Fladstad (1993) til at kontakten med familien også kan være med på å gjøre livet i Norge vanskeligere for den enslige mindreårige. Hun snakker primært om problemer

som oppstår ved gjenforening med foreldre, men problematikken er likevel interessant i forhold til kontakt med familie i hjemlandet. De unges fortolkningsramme er ulik fra foreldrenes og hva som er ideal og realitet kan være motsetningsfullt for begge parter. Foreldrene har sin erfaring og forståelse forankret i hjemlandet, mens disse idealene kan synes fjerne og uforståelige for barna i Norge. Dette tilsier ikke nødvendigvis at foreldrenes forståelsesramme skal oppfattes som resultat av en statisk kultur, og at deres oppfatning er forklaring på kommunikasjonsproblemene. Fladstad (1993) mener heller at erfaringer og forståelser dannet gjennom de ulike generasjonene, samt den endringen i forståelsesrammen selve migrasjonen kan ha ført til er bedre forklaringer på hvorfor kontakten med familien kan oppleves som problematisk. Derfor er det ikke nødvendigvis slik at kontakten med den enslige mindreåriges foreldre og tilknytning til egen kultur som et fast holdepunkt gjør det lettere å finne den rette ballansen i eksiltilværelsen. De ulike forståelsesrammene kan føre til at forholdet til foreldre i hjemlandet blir preget av konfrontasjoner, misforståelser og kanskje ytterligere forvirring i forhold til egen situasjon.

Zemene ønsker friheten sin til tross for at det skaper vanskeligheter for han. Han vil velge selv og bestemme over sitt eget liv. I intervjuet uttrykker han ikke savn etter familien eller noe ønske om mer kontakt, men han ser at han trenger hjelp for å komme ut av den situasjonen han er i nå. For å vise hvor ulike historiene til de enslige mindreårige i dette utvalget er, kan Aaliyahs opplevelse av kontakt med familien være av betydning. Hennes behov for kontakt, hennes savn av mor og hennes ønske om noen som kan følge mer med på henne står i kontrast til Zemenes historie. Deler av Aaliyahs historie er tidligere gjengitt. Det kommer også frem av intervjuet at hun har et helt annet behov for kontakt enn Zemene. Når intervjueren spør henne om hun kan gi noen eksempler på hvordan det er å være alene uten familien i Norge, så antyder hun et ønske om noen som kunne satt litt mer grenser for henne og lytte til henne. Hun antyder også en opplevelse av at det ikke er noen der for henne i Norge. Tallene fra UngKuls spørreundersøkelse viser at familiebandene er sterke på tvers av landegrensene (Oppedal, Seglem og Jensen (2008). Ungdommene som har kontakt med familien sin oppgir at de føler seg knyttet til dem, og får hjelp og støtte ved behov.

Kontakt med familie enten det er i hjemlandet eller utlandet ser i følge UngKul ut til å ha en positiv virkning på de enslige mindreårige (ibid.). Det utelukkes da ikke at kontakt med familie også kan oppleves som en byrde grunnet konflikter og uoverensstemmelser, eller at bekymringene for familien kan oppleves belastende. Det skal også nevnes at undersøkelsen ikke har funnet noe sammenheng mellom psykiske plager og kontakt med familien i hjemlandet. Det viser seg likevel at de ungdommene som har kontakt med familie i Norge har mindre psykiske

plager enn de som kun har forbindelse til familie i hjemlandet eller på flukt i andre land. Slik sett er kontakt med familie i hjemlandet å betrakte som positivt, men at graden av psykiske plager reduseres ytterligere ved kontakt med familie i Norge.

5.3 Ansvar

Flere av ungdommene føler et ansvar ovenfor familien sin. Dette ansvaret innebærer ofte å sende penger hjem, men det er også en del som nevner dette med familiegjenforening som en mulig løsning. Det å ha et slikt ansvar innebærer for noen en frustrasjon både over å ikke strekke til, men også i forhold til det å stadig måtte sette familien foran seg selv. Andre av ungdommene er stolte over å kunne bidra med penger til familien, og for noen oppleves dette ansvaret som det eneste de kan gjøre for å hjelpe familien. Abdi og Mohammed er to ungdommer som opplever det å ta ansvaret for familien i hjemlandet på ulike måter. De vil bli nærmere beskrevet i den kommende teksten.

5.3.1 Abdis historie

Abdi er 18 år og fra Somalia. Han føler at han skiller seg ut fra de andre ungdommene på skolen og i omgangskretsen hans. Abdi har et forsørgeransvar for sin familie og det er noe de fleste andre ungdommer i Norge ikke har. Ansvaret fører til at han har en del å tenke på utenom skole og fritid. Dette gjør at han føler seg annerledes. Abdi sier at familien trenger han og er avhengig av at han kan hjelpe dem økonomisk. Kontakten og ansvaret for familien har blitt en del av Abdis liv og det kan noen ganger gjøre han både bekymret og sint. *”For eksempel en gang det skjedde at det ble krig (der foreldrene bor i Somalia) og dem måtte flytte og den gangen var jeg ikke helt normal egentlig. Jeg kunne ikke sove og det var litt vanskelig å følge med på alt som skjedde her, for eksempel når det gjelder på skolen og hjemme. Jeg var ikke så glad, jeg var litt sint. Var ikke hjemme nesten, kom seint hjem. Det påvirket meg. Jeg kunne ikke gjøre noe, jeg måtte bare hjelpe dem med økonomi, sende penger og sånn, det var ikke noe annet jeg kunne gjøre”* Det eneste Abdi kunne gjøre for familien sin var å hjelpe dem økonomisk. Etter hvert roet krigen seg, og familien er nå flyttet tilbake til hjemstedet og har det bra. Han mistet to onkler og flere andre bekjente i denne konflikten. Abdi sier at det beste som kunne skje var at familien kom seg ut av landet, men det er ikke så enkelt for han å gjøre noe med da det er en veldig stor familie. De pengene han sender er for at de skal klare seg i det daglige livet. Abdi synes det er helt greit å sende penger til familien. *”Jeg synes jeg har nok, at jeg har et sted å bo og at jeg går på skole og de pengene som jeg får fra for eksempel barnevernet og sånn, så kan jeg sende en del til dem, De trenger de mer enn meg og jeg må hjelpe dem egentlig. Det er foreldrene mine og brødrene mine.”* Abdi tror ikke at han vil reise tilbake til Somalia. Han har startet et nytt liv i Norge nå. Ettersom han var den eldste gutten i

familien ble det han som måtte reise. Han visste ikke hvor det var han skulle, for det var faren som fikset flukten.. ”Han (faren) sa jeg skulle studere og at jeg kunne hjelpe dem etterpå. Jeg ville ikke reise egentlig, men han sa at siden jeg ikke kunne fullføre utdanningen min i Somalia, så kunne jeg studere ute. Han sa at jeg ikke hadde noe å gjøre der hvis jeg blir voksen, og han var redd for at jeg skulle bli med de barna som var i krigen”

Abdi skildrer flere dilemmaer knyttet opp mot ansvaret han har for familien. Da faren sendte han av gårde var det med en forpliktelse. Abdi skulle få en utdanning for så å kunne hjelpe familien. Abdi veksler mellom å fortelle om sitt ansvar for familien som noe han velger selv og som ikke oppfattes som noen byrde. Samtidig som han forteller at det ligger en forpliktelse i bunnen og ansvaret gjør at han føler seg annerledes enn andre ungdommer. Bekymringene for familien ved konfliktutbrudd i Somalia fører han inn i en maktesløs situasjon, der det eneste han kan gjøre for familien er å sende dem en liten sum penger. Dette kan føre til en følelse av å ikke strekke til. Forpliktelsen og lojaliteten til foreldrene kan være vanskelige å leve opp til for de enslige mindreårige (Fladstad 1993). Skyldfølelsen kan være sterk når de opplever å ikke strekke til.

Abdi uttrykker at han ble sint og ikke orket å være hjemme, da familien måtte flykte fra den plutselige krigen. Selve adskillelsen fra foreldrene kan føre til at aggressive følelser blir vanskelige å håndtere. De unges følelser kan sveve mellom sinne mot foreldrene for at de sendte dem av gårde og skyldfølelse fordi de selv ikke kan hjelpe familien slik som ønsket (Fladstad, 1993). Savnet av foreldrene kan gjøre det vanskelig for ungdommene å rette sinne direkte mot foreldrene, og føre til en ambivalens i forhold til egne følelser. Det var Abdis far som bestemte at Abdi skulle flykte til tross for at Abdi selv ikke ønsket dette. Gutten hadde ikke noe forhold til Norge, og det var faren som sto for planleggingen. Når ungdommene ikke tar del i avgjørelsene og planleggingen av flukten, kan dette føre til en mindre forståelse for egen situasjon. ”De unge sliter med å forstå sin egen situasjon og rolle i forbindelse med flukten og foreldrenes handlinger og valg. Ambivalens og tvil karakteriserer mange av deres opplevelser. Tidligere hendelser kan i ettertid være vanskelige å fortolke (Fladstad 1993, s. 97).” Manglende forståelse for det som har skjedd kan være en av grunnene til at Abdi opplever seg selv annerledes enn andre, og være en kilde til de tankene han sier han har i tillegg til skole og fritid. Abdi forteller litt senere i intervjuet om hvordan han den første tiden i eksil savnet foreldrene og opplevde vanskeligheter med å være alene uten deres støtte og trygghet. Kanskje kan dette vise til den utfordringen som ligger i det å både skulle være voksen og ta ansvar, samtidig som man er ung og har behov for støtte og trygghet.

5.3.2 Fluktårsaker og ansvarfølelse

Kohli (2007) viser til en undersøkelse angående barns fluktårsaker, enten de er i følge med foreldre eller alene. Det viser seg ut fra denne undersøkelsen at de første vurderingene som blir gjort rundt flukten oftere er på bakgrunn av hjemlandets politiske situasjon snarere enn de økonomiske vinningene som kan ligge i det å flykte til et annet land. Penger spiller likevel en rolle da mengden penger er med på å bestemme hvor langt barnet kan reise. Kholi (2007) viser også til en dansk undersøkelse som er gjort på enslige mindreårige og årsaker til flukt. De enslige mindreårige blir ikke bare sendt fra krig med vanskelige opplevelser i bagasjen, men også med til dels motstridende beskjeder som kan være vanskelig å forstå. Foreldrene ønsker trygghet og en bedre fremtid for barnet. Dersom barna er små kan det være problematisk å forstå at man blir sendt vekk fra foreldrene, fordi en selv er elsket (ibid.).

For enslige mindreårige kan det også oppleves som problematisk at de får reise til et tryggere sted, mens den øvrige familien blir igjen i de konfliktfylte områdene. Den frustrasjonen Adb opplever når det bryter ut konflikter der familien oppholder seg kan være et eksempel på hvordan det oppleves å være den som reiste alene. Kohli nevner også forpliktelser og forventninger fra familien om at barnet skal gjøre karriere i et annet land, og oppfylle de håp og drømmer foreldrene selv har hatt for barnet. Dette kan oppleves på ulike måter for den enslige mindreårige. I dette materialet uttrykkes opplevelsen av ansvaret både som en byrde og som en ære. Noen av ungdommene sier at de er stolte over å kunne hjelpe familien, mens andre føler at de ikke strekker til. Det kan også leses ut av intervjuene at følelsen av å ikke strekke til kan være knyttet til enkelte situasjoner og at en andre ganger føler at en lykkes ovenfor familiens forventninger.

Videre viser den danske undersøkelsen at ungdom som er involvert i politisk aktivitet i hjemlandet kan oppfattes som en trussel mot familien, og reiser fra hjemlandet med et turbulent forhold til familien. Det er ingen av ungdommene i mitt materiale som har flyktet på bakgrunn av politisk aktivitet. Det viser seg likevel at dette er tilfelle for noen enslige mindreårige. Svensson (1995) skriver i sin bok om enslige mindreåriges flukthistorier og gir en inngående beskrivelse av ungdommenes ulike skjebner. Her omhandler noen av flukthistoriene ungdom som har flyktet på bakgrunn av egen illegal aktivitet. Noen av ungdommene forteller om redsel for hva som kan skje med familien, fordi de selv har vært involvert i illegal politisk aktivitet.

Noe som er mer fremtredende i mitt materiale, blant annet gjennom Abdi, er at foreldrene har finansiert flukten for barnet. Dette kan være med på å lage noen forventninger om at familien

skal få noe tilbake av sin investering i flukten. Det kan bety at barnet har de samme forventningene knyttet til seg som en økonomisk immigrant i tillegg til å oppleve vanskelighetene i det å være en asylsøker (Kholi, 2007). Abdi er en av ungdommene som opplever en forventning av å på sikt bidra økonomisk, samtidig som han har vært igjennom en asylsøkerprosess og vil oppfattes som flyktning i flere år fremover. Et siste punkt som nevnes i den danske undersøkelsen er at barna blir sendt av sted med et løfte om gjenforening (ibid.). Et løfte som kanskje aldri blir realisert. Den enslige mindreårige kan flykte til et land som er så annerledes fra hjemlandet, at tilpassingen til det nye samfunnet bidrar til at kontakten med egen kultur og familie blir mindre. Dette relateres til det som tidligere er skrevet ovenfor om Zemene og fravær av kontakt med familie i hjemlandet. Hans måte å leve på i Norge har stadig fjernet seg mer fra hvordan det var å leve i Somalia, og behovet for kontakt med familie og hjemland ser ut til å stadig bli mindre.

5.3.3 Opplevelsen av ansvar

Det er flere måter å betrakte hvordan ansvaret for familien virker inn på den enkelte enslige mindreårige. Abdi virker i det daglige inneforstått med sin rolle ovenfor familien, og opplever det som greit å skulle sende dem penger. Han føler at han har nok penger selv, og det oppleves ikke belastende økonomisk. På en annen siden kommer belastningen av å være den ene som reiste til trygghet frem når situasjonen i hjemlandet tilspisser seg. Han har ikke nok penger til å hjelpe hele familien i sikkerhet. Intervjuene viser til at ansvaret for familien i hjemlandet er med på å skape konflikter og vanskeligheter for ungdommene. Malik som har en syk mor, som nevnt i kapittel 3, er også en som opplever å ikke strekke til når han ikke har økonomiske midler til å besøke sin mor i Pakistan. Han har også vanskeligheter med at han ikke kan gjøre noe for familien sin, ettersom han heller ikke har fått innvilget familiegjenforening.

Ansvaret for familien legger føringer for hvilke valg den enslige mindreårige tar i livet sitt. Mohammed forteller om sitt ansvar ovenfor familien i sammenheng med valg av skole eller jobb. Han kom ikke inn på den ønskede studieretningen på videregående skole, og måtte derfor velge noe annet han ikke hadde lyst til. Mohammed har allerede brukt mange år på å ta igjen tapt skolegang. Nå er han 18 år og kom ikke inn på det han ønsket, og må derfor vente et år til før han kan komme i gang med yrkesutdannelsen som mekaniker. Det blir lenge å gå på skole, ettersom han føler et ansvar for å sende penger til familien i hjemlandet. Faren har lånt penger til flukten hans og klarer ikke å betale alt tilbake på egenhånd. Mohammed tenker mye på hvordan han skal klare å betale tilbake alle de pengene. ”*Pappa har lånt alle de pengene, selvfølgelig er*

det jeg som må betale, pappa har ikke så mye bra inntekt for å kunne betale så mye penger. Da jeg jo må tenke, jeg tenker jo på de pengene, hvordan jeg kan betale. Det er veldig, veldig, veldig mye penger.”

Mohammed ønsker i utgangspunktet å fortsette på skolen, men ser at det da vil ta lang tid før han kan betale tilbake pengene. Han ønsker å jobbe for å hjelpe familien, samtidig som han trives godt på skolen og har gode fremtidsutsikter der. Eide (2000) finner også i sin undersøkelse at noen av dem som valgte å jobbe fremfor å fortsette på skolen befant seg i et dilemma i forhold til foreldrenes forventninger. Foreldrene forventer at barna skal få seg en utdanning og en bedre fremtid enn i hjemlandet. Noen foreldre forventer også at barna skal hjelpe dem økonomisk. Foreldrenes forståelse av barnas situasjon i Norge kan være annerledes enn barnas opplevelse, men det kan også være slik at barnas opplevelse av foreldrenes nød i hjemlandet ikke alltid er det rette bilde av deres situasjon. Hvilke valg den enslige mindreårige tar må også relateres til de forventningene han eller hun har til seg selv. De kan til dels være forankret i en forpliktelse til hjemlandet, men kan også relateres til solidaritet til familie og fattige i hjemlandet (ibid.).

I et utviklingsøkonomisk perspektiv kan foreldrenes rolle i ungdommenes mikrosystem si noe om dilemmaene ungdommene opplever i forhold til ansvar. Dersom foreldrene oppfattes som en primærgruppe, med blant annet ansvaret for den unges følelsesmessige behov, så kan dårlig samvittighet og opplevelsen av utilstrekkelighet bli fremtredende i relasjonen til familien i hjemlandet. Det er nærliggende å anta at konflikter i et av mikrosystemene kan få utslag i de andre mikrosystemene. Et eksempel på dette er de ungdommene som sier i intervjuene at de mister konsentrasjonen på skolen når det er turbulent med familien i hjemlandet. Situasjoner som oppleves som turbulente kan være krig i hjemlandet, en syk mor, savn eller dårlig samvittighet for å ha det bedre enn foreldre og søsken. Ungdommenes opplevelse av å ikke strekke til i de nære relasjonene kan derfor være ekstra belastende.

Likevel kan det virke som at når de unge lever opp til forventningene fra familien, så oppleves det positivt. I et mestringsperspektiv henspiller dette på at ungdommen opplever å ha kompetanse (Kap 3.). Gjennom å sende hjem penger eller jobbe for å få familien til Norge, opplever ungdommene at de er til nytte og har kompetanse til å ta vare på familien. Ebyan er en annen av ungdommene som har forpliktelser til familien i hjemlandet. Han forteller at for å få familien sin hit må han tjene en viss sum penger i året. Han sier at han skal få det til, men må bare gjøre ferdig skole først og finne en god jobb. Når han snakker med familien på telefon hører han at de ikke har det bra, men det virker som at det å hjelpe dem økonomisk gjør situasjonen lettere å leve med for Ebyan ”*Jeg sender dem penger hver måned nå, det jeg får av barnevernet*

(...) Selv trenger jeg de pengene, men de trenger dem mer enn meg ikke sant? Jeg bare får de penger egentlig for å kjøpe hva jeg vil. Det er ikke mat jeg tenker på. Klær får jeg to ganger i året og skole går jeg på. De penger jeg får av barnevernet er egentlig bare for å kose seg og går ut. Men hvis jeg sender da har jeg gjort noe bra liksom. Til dem ikke sant? Og det er jo ikke bare noen folk jeg sender til. Det er noen folk fra blodet mitt, ikke sant? Så det gjør ikke noe liksom..”

Når intervjueren spør Ebyan hvordan det er for han å måtte sende penger til familien, svarer Ebyan at han er stolt og at det går bra å sende penger. Ebyan sitt syn på ansvaret for sin familie er preget av en positiv innfallsvinkel. Det å ta ansvaret for familien kan oppfattes som en måte å forsone seg med bekymringer og avstand. Det kan derfor være grunn til å anta opplevelsen av mestring på et område av livet, kan føre til mestring på andre områder også.

6 TILHØRIGHET, ANERKJENNELSE OG JEVNALDRENDE

Et godt nettverk bidrar til sosial støtte og er med på å skape et verdifelleskap for barnet (Kap. 3). Det å føle en tilhørighet er viktig for barn og unge, og følelsen av tilhørighet kan være nært knyttet opp mot nettverket (ibid.). Nettverket er med på å gi den enslige mindreårige en verdiforankring. Det er derfor grunn til å anta fellesskapet ungdommene føler en tilhørighet til vil være førende i det å skape seg et nytt liv i eksillandet. Det betyr at de unges jevnaldrende og venner også kan prege den unges verdiforankring. Minoritetsbarn skal finne en måte å leve med en forankring i sitt eget hjemland og samtidig finne en tilhørighet til Norge.

6.1 Tilhørighet

Tilhørighet er et sentralt begrep fordi det kan være med på å belyse hvilken betydning nettverket kan ha for de unge flyktningene. Tilhørigheten til hjemlandet kan være knyttet til minner, erfaringer og relasjoner som er gjort der de unge kommer fra. Tilhørigheten til Norge kan gi nye meningssystemer for ungdommene, der det skapes nye relasjoner og minner. Amir er en av ungdommene som har bodd kort tid i Norge. Han har et svært lite nettverk med bare noen få venner, og opplever det å bli kjent med andre som vanskelig. Han sliter med å sove om natten og er redd for å være alene. *”Det er veldig vanskelig å når jeg er her i Norge, og jeg har ikke noe familie og jeg ikke kjenner masse folk, og jeg kan ikke snakke masse språk, der er også veldig vanskelig.”* Amirs korte tid i Norge kan vise oss at det å finne en tilhørighet til eksillandet er en prosess for den enkelte ungdom. Når Amir etter hvert mestrer språket og blir tryggere i sin samhandling med andre kan situasjonen endre seg for han. Tilhørighet betraktes da som noe som skapes over tid og forsterkes gjennom sosiale relasjoner som knytter mennesker sammen i spesielle kontekster. Tilhørighet knyttes også opp mot mestring, fordi opplevelsen av tilhørighet kan føre til at ungdommene opplever en trygghet i hverdagen.

Ebyan er en av ungdommene som også er nevnt under kapittelet om ansvar og kontakt. Han har vært i Norge i fire år og sier at han har blitt vant til å leve alene, men at det var vanskelig i begynnelsen. Han bor i bokollektiv sammen med andre enslige mindreårige, og føler at de forstår hverandre når det gjelder å være i Norge uten familie. Ebyan savner fortsatt familien og sier følgende på spørsmål om han har noen å prate med; *”Noen å prate med? Ja, jeg har kamerater og sånn. De somaliske guttene som jeg bor sammen med, eller de som jeg er kompiser med liksom. (...) De som bor i barnevernet, sånn mindreårig greie, de har heller ikke med familien dems. Så de har samme problemet som meg liksom”*. Dette utsagnet fra Ebyan kan vise

til at konteksten er viktig for å føle tilhørighet. Han uttrykker en følelse av tilhørighet som handler om felles trøst i en felles skjebne. Det å føle seg forskjellig fra noen og like som noen andre er med på skape en tilhørighet. Etnisk tilhørighet, som beskrives nærmere senere, gjør seg ofte gjeldende når de unge opplever seg som forskjellig fra majoriteten (Prieur, 2004). Det er grunn til å anta at dette også kan gjelde for de enslige mindreårige i bokollektivet. Deres oppfattelse av å være forskjellig fra sine jevnaldrende, kan bidra til en identifisering med hverandres situasjon og således føre til en opplevelse av tilhørighet.

Ebyan sier videre at han ikke kan prate med noen andre som har familie i Norge om hvordan han opplever fraværet av sin familie. Tilhørigheten i bokollektivet gir mening gjennom de sosiale relasjonene og opplevelsen av en felles mening. I et mestringsperspektiv kan bokollektivet være et sted der han opplever trygghet og forståelse, og legger grunnlaget for gode utviklingsmuligheter og mestringsvilkår (Kap.3). I sammenheng med dette kan det være verdt å nevne at Ebyan har flere venner på skolen, og opplever skolehverdagen som tilnærmet problemfri og har det hyggelig med de andre elevene. Han oppfattes således som en gutt med gode mestringssevner og et godt nettverk i Norge. Tilhørigheten betraktes da som et resultat av den sosiale tilknytningen og ansees å være positiv for hvordan den enslige mindreårige mestrer sin hverdag.

Betydningsfulle relasjoner til familien i hjemlandet kan også gi en følelse av tilhørighet for de enslige mindreårige. Intervjuet med Ebyan gir en betraktning i forhold til mestring og sosial tilknytning, når det gjelder relasjonen til familie i hjemlandet. Han har i dag god kontakt med sin familie i hjemlandet, og prater jevnlig med dem på telefonen. *"Jeg har kontakt med foreldrene mine og søskenbarna mine, så jeg mangler ingenting nå"*. Tidligere hadde han ikke denne kontakten, og han har brukt mye tid på prøve å finne dem etter at han kom til Norge. Ebyan opprettholder en tilhørighet til hjemlandet gjennom kontakten med familien. Det er grunn til å anta at denne tilhørigheten er en styrke for Ebyan i eksiltilværelsen. Eide (2000) finner i sin undersøkelse at familien i hjemlandet har betydning for de enslige mindreåriges mestring og sosiale tilknytning. Han snakker da om sosial tilknytning som det forholdet de unge har til omsorgspersoner eller tilknytning til andre personer i miljøet rundt og miljøer under oppveksten (ibid.). I et utviklingsøkologisk perspektiv relateres de unges tilknytning til omsorgspersoner og øvrige relasjoner til deres mikrosystemer (Kap 3).

Noen av ungdommene i Eides materiale bruker familien i hjemlandet som en forklaring på hvorfor det har gått bra med dem, til tross for vanskeligheter i eksiltilværelsen. Betydningen av kontakt med familien i hjemlandet ble drøftet i kapittel 5. Bakgrunnen for å ta det opp i

sammenheng med tilhørighet er å si noe om hvordan tilhørigheten til hjemlandet kan opprettholdes på tvers av landegrensener, og til tross for at de enslige mindreårige også skaper en tilhørighet til Norge. Det å føle en tilknytning til både hjemland og eksillandet trenger ikke være motsetningsfullt, men kan også være en styrke i å mestre hverdagen, slik det ser ut til å være for Ebyan.

6.1.1 Identitet og kultur

Begrepet tilhørighet blir i litteraturen blant annet knyttet opp mot kultur og identitet (Jacobsen, 2002, Prieur, 2004). Det finnes flere perspektiver på identitetsdannelse (Prieur, 2004). I denne teksten blir identitet betraktet fra et utviklingsøkologisk perspektiv som viser til omgivelsenes betydning i identitetsdannelsen, og et mestringsperspektiv der individets egen evne til å påvirke er sentral. Identitet kan komme til uttrykk gjennom sosiale og kulturelle sammenhenger, og vil endre seg med kontekst (Jacobsen, 2002). Da er ikke identitet noe den enkelte har, men noe som er knyttet til relasjoner og kontekst. Identitet konstrueres i et slikt perspektiv i samhandling med andre, og utvikles gjennom andres respondering og tilbakemeldinger (Prieur, 2004). Det betyr ikke at den enkelte ikke er aktiv i sin egen identitetsdannelse. Utviklingen av identitet betraktes snarere som en prosess der de ytre og de indre mekanismene er i en gjensidig påvirkning av hverandre (Bae og Waastad, 1992). Samhandlingen med andre mennesker setter den enkelte i stand til å reflektere over egne handlinger, og skaper således en forutsetning for hvem jeg blir (ibid.).

Videre er bruken av begrepet kultur omdiskutert i faglitteraturen, og da kanskje særlig i sammenheng med identitet (Prieur, 2004.). Den etniske bakgrunnen kan være viktig for den enkelte og kulturelle uttrykk, slik som klesdrakt, kan være et eksempel på hvordan en identitet får et fysisk uttrykk (ibid.). Kultur tas frem som en komponent i sammenheng med identitet, fordi dette kan være et dilemma i de enslige mindreåriges liv. Dette dilemmaet handler om at ungdommene kommer til Norge med sin etniske bakgrunn og kultur, og møter en majoritet med annerledes normer og verdier. Dersom dannelsen av identitet skal betraktes som en prosess der indre og ytre faktorer gjensidig påvirker hverandre, så vil samfunnets kulturelle påvirkninger kunne ha betydning for de enslige mindreåriges identitetsdannelse. De kan for eksempel møte andre forventninger fra hjelpeapparatet, omsorgspersoner og venner, enn det de er vant med fra hjemlandet. Oppnåelse av bekreftelse og anerkjennelse kan fortone seg forskjellig fra hjemlandet, og det kan ta tid å finne ut av hva som er de gjeldende normene og verdiene innenfor de ulike institusjonene og fellesskapene.

Zemene, som er beskrevet i kapitel 5, er et godt eksempel på hvordan ungdommenes egen bakgrunn og den kulturen ungdommene møter i eksillandet kan påvirke dem. Zemenes venner bekrefter en type atferd som han stadig identifiserer seg mer med, og det er grunn til å anta at vennene påvirker Zemenes identitetsdannelse. *”Men jeg går sammen med noen som drikker, kjøper hasj og selger alt som er ulovlig. Jeg går sammen med dem, men jeg gjør ikke det. Men jeg tror hvis jeg fortsetter å gå sammen med de, så kanskje jeg kommer til å gjøre det. Hvis jeg fortsetter å gå sammen med dem, så kommer jeg til å bli forbryter, forbrytelser ja (...) Ja, alle vet at de gjør gale ting, man hva kan du si? Noen av dem går her lenge også de vil påvirke andre. Jeg vet det ikke er bra å være samme med de eller å henge med dem. Men noen ganger man har ingen valg uten å gjøre det.”* Zemene har et bevisst forhold til hva som skjer, og utsagnet kan tolkes slik at han stadig ser på seg selv som en av dem som begår forbrytelser. Det virker som han opplever at det er i ferd med å bli en del av identiteten hans. I samhandlingen med kameratene responderes det positivt på den kriminelle atferden, og kriminelle handlinger kan i denne konteksten bekreftes som hensiktsfulle for Zemene.

Han forteller videre at han stadig blir mindre interessert i skole, og bruker mesteparten av fritiden sin sammen med kameratene i sentrum. Han har ikke lyst til å jobbe ved siden av skolen, for da vil han ikke ha like mye tid til tilbringe i sentrum. Han reflekterer en del frem og tilbake over kameratenes negative innflytelse, og ønsker ikke å bli dratt inn i kriminalitet. I intervjuet gir han inntrykk av at han føler seg verdsatt og blir godt mottatt av kameratene i sentrum. Han er akseptert og føler seg som en del av et fellesskap. Kameratene i byen kan sies å gi han en følelse av tilhørighet. Mestringsteorien legger vekt på betydningen av den signifikante andre, som nevnt tidligere. Frønes (2006) skriver at unge i en pubertetsfase vil orientere seg mot andre signifikante enn eksempelvis foreldre. Jevnaldrende kan også forstås som signifikante andre, da de i ungdomsfasen av livet er i frigjøringsfasen fra foreldrene. Når det gjelder de enslige mindreårige viser historiene i mitt materiale både til ungdommer som kan sies å være i en løsrivelsesfase fra foreldre, og ungdommer som ikke er klare for å stå på egne ben. Betydningen av jevnaldrene vil være forskjellig for den enkelte enslige mindreårig. De jevnaldrenes betydning kan blant annet variere i forhold til alder, mens kultur, oppvekst, oppdragelse og livssituasjon også vil være aspekter i de mikrosystemene som består av jevnaldrende (ibid.).

På en annen side gir Zemene uttrykk for at han ikke ønsker å identifisere seg med kameratene. Han snakker senere i intervjuet om at han tenker på foreldrene i hjemlandet, på religionen sin og hva som forventes av han som somalier og som muslim. Han er klar på at den kriminelle atferden som bekreftes av kameratene ikke er akseptabel dersom han hadde vært i Somalia. Det

å være muslim har vært en del av identiteten hans, som igjen gir betydning når hjemlandet blir konteksten for samhandling med andre mennesker. Dette kan vise hvordan identitet dannes i et fellesskap med andre mennesker. Tilhørigheten til dette fellesskapet er av betydning i den gitte konteksten, altså er kameratene av betydning for Zemene når han oppholder seg med dem i sentrum. Zemene kan være et eksempel på det dilemmaet som betydningen av etnisk bakgrunn og møte med en annerledes kultur kan være for de unge i deres søken etter tilhørighet i eksillandet.

Det er grunn til å anta at søken etter tilhørighet i eksillandet påvirker ungdommenes identitetsdannelse. Eide (2005) viser til at ungdommene også kan oppleve en tilhørighet til miljøer som har andre sett med normer og verdier, som ikke nødvendigvis omfattes av verken hjemlandets eller eksillandets kultur. Enkelte av informantene i Eides undersøkelse viser en form for identitetshåndtering som er mer relatert mot en global ungdomskultur. Dette eksemplifiseres ut fra at ungdommenes klesstil og fritidsinteresser best kan sammenlignes med ungdommer i amerikanske filmer og amerikanske artister (ibid.). Denne typen ungdomskultur identifiserer også etnisk norske ungdommer seg med, og er derfor ikke noe som er spesielt for flyktningbarn. Likevel viser dette at alenebarna ikke bare blir påvirket av hjemlandets kultur og norsk kultur, men at det finnes andre kontekster og identitetsformer. Noen av de enslige mindreårige i Eides materiale finner også tilhørighet i miljøer der rusmisbruk og kriminalitet er fellesnevner (ibid). Det er grunn til å anta at Zemene har funnet en tilhørighet til et slikt type miljø, og at kulturen i dette fellesskapet ikke relateres til verken hjemland eller eksilland.

6.1.2 Etnisk tilhørighet

Prieur (2004) bruker begrepet etnisk tilhørighet, der den etniske bakgrunnen får betydning for ungdommens opplevelse av tilhørighet til egen folkegruppe. Med bakgrunn i ulike identitetsteorier fant Prieur i sine intervjuer at de på mange måter handler om hvilken betydning informantenes etniske bakgrunn har for dem, og hvordan denne betydningen dannes. Ut fra dette kom hun frem til åtte områder som beskriver denne betydningen. Av disse åtte områdene er det fem som kan relateres til datamaterialet i denne studien. Disse områdene omhandler familiens betydning, det kroppslige utgangspunkt, det å være annerledes enn majoriteten, religion og økende betydning av etnisk bakgrunn i tenårene. Etnisk tilhørighet betyr for Prieurs informanter å identifisere seg med den folkegruppen foreldrene kommer fra.

Familien har stor betydning for etnisk identifisering. De spiller en sentral rolle i sosialiseringprosessen, der ungdommene tilegner seg væremåter, følelsesstrukturer og

praksisformer, som preger de unges utvikling. Dette har de enslige mindreårige med seg når de kommer til eksillandet. Zemene reflekterer over hjemlandets og familiens væremåter og praksisformer når han snakker om hva som ville vært forventet av han i hjemlandet. Dette er nærmere beskrevet under Zemenes historie i kapittel 5. På den ene siden identifiserer han seg med sin etniske bakgrunn, og den spiller en rolle i hva han tillater seg og ikke. Samtidig nærmer han seg kameratenes væremåter og fjerner seg fra den kulturen han er vokst opp med i hjemlandet. I noen tilfeller er foreldrene aktive pådrivere for at de unge skal ha en etnisk tilhørighet, mens i andre tilfeller kan de være fraværende slik som for Zemene (ibid.). Opplevelsen av etnisk tilhørighet vil således fortone seg ulikt for de enkelte ungdommene. Samtlige av ungdommene i intervjumaterialet uttrykker at de opplever en etnisk tilhørighet. Noen opplever dette mellom venner fra samme nasjonalitet, mens andre opplever dette forankret i en familietilhørighet.

Etnisk tilhørighet kan også knyttes mot de unges kroppslige utgangspunkt. Dette kan gjøre at ungdommene opplever seg selv som annerledes enn majoriteten. Mohammed forteller om at han møter fordommer fordi han skiller seg ut fra majoriteten; *"Jeg hører liksom, - din utlending kommer her i Norge og lager bråk"*. Mohammed er en av ungdommene som opplever tilhørighet til sin egen folkegruppe, da han har nær kontakt med familie i Norge og hjemlandet. Han er også en av ungdommene som forteller at etter hvert som han har blitt eldre identifiserer han seg mer med andre Afghanere, og er mer opptatt av familien i hjemlandet. Prieur (2004) mener at etnisk tilhørighet gjør seg mer gjeldende i tenårene, og at dette forsterkes opp mot voksenalder. I intervjumaterialet ser det ut til at desto lenger ungdommene har vært i Norge, desto mer identifiserer seg med sin etniske bakgrunn. Prieur mener dette til dels kan handle om familiens innflytelse, men at en del av ungdommene også opplever å aldri helt bli akseptert i det norske samfunnet (Prieur, 2004). Diskriminering, slik som Mohammed har opplevd, kan være med på å forsterke denne avstanden til eksillandet.

Videre er religion noe mange opplever en sterk tilhørighet til, denne tilhørigheten er ofte sterkere enn den etniske tilhørigheten (Prieur, 2004). Flere av guttene i intervjumaterialet uttrykker at religion spiller en viktig rolle i livet deres. Både Mohammed og Zemene opplever at religionen begrenser atferden deres. De nevner særlig det å ikke kunne drikke alkohol, samt å måtte be flere ganger om dagen som begrensende. Begge guttene prøver å la være å drikke alkohol, og særlig Zemene har dårlig samvittighet for at han ikke ber nok. Det er tydelig i intervjuene at det er viktig for guttene å opprettholde en tilhørighet til religionen, og at dette også er relatert til forventninger både fra dem selv, familien i hjemlandet og andre fra egen folkegruppe. Når

praktisering av religion knyttes til forventninger fra familien i hjemlandet, kan det være grunn til å anta at det er den etniske tilhørigheten som gjør religionen viktig for ungdommene.

6.2 Anerkjennelse, bekreftelse og mestring

Zemenes historie kan vise til at bekreftelse fra kameratene har betydning for opplevelsen av tilhørighet og utviklingen av egen identitet. Bekreftelse og anerkjennelse er begreper som gjør seg gjeldende både i forhold til identitet, nettverk og mestring. Anerkjennelse er et begrep som kan brukes som en del av hverdagsspråket, men også til å beskrive komplekse sammenhenger innen politikk og samfunn (Eide, 2005). Det vil i denne teksten være mest hensiktsfullt å bruke begrepet i forhold den interaksjonen som skjer i de sosiale relasjonene. Utviklingen av egen identitet ble ovenfor knyttet opp mot samhandling i sosiale relasjoner. Anerkjennelse kan sies å være en del av denne samhandlingen. Med det menes at vi som mennesker er avhengig av at andre anerkjenner og bekrefter oss (ibid.), både for å oppnå en selvbevissthet, men også for å føle at en selv har en verdi i fellesskapet. I en anerkjennende relasjon vil det være rom for å uttrykke både likhet og ulikhet, samt å kunne oppleve tilknytning og avgrensning (Bae og Waastad, 1992). Anerkjennende relasjoner mer konkret ”betyr å ta med i betraktning at den andre kan forholde seg til sine egne erfaringer, har tanker, følelser, intensjoner osv. i relasjon til sine egne handlinger” (Bae og Waastad, 1992 s. 38).

De anerkjennende relasjonene er viktige i forhold til mestring. Relasjoner i barnets eller den unges nettverk som kjennetegnes av anerkjennelse og bekreftelse vil være med på å gi barnet egenverd og motstandskraft (Kap. 3). De anerkjennende relasjonene vil fortone seg ulikt, og den unge kan oppleve å gjøre seg sårbar i forhold til omgivelsene. Ved å dele av seg selv til andre kan det være en risiko for å bli misforstått, avvist og avkreftet (Bae og Waastad, 1992). Dette kan gjøre seg gjeldende for de enslige mindreårige blant annet i møte med offentlige myndigheter og hjelpeapparatet. Offentlige myndigheter kan eksempelvis være UDI. I de anerkjennende relasjonene ligger det til grunn en gjensidig tillit og trygghet på at den andre ønsker å forstå det som kommuniseres. Redsel og usikkerhet i møte med norske myndigheter eller hjelpeapparat, der det er forventet at den unge skal dele av seg selv, kan være problematisk. Det vil da være viktig å opprette en anerkjennende atmosfære der ungdommen opplever at den blir lyttet til, speilet, bekreftet og at motparten er interessert og utviser innlevelse (Ibid.).

Det er grunn til å anta at de anerkjennende relasjonene er mer tilgjengelige hvis de får utvikles over tid. Kontakt med sosialarbeidere i hjelpeapparatet har for noen av de enslige mindreårige vist å utvikle seg til gode relasjoner preget av åpenhet og tillit (Kholi, 2007, Eide, 2000).

Etableringen av disse relasjonene har skjedd over tid, og innlevelse, forståelse og ærlighet har vært viktige elementer som et grunnlag for den anerkjennende relasjonen (ibid.). Gjensidighet og en følelse av likeverd kan betraktes som en forutsetning for etableringen av en anerkjennende relasjon. Med dette som bakteppe problematiseres møtet med offentlige myndigheter og hjelpeapparat ytterligere. Maktforholdet mellom den enslige mindreårige og det offentlige er preget av mangel på likeverd og gjensidighet. Et eksempel på dette kan være de enslige mindreåriges asylsøknad som vurderes av offentlige myndigheter, der myndighetene sitter med makten til å ta den endelige avgjørelsen om opphold på vegne av asylsøkeren. I asylintervjuet forventes det at flyktingbarna skal dele med de offentlige myndighetene hva som er årsaken til flukten. Ved å fortelle om dette gjør barna seg sårbare. Elisabeth Gording Stang (2008) viser til at barn har en svak rettslig status når det gjelder asylsøknader. I forhold til asylintervjuet så er det behov for forbedring av barnesamtalene ved økt bruk av sakkyndig bistand og økt vurdering av samtalene ut fra barnefaglige prinsipper (Stang, 2008, Lidèn, Aarseth og Rusten, 2008).

Forskning viser at det ungdommene har vært utsatt for ikke snakkes om før de føler seg trygge nok til det (Kholi, 2007, Eide, 2000). Det er derfor grunn til å anta at det kan være problematisk for de unge å samtale om flukten og fluktårsaker med en person de bare møter en gang i et asylintervju. I asylintervjuet forventes det av de unge at de skal kommunisere de opplevelsene som gjør dem verdige et opphold i Norge. Dette kan virke noe håpløst for flyktingbarna, da relasjonen mellom dem og myndighetene er preget av skjev maktballanse. De enslige mindreårige i Schanckez (1995) undersøkelse opplevde en følelse av hjelpeløshet eller håpløshet i forhold til myndighetene. De hadde heller ikke tiltro til en rettfærdig behandling av egen asylsøknad og utviste mistenksomhet og tvil ovenfor myndighetene (ibid.). Dilemmaet her kan være hvor sårbare ungdommene er villige til å gjøre seg i asylintervjuet, og hvilke konsekvenser det kan ha for utfallet av asylsøknaden. Evnen til å dele av seg selv kan knyttes til Mestringsperspektivet, fordi ungdommenes egenverd og motstandskraft kan ha betydning for hvor sårbare de tørr å gjøre seg. Det å ha motstandskraft nok til å mestre den vanskelige fluktsituasjonen, og samtidig bevare egenverdet kan gjøre de unge rustet til møte med myndighetene. De ungdommene som forstår situasjonen vil også kunne motiveres av at det å dele det vonde kan være med på å sikre dem en fremtid i Norge.

Møtet med hjelpeapparatet kan også ha en slik skjevhet i relasjonen til de enslige mindreårige, som kan være til hinder for å oppnå en anerkjennende relasjon. Barneverntjenesten, flyktingkontor eller sosialkontor sitter med et fordelingsansvar i forhold til økonomi og offentlige tjenester. De har også ansvaret for å vurdere den enkeltes behov i fordelingen av disse

ytelsene og tjenestene. Malik er en av ungdommene i mitt materiale som beskriver hvordan han ikke opplevde anerkjennelse i møte med hjelpeapparatet. Maliks mor er alvorlig syk og innlagt på sykehus i Pakistan. Han er veldig bekymret for henne, og har dårlig samvittighet for at han ikke er der for henne, nå som hun trenger han. Malik har ikke penger til å reise for å besøke henne på sykehuset, og oppsøker derfor via miljøterapeut i bokollektivet, barnverntjenesten for å spørre om hjelp. Han sier at de ikke sa nei, men de sa ikke ja heller. *”På den måten de snakker til meg, så er det...jeg bare kjenner at nei, jeg får ikke hjelp. Så... jeg bare næææ.. må slutte å tenke på at jeg kan reise og se hvordan mora mi har det.”* Malik sitt utsagn kan vise til en opplevelse av å ikke bli lyttet til eller forstått. Kommunikasjonen mellom barneverntjeneste og enslige mindreårige kan også mangle både likeverd og gjensidighet. Det er hjelpeapparatet som disponerer ressursene i forhold til de enslige mindreårige. Dette kan vise til skjevheten i maktforholdet mellom den enslige mindreårige og hjelpeapparatet.

I et utviklingsøkologisk perspektiv så viser dette hvordan ungdommenes eksosystem indirekte påvirker deres mikrosystem. Barnverntjenesten kan ha retningslinjer som ikke gir dem mulighet til å gi penger til et slikt formål som Malik ønsker. Dette går både utover den relasjonen Malik har til sosialarbeiderne i barnverntjenesten og relasjonen mellom han og moren som er syk. Dette kan også indikere at Malik har et svakt mesosystem, da han ikke opplever støtte fra barnverntjenesten eller bokollektivet i den vanskelige situasjonen med moren. Det er grunn til å anta at situasjonen kunne vært annerledes for Malik dersom miljøterapeutene kunne fungere som koordinatorer for han. Da ville koordinatoren kunne hjulpet han til å kommunisere på tvers av mikrosystemene slik som skole, venner, barnverntjenesten og familien i hjemlandet. Koordinatorrollen ville vært avhengig av et tillitsforhold til Malik, for å kunne forstå hvor vanskelig situasjonen med moren er for gutten. Kholis (2007) undersøkelse viser at anerkjennende relasjoner kan skapes til tross for at maktforholdet har utgangspunkt i avhengighet fremfor gjensidighet. Kanskje kan ærlighet og åpenhet i forholdet mellom den enslige mindreårige og sosialarbeideren bidra til å skape en gjensidighet i relasjonen. Forholdet mellom hjelpeapparatet og den enslige mindreårige blir grundigere gjennomgått under kapittel 7 om offerrollen.

6.2.1 Jevnaldrende og anerkjennelse

Zemene ble i sin relasjon til kameratene bekreftet i forhold til å utvise en mer eller mindre kriminell atferd. Det er likevel usikkert om fellesskapet med kameratene var preget av anerkjennende relasjoner. En annen av ungdommene i mitt materiale som snakker om sin

relasjon til venner er Mohammed. Han har ulike bekymringer knyttet til familie i hjemlandet, økonomisk situasjon her i Norge, jobb og skole. Mohammed har også mange venner, som han har et nært forhold til. *”Jeg snakker jo med noen venner som er mine beste venner, ikke sant. De som jeg stoler, så når jeg har det vanskelig og jeg sier til dem at ja.. sånn er det, så hjelper de meg.”* Det forholdet som Mohammed beskriver i dette utsagnet kan sies å være preget av gjensidighet og anerkjennelse. Dette fordi han har noen venner som han velger å snakke med, og som han føler kan hjelpe han. Det uttrykkes også en form for gjensidig tillit i det at han stoler på dem og gjør seg sårbar i forhold til å kommunisere det han opplever som vanskelig. Ved fraværet av foreldre kan slike relasjoner som Mohammed her beskriver være ekstra viktig. Når familien er fraværende i det nærmeste nettverket til barn og unge, så er det andre som må hjelpe barnet til å oppnå en selvbevissthet. Den nødvendige anerkjennelsen må da kommuniseres av andre i nettverket, slik at relasjoner som Mohammed har fått til bestevennene kan utvikle seg.

Likeverdighet og gjensidighet er i denne teksten blitt trukket frem som et viktig grunnlag i de anerkjennende relasjonene. Frønes (2006, s.184) skriver at ”vennskap er en form for gjensidighetskontrakt mellom likeverdige”. Han fremhever at jevnaldrende spiller en betydelig rolle i sosialiseringprosessen til barn og unge. Hvordan vi oppfatter oss selv er nærmere knyttet til det som kommuniseres tilbake fra jevnaldrende enn det som kommuniseres fra foreldrene (Frønes, 2006). Han skriver videre at foreldrenes betydning i forhold til barns utvikling av evner og personlighet kan være overvurdert (ibid.). Relasjoner mellom jevnaldrende kjennetegnes blant annet av likeverd, en likhet i posisjon, situasjon, utviklingsnivå, samt en opplevelse av likhet. Dette er et relevant perspektiv i forhold til enslige mindreårige og betydning av venner i fraværet av foreldre.

Mohammed og Zemene viser til to ulike historier om hvilken betydning jevnaldrende har for dem. Vennenes del av de unges hverdag har både innflytelse og betydning for de to guttene. Når Mohammed forteller om de problemene han har i forhold til å bestemme seg for å fortsette på skole eller begynne å jobbe, så har han spurt vennene hva de synes om det. *”de vennene mine (...)De jeg snakker med, de mener at nei, jeg må ikke slutte på skolen selv om jeg ikke er interessert. Jeg kan jo fortsette til neste år, hvis jeg skal slutte dette år, kanskje jeg mister interessen av å gå på skolen. Så de mener at jeg ikke må slutte, jeg har jo snakket med mange, de mener at jeg ikke må slutte.”* Mohammed snakker lenge om dette dilemmaet, og veier ulike argumenter opp mot hverandre. Vennenes mening om at han bør fortsette på skolen ser ut til å være et av argumentene for at han fortsetter. På den ene siden kan det ut fra dette argumenteres for at de jevnaldrendes betydning for de enslige mindreårige er viktig i fraværet av foreldrene.

Vennene til Mohammed motiverer han til å fortsette skolen, og er der når han trenger noen å snakke med. Mohammed snakker ikke om et slikt nært forhold til familien i hjemlandet. Når det gjelder Zemene kan det virke som at hans relasjon til vennene er mer knyttet opp mot behovet for tilhørighet i et fellesskap. Relasjonen til de jevnaldrende ser ikke ut til å være nære tilknytningspersoner, men venner han har funnet i søken etter tilhørighet og anerkjennelse. Det er også usikkert om fellesskapet Zemene er en del av er preget av gjensidighet og likeverd. Slik sett er betydningen av venner svært ulik for de to ungdommene.

På en annen side snakker verken Zemene eller Mohammed som om de er nært tilknyttet til familien i hjemlandet. En tanke er derfor at vennene kanskje får en større betydning, eller en annen betydning, for de ungdommene som har nære bånd til familien som ikke er i Norge. Det er også andre nyanser som ikke er tatt i betraktning her. Hva med de ungdommene som har familie i Norge, vil vennenes betydning være mindre eller annerledes i de tilfellene? De fleste av mine informanter er uten familie i Norge, og intervjuene gir ikke mye informasjon om forholdet til dem. Den eneste som sier noe i forhold til dette er Malik som har moren på sykehuset i Afghanistan. Venner kan ikke hjelpe han til å glemme at moren er syk. De eneste det hjelper litt å prate med er broren og kusinen, som også bor i Norge, men i en annen by enn Malik. Han ringer til dem og da blir det litt bedre. I forhold til likeverd og gjensidighet kan denne relasjonen kanskje oppfattes som at broren og kusinen har likhet i situasjon. Tillit og forståelse kan også være lettere tilgjengelig i gode familierelasjoner som er etablert gjennom oppveksten.

Det som likevel kan sies om relasjonene til vennene er at de som jevnaldrende i utgangspunktet deltar i relasjoner til hverandre på prinsipper om likeverd (Frønes, 2006). Venner er da, ut fra Frønes tanke om relasjonen til jevnaldrende, en betydningsfull del av den enslige mindreåriges sosialiseringssprosess og slik sett kanskje også viktig for hvordan den enkelte integreres i det norske samfunnet. Historiene til Mohammed og Zemene viser at venner kan påvirke hverandre i ulike retninger. Zemenes venner kan dra han med i en kriminell karriere, mens Mohammeds venner kan påvirke han til å fortsette på skolen.

6.3 Venner og mestringsstrategier

Betydningen av venner for de enslige mindreårige kommer også frem når de beskriver hvordan venner kan hjelpe dem i vanskelige situasjoner. Flere av ungdommene i mitt materiale har gjentagende vonde tanker, som blant annet fører til konsentrasjonsvansker, søvnproblemer og humørsvingninger. De vonde tankene kan knyttes opp mot opplevelser fra flukt og et liv i hjemlandets konfliktfylte områder. For å mestre det som er vondt bruker ungdommene ulike

strategier. Arlie Russel Hochschild (1979) skriver om følelshåndtering og dette kan være en innfallsvinkel til hvordan de unge håndterer de vonde tankene og hvilke konsekvenser dette får for nettverket. Hun snakker om ulike teknikker for å håndtere følelser (ibid.). Den første teknikken hun omtaler er kognitiv og handler om å forandre bilder eller tanker som er knyttet til den vonde følelsene i et forsøk på å tenke på noe annet. Den neste teknikken er kroppslig og relateres til det å fysisk prøve og forandre følelsene. Det kan for eksempel være å roe seg ned ved å puste roligere. Den tredje teknikken handler om å forandre følelsesmessige uttrykk ved å smile for unngå å gråte og lignende. Denne teknikken er forskjellig fra de andre, fordi den er direkte knyttet til å forandre en følelse som kan observeres av omgivelsene.

Det utviklingsøkologiske perspektivet viser til samspillet innad i mikrosystemene og på tvers av systemene. Hochschilds følelshåndtering viser hvordan ungdommene selv kan bruke ulike teknikker for fremstå som positive og problemfrie i forholdt til omgivelsene. Det gir de unge kontroll over seg selv og over det som kommuniseres. Slik sett kan også teorien om følelshåndtering være en motsetning eller en videreføring av det utviklingsøkologiske perspektivet, da ungdommene selv tar kontroll og legger premisser for samspillet med omgivelsene.

Amir er en av ungdommene som preges av minnene fra fortiden. Han forteller at han ikke liker å være alene i leiligheten verken om natten eller om dagen. Han bor sammen med fire kamerater og sier at han blir trist og føler seg alene hvis de er ute med venner og ikke han. Når han er alene tenker han på alle problemene, derfor søker han ut og vil være sammen med andre. *"Hvis de ikke er hjemme, jeg blir veldig trist. Og synes bare jeg er alene. Alle er sammen, jeg vil ikke være hjemme. Jeg vil også gå ut å få prate med noen folk eller med venner eller.."* Amir forteller også i intervjuet at han synes det er vanskelig å bli kjent med nye folk og få nye venner. Dette handler blant annet om språk. Han snakker ikke så godt norsk, og trenger noen ganger hjelp fra vennene sine for å forstå det andre sier. Amir opplever også det å orientere seg i det norske samfunnet som vanskelig. For å få hjelp til dette hender det at han spør noen venner som prater godt norsk om hjelp. Amir har ikke så mange venner, han nevner tre navn på noen han kjenner, men viser ikke til noen andre.

Amir ser ut til å benytte seg av vennene sine for å mestre både emosjonelle og praktiske problemer i hverdagen sin. Til tross for at han ikke snakker om det som er vondt med vennene spiller de en sentral rolle for å hjelpe han i den umiddelbare smerten. Det vil si at når Amir ikke ønsker å være alene på grunn av tankene sine, så har han tilgang på venner, som kan hjelpe han til å fokusere på noe annet. Dette kan relateres til Hochschilds (1979) teori om

følelseshåndtering. Amir kommuniserer ikke til vennene sine at han har det vanskelig, men det er grunn til å anta at han heller bruker vennene til å distrahere seg fra de vonde tankene. For å unngå de vonde tankene må han håndtere de vonde følelsene for å bli i stand til å samhandle med vennene uten at problemer og vanskeligheter kommuniseres.

Vennene viser seg også å være nyttige i forhold til praktiske problemer med språk og samfunnsorientering. Amir gir inntrykk av å ta initiativ i sitt eget liv, både i forhold til vennene og når det gjelder å gå til lege for problemene sine. Initiativ og selvstendighet fremheves som viktig i barns evne til mestring (Kap. 3). Når det gjelder kvaliteten på Amirs relasjoner, så uttrykker han ikke i intervjuet at dette er nære tilknytningspersoner. Amir har ikke vært bosatt mer enn et halvt år, og etablering av relasjoner og nettverk kan være en langsiktig prosess. Amir oppleves som en gutt som ikke har funnet en tilhørighet til et felleskap her i Norge. I beskrivelsene hans virker det ikke som relasjonene til vennene er preget av tillit og anerkjennelse. Det kan også være en mangel på likeverd og opplevelse av gjensidighet i forhold til andre personer, ettersom han føler seg hindret av språk og har vanskeligheter med å forstå hvordan det norske samfunnet fungerer.

I forhold til å snakke om det som er vondt å vanskelig med venner, så er det forskjeller blant ungdommene i intervjumaterialet. Malik er en av de som ikke snakker med sine venner om problemene sine; *Nei, det hjelper ikke så ofte å snakke med venner. Ja, de har og problemer, sine egne problemer.* Det ser ut til at Malik ikke vil bry vennene med sine egne problemer, fordi de har mer nok med sine egne. Det kan være grunn til å anta at relasjonen til vennene ikke er preget av en slik nærhet og tillit, som gjør det trygt nok til å snakke om det vanskelige. Malik ansees også som en av de ungdommene som aktivt må bruke følelseshåndtering, for å unngå å kommunisere at han har det vanskelig. Dette viser til en begrensning i Maliks nettverk, når han ikke kan kommunisere det som er vondt, men må håndtere det alene.

Mohammed på sin side forteller at han kan snakke med sine venner om det som er vanskelig. *”Jeg snakker jo med noen venner, som er mine beste venner, ikke sant, som jeg stoler på. Når jeg har det vanskelig så sier jeg det til dem at sånn er det, og de hjelper jo meg.”* Han beskriver her relasjoner der tillit er viktig. Han kan snakke med de vennene han stoler på og han opplever bekreftelse ved at de hjelper han med problemene. Aaliyah, som er beskrevet i kapittel 4, snakker også med venninnene sine; *”Når jeg har problem jeg snakker litt med venninner, hun hjelper meg også litt og gir meg litt råd og sånn. Så det støtter meg litt”* Det virker som om Aaliyah også opplever bekreftelse og støtte i relasjonen til venninnen sin. Det kan se ut til at ungdommene kan dele problemer og vanskeligheter med vennene sine, men at disse relasjonene

særlig er avhengig av tillit. Det at Mohammed og Aaliyah blir bekreftet og opplever støtte tilsier at relasjonene deres er preget av anerkjennelse. Det er grunn til å anta at de ikke er redde for å gjøre seg sårbare ovenfor vennene, da de stoler på at de blir bekreftet i sine uttalelser.

I et utviklingsøkologisk perspektiv kan venner betraktes som en primærgruppe i et av ungdommens mikrosystemer. Primærgruppen dekker de unges sosiale og følelsesmessige behov (Kap. 3). Vennenes rolle kan da blant annet være å gi støtte når hverdagen er problematisk for de enslige mindreårige, slik som Aaliyah og Mohammed opplever. Når det gjelder mestringsperspektivet ser det ut til at venner både kan være en nær tilknytning, og en del av det øvrige nettverket som har en mer normsettende rolle (ibid.). Det er mulig nære relasjoner med venner kan erstatte voksenrollen som den signifikante andre, men verken Aaliyah eller Mohammed viser til dette når hele intervjuet tas i betraktning. De snakker begge om voksenpersoner, som det er mer sannsynlig at de oppfatter som signifikante andre, når det gjelder problemer og utfordringer i hverdagen. Aaliyah snakker om sin mor, som fortsatt er i hjemlandet. Mohammed snakker både om fetteren og familien i hjemlandet som nærmere enn vennene.

6.3.1 Glemming som mestringsstrategi

Amir sier at han ikke ønsker å være alene med de vonde tankene, og søker ut for å være sammen med venner. Flere av ungdommene i mitt materiale forteller om lignende situasjoner. Dette kan oppfattes som en mestringsstrategi der den unge bruker nettverket sitt for å glemme det de opplever som vondt og vanskelig i hverdagen. I denne sammenheng kan også Hochschilds (1979) teori om følelshåndtering være en innfallsvinkel. Dette fordi ungdommene selv må håndtere egne følelser for å fremstå som positive, og distrahere seg selv fra det som er vondt. Glemming er altså en måte å distrahere seg selv fra de negative følelsene. Nadifa sier følgende om det å glemme. *”Det er bedre å snakke med en person. Når du tenker selv da kan det hende du ikke glemmer på noen dager eller noen timer, så får man vondt i hodet eller det kommer noen annet og du tenker på det enda mer. Men når du snakker med en person da hender det at du glemmer med en gang. Det kommer jo an på personen da.”* Det å snakke med andre hjelper Nadifa til å glemme. Det virker også som det ikke kan være hvem som helst som hjelper henne til å glemme. På spørsmål om hva hun gjør for å glemme, så svarer hun følgende; *”Å snakke med noen (...) en person som er voksen, som kan gi meg råd slik at jeg føler meg bedre. Fordi de voksne vet hvordan det er og.. Ja også pleier jeg å snakke med vennene mine, og prøver å glemme”*. Nadifa snakker her både om noen som kan hjelpe henne med problemene og at vennene hjelper henne med å glemme det som er vondt. Opplevelsen av at voksne kan rådgi

henne, kan knyttes opp mot en opplevelse av å ha noen betydningsfulle voksne i nettverket sitt. Det er tidligere nevnt at kommunikasjon som gjør ungdommene sårbare ofte forekommer i de anerkjennende relasjonene. Nadifa snakker også med vennene sine, og det kan antas at hun er en del av et felleskap der hun opplever anerkjennelse og bekreftelse i forhold til det som er vanskelig.

Malik er en annen av ungdommene som snakker om å glemme. Han blir trist når han tenker på foreldrene og søsknene i hjemlandet. På asylmottaket var han lei seg og gikk mye for seg selv. Dette er blitt annerledes nå. *”Men nå i det siste så pleier jeg å gjøre meg litt opptatt med lekser og å komme ut med venner. Jeg kan ikke slutte å tenke på dem, men jeg tenker ikke så veldig mye. Jeg blir opptatt og det hjelper litt.”* Malik sier at det er godt å gråte innimellom, men ikke hele tiden, og da hjelper det å gjøre seg opptatt med andre ting for å få vekk vonde tanker. Vennene hans har sine egne problemer, og han synes Afghanere generelt har mye problemer. Hochschild (1990) snakker også om noe hun kaller ”surface acting” som handler om utrykke de følelsene som er forventet av deg i en gitt situasjon. Dette er en måte å oppnå en følelse ved å forsøke å utspille den. Hun snakker også om ”deep acting” der personen ikke bare uttrykker en følelse, men også forsøker å oppleve den. Malik ønsker ikke være trist hele tiden, og forsøker derfor å finne måter han kan skyve de vonde tankene vekk. For å gjøre dette må han håndtere de vonde følelsene. Det er grunn til å anta at Malik må forsøke å oppleve en annen følelse gjennom ”deep acting”. En måte å gjøre dette på er å skape andre bilder i tankene, slik som i Hochschild (1979) teknikker som er beskrevet ovenfor. Når Malik velger å gjøre seg opptatt med lekser, se på tv eller spille data, så skaper han nettopp andre bilder i hodet i sitt, som hjelper han til å distrahere seg fra de vonde.

Noen av ungdommene i datamaterialet sier at de ikke ønsker å være sammen med noen eller snakke med noen om det som er vanskelig. Nadifa på sin side trenger noen å kommunisere med for å glemme. Glemming som mestringsstrategi fungerer ulikt for ungdommene. Malik og Amir bruker glemming mer som en strategi for å fjerne den umiddelbare bekymringen som kommer med de vonde tankene. Nadifa søker råd og noen å prate med. Hun får da mulighet til å bearbeide noe av det som oppleves vanskelig. For å glemme det vonde spiller venner en viktig rolle for Amir og Nadifa, mens for Malik er kanskje venners betydning når det gjelder glemming som mestringsstrategi mindre viktig. Mestringsstrategier er fornuftige for den det gjelder og har ofte mål og mening, selv om det ikke er umiddelbart forståelig for andre (Varvin, 2003). Det å glemme kan for noen være en god måte å komme seg videre i livet. Glemmingen kan knyttes opp mot resiliens, kanskje avhenger motstandsdyktigheten i en del tilfeller av barnets evne til å

glemme. Kholi (2007) relaterer grunnlaget for å utvikle resiliens blant annet til hvilken grad av forståelse og støtte som ligger i barnets nettverk og hvilken mulighet det gir barnet til å reflektere over deres opplevelser i trygge omgivelser og relasjoner.

Hvorvidt glemming er en hensiktsfull strategi bør da sees i forhold til hvilken situasjon barnet befinner seg i på daværende tidspunkt. Det er grunn til å anta at opprettholdelse av motstanden, altså det å fortsette å glemme, vil være det beste for barnet? Eller lever barnet i trygge omgivelser og med trygge relasjoner, slik at det er mulig å benytte en annen type mestringsstrategi? I en vedvarende usikker situasjon kan det å glemme være den eneste og den beste løsningen for å kunne leve videre med bekymringer og vonde erfaringer. På en annen side kan det også være et hinder for å komme videre. Gjentakende vonde tanker som fører til negative konsekvenser for hverdagslivet, bør kunne mestres på en annen måte enn at ungdommen må ”gjøre seg opptatt” og distrahere seg selv fra de vonde tankene. De ungdommene i intervjuet som har forsonet seg med de vonde tankene, bruker bare glemming som strategi ved enkelthendelser.

Mestring for de enslige mindreårige er nært knyttet til nettverk, tilhørighet og anerkjennelse (Kholi, 2007). Et godt grunnlag for mestring er avhengig av å føle tilhørighet til et fellesskap som er forståelig for ungdommen, og at det finnes signifikante andre tilgjengelig for anerkjennelse og oppnåelse av en selvbevissthet (Kholi, 2007, Kap. 3). Av de tre ungdommene som er presentert ovenfor, kan det virke som det bare er Nadifa som er en del av et slikt fellesskap. Hun er en del av et fellesskap der hun har tilgang på signifikante andre, både som voksne og jevnaldrene. Kholi (2007) knytter tilhørighet nettopp til å ha en voksen person som kan lytte og bekrefte følelser og tanker. Samtidig som ungdommen må oppleve at den er en del av et større nettverk. Dette kan relateres til modellen for mestrings vilkår (Kap. 3), som viser hvordan betydningen av en nær tilknytningsperson og nettverk utvikler muligheten for mestring hos barn. Amir uttrykker et behov for å tilhøre et fellesskap, når han forteller hvilken rolle vennene spiller i hans mestringsstrategier.

Opplevelsen av mestring er også viktig for ungdommene (Kholi, 2007, Sommerschild, 2003), og Amir kan sies å oppleve en slags hjelpeløshet i forhold til å orientere seg i det norske samfunnet. Mangel på nettverk som kan anerkjenne og bekrefte kan være en årsak til Amirs hjelpeløshet. Malik ser også ut til å mangle det nødvendige nettverket for å føle trygghet og tilhørighet. Bekymringer for familien i hjemlandet, avstanden til broren og kusinen i en annen by, samt at vennene hans har nok med seg selv, kan vise til et utrygt og usikkert nettverk. Det å ha muligheten og være i stand til å snakke om erfaringene sine i de nære relasjonene, ansees også som viktig for å mestre hverdagen (Kholi, 2007).

7 AVHENGIGHET OG SELVSTENDIGHET

De enslige mindreårige flyktingene kan ha vært offer for krig og konflikt, separasjon og tapsopplevelser, usikkerhet og lever nå i en eksiltilværelse. I Schanckes (1995) undersøkelse har de enslige mindreårige gjennomlevd en lang rekke traumatiske erfaringer, der flere har mistet foreldre eller andre nære relasjoner. Undersøkelsen er gjort i asylmottak hvor han har vært i kontakt med 16 enslige mindreårige. Det henvises i undersøkelsen til voldsovergrep og nesten alle respondentene har sett eller hørt krigshandlinger. Veien og flukten til Norge har vært lang, og en stor del av de enslige mindreårige i Schanckes (1995) materiale har flyktet fra hjemlandet alene. I Ungkuls spørreundersøkelse kommer det frem at 107 av 142 ungdommer har opplevd krig på nært hold (Oppedal, Jensen og Seglem, 2008). De fleste av ungdommene i denne undersøkelsen kommer fra land med krig eller interne konflikter, og en del av dem oppgir at de har mistet en eller begge foreldre. Disse to undersøkelsene gir et bilde av enslige mindreårige flyktinger som sårbare, mulig traumatiserte og offer for konflikter og krigshandlinger. De enslige mindreåriges offerrolle kan på ulike måter være både viktig og nødvendig for ungdommene.

7.1 Offerrollen

Utlendingsloven er styrende for flyktingers rett til å få innvilget asyl i Norge. Loven gir også mulighet for beskyttelse for dem som har behov for dette av ”sterke menneskelige hensyn”, det som kalles opphold på humanitært grunnlag¹⁴. En flykting defineres av flyktingkonvensjon av 1951 på følgende måte:

”The term ”refugee” shall apply to any person who:

(...) owing to wellfounded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable or, owing such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country (...) (UNHCR, 1951, s 16)”

For å få innvilget asyl i Norge må vedkomne være flykting etter flyktingkonvensjonens definisjon av begrepet. I definisjonen av begrepet flykting ligger det en forventning om at personen som påberoper seg status som dette er et offer for forfølgelse og frykter overgrep på

¹⁴ Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her av 15. Mai 2008

bakgrunn av årsakene i definisjonen. Det er svært få som får asyl og en juridisk definisjon som flyktning i Norge. De aller fleste enslige mindreårige får opphold på humanitært grunnlag¹⁵. Asylsøkeren må være i stand til å overbevise myndighetene om at han eller hennes liv er i så stor fare at innvilgelsen av asyl er nødvendig. Med dette som bakteppe er det grunn til å anta at de enslige mindreårige særlig i fasen som asylsøker må fremstille seg selv som et offer. Det er offerrollen som kan gi dem opphold og bosetting i Norge.

Kholi (2007) snakker i denne sammenhengen om ”tynne” og ”tykke” historier. Noen av flyktningbarna forteller en historie, som de tror myndighetene vil høre for at de skal få innvilget opphold (ibid.). Disse historiene kan kalles tynne historier fordi de ikke forteller hele sannheten, men bare utvalgte fragmenter som de unge tror myndighetene ønsker å høre. De tynne historiene springer ut fra de tykke historiene, og de tykke historiene er derfor nærmere den egentlige virkeligheten (ibid.). Et metodisk spørsmål både når det gjelder forskning og hjelpeapparatets arbeid med de enslige mindreårige, blir da hvilken historie disse barna forteller etter bosettingen. Schancke (1995) viser til at alenebarna synes det er vanskelig å forstå hvem som har hvilken rolle i det norske systemet, og kan av frykt bruke taushet som en mestringsstrategi. Karin Harsløf Hjelde (2004) finner også i sin undersøkelse av bosatte enslige mindreårige at de unge kan svare med taushet når vanskelige temaer berøres. Kholi (2007) viser til at de unge kan skjule historien sin over så lang tid, at de selv blir usikre på hva som egentlig har skjedd.

Når de enslige mindreårige velger å være åpne om historiene sine er det i gode forhold med sosialarbeiderne de møter i hjelpeapparatet, og de fleste trenger tiden til hjelp for å snakke om fortiden (Kholi, 2007). Alenebarna ønsker først å få orden på nåtiden, fokusere på fremtiden, og så takle fortiden når dette andre er på plass (ibid.). Hjelpeapparatet er tilstede i livet til mange av de enslige mindreårige. UngKuls spørreundersøkelse viser at nærmere halvparten av ungdommene som svarer at de har voksenpersoner som står dem nær, oppgir at dette er en person i hjelpeapparatet (Oppedal, Jensen og Seglem, 2008). Samtlige av mine informanter har på et eller annet tidspunkt vært i kontakt med hjelpeapparatet og de fleste med barneverntjenesten. Kholi (2007) illustrer flere typer av sosialarbeidere som han har fått kjennskap til gjennom sin undersøkelse. Noen sosialarbeidere er skeptiske til de unges historier, noen bruker tid og energi på å danne relasjoner som er varige og gir rom for tillit, men nesten gjennomgående utviste sosialarbeiderne entusiasme og engasjement i forhold til å hjelpe disse barna (Kholi, 2007).

¹⁵ <http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/200802/05/art-2008-11-04-01.html>

Det kan være grunn til å anta at offerroller blir opprettholdt av hjelpeapparatet etter bosetting, selv etter innvilgelse av asyl eller opphold på humanitært grunnlag, eller kanskje nettopp på grunn av dette. Kholi (2007) snakker om de sosialarbeiderne som går inn i et domene der de får kontakt med barna og deres historier. De unges historier blir mer synlige for dem etter hvert som tiden går og tillitsforhold blir etablert. Noen av sosialarbeiderne betrakter ungdommenes erfaringer med flukt, overgrep og separasjon, som noe som påvirker de unges hverdag på en gjennomgripende måte (ibid.). Dette kan føre til at fokuset på ungdommenes fortid får en stor plass i møte med hjelpeapparatet, og kanskje kan dette være til hinder for ungdommenes utvikling. Svært få av de enslige mindreårige i Kholis undersøkelse hadde utvist et behov for psykisk helsehjelp, selv om de var påvirket av fortidens hendelser. De enslige mindreåriges offerroller kan bli noe som følger dem gjennom livet. Til tross for deres ønsker om fokus på nåtid og fremtid, så kan det virke som hjelpeapparatet dveler ved fortiden deres i et forsøk på å hjelpe. Opprettholdelsen av offerrollen kan hindre hjelpeapparatet å se de unges ressurser og mestringsevne. Fokus på de unges kompetanse og anerkjennelse av deres selvstendighet og styrker vil være mer hensiktsmessig når de skal skape et nytt liv i eksillandet. I et mestringperspektiv vil fokuset på ungdommenes kompetanse gi de unge gode utviklingsmuligheter i forhold til å mestre egne problemer og utfordringer (Kap.3)

Kholi (2007) snakker i denne sammenhengen om en annen type sosialarbeidere som er opptatt av de enslige mindreåriges ressurser. De leter bevisst etter resiliens og uttrykker at de er imponerte, samtidig som de får vanskeligheter med å skille mellom hjelpere og venn. Disse sosialarbeiderne har et ønske om at de unge skal føle seg hjemme og tilegner seg i høy grad tillit fra ungdommene (ibid.). Dette er en annen innfallsvinkel som kan stå i kontrast til å betrakte alenebarna som offer. På en annen side kan hjelpeapparatets arbeid med de enslige mindreårige også resultere i at de unge gjør seg avhengig av hjelpeapparatet. Noen av ungdommene i mitt materiale bor i boliger der barneverntjenesten er omsorgsgiverne, og således en viktig del av ungdommens nettverk. Da fungerer miljø terapeuter og -arbeidere som omsorgspersoner og noen danner tette relasjoner til ungdommene.

Fahiimo er en av jentene i mitt intervjumateriale som bor i en bolig for enslige mindreårige. *”Jeg bor på sånt bokollektiv sammen med andre. Det er fra barnevernet egentlig. Det funker, det er fint der. Jeg ventet lenge, lenge, men så fikk jeg plutselig tilbud i sommer. Da ble jeg glad. Det er veldig fint der. Også går vi på turer og sånn. Til Paris i sommer”*. Fahiimo forteller også en historie om at kjæresten hennes skal giftes bort til ei jente fra hjemlandet. Hun har vært i samtale med ansatte i barneverntjenesten for å få råd om hva hun skal gjøre med dette. Det Fahiimo

forteller fra hverdagen sin kan vise at hjelpeapparatet spiller en betydningsfull rolle i livet hennes. Det er barneverntjenesten som sørger for et sted der hun kan bo, få mat, hjelp til lekser, råd og veiledning. Fahiimo er slik sett avhengig av barneverntjenestens hjelp og støtte. Flertallet av ungdommene i intervjumaterialet får økonomisk støtte fra barneverntjenesten, og er avhengig av denne støtten for å kunne gå på skole eller sende penger hjem til familien i hjemlandet. I et utviklingsøkologisk perspektiv har barneverntjenesten en indirekte påvirkning på de enslige mindreåriges mikrosystemer. Barneverntjenesten er ungdommenes økonomiske kilde, og familien i hjemlandet, som er en del av ungdommens mikrosystem, kan være avhengig av de pengene de unge sender hjem. Hjelpeapparatet spiller en rolle i de unges nettverk. Eide (2000) finner også i sin undersøkelse at støtte fra det offentlige hjelpeapparatet har hatt betydning for mange av informantene.

Noen av Eides (2000) informanter fikk nære og fortrolige forhold til sine hjelpere. Dette har ikke nødvendigvis vært sosialarbeidere, men også i stor grad ufaglærte som de unge har kommet i kontakt med via hjelpeapparatet. De nære betydningsfulle relasjonene er også en del av forholdet mellom noen av sosialarbeiderne og alenebarna i Kholis (2007) undersøkelse. Det er grunn til å anta at de unge kan komme i et avhengighetsforhold til sine hjelpere, der de vil ha behov for hjelp og oppfølging i hverdagslivet over lengre tid enn nødvendig. Det blir derfor viktig for sosialarbeideren å skille mellom ungdommenes behov for hjelp, og sosialarbeiderens behov for å hjelpe. Tilfredsstillelsen ved å hjelpe den enslige mindreårige må ikke gå foran ungdommenes behov for å selvstendigjøres. Likevel må det tas med i betraktning at flere av de enslige mindreårige har kommet alene til Norge, og kan i en periode ha behov for mer hjelp og støtte. Sosialarbeiderens dilemma er i denne sammenhengen å finne balansen mellom å komme i en posisjon til den unge, der ungdommen selv blir mottaglig for hjelp og støtte fra hjelpeapparatet, samtidig som han eller hun er tydelig på sine rolle overfor ungdommen, og gir den unge mulighet til å løsrive seg fra hjelpeapparatet etter en tid.

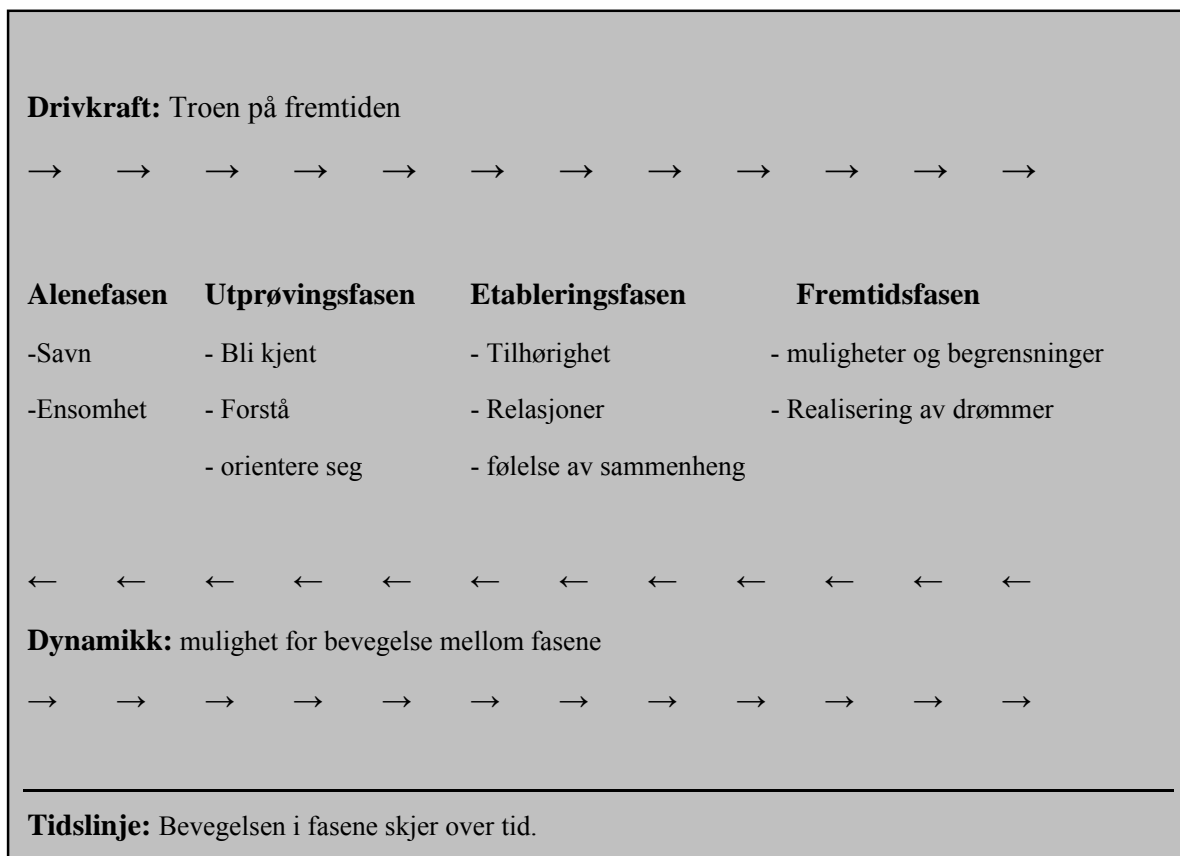
Enslige mindreårige vil være prisgitt hvilke personer de møter i hjelpeapparatet, på godt og på vondt. Hvilken hjelp som blir gitt og om den er til det beste for ungdommen avgjøres i stor grad av enkeltpersoner som er ansatt på omsorgssenter, mottak, barneverntjeneste eller i bokollektiv. Noen enslige mindreårige opplever kanskje de gode hjelperne, men det ser ut til at ikke alle alenebarna har denne erfaringen. Det skal i denne sammenhengen også presiseres at de som jobber i hjelpeapparatet arbeider i en byråkratisk virkelighet, som gir muligheter og begrensninger innenfor en ramme. Disse begrensningene kan føre til at alenebarnas behov ikke blir tilfredstilt.

Eide (2000) viser til at en del av informantene hadde negative erfaringer med hjelpeapparatet. De opplevde å bli møtt med likegyldighet av et byråkrati som ikke ville eller hadde muligheten til å se ungdommens individuelle behov. Noen av informantene i mitt intervjumateriale uttrykker også at de i liten grad får den støtten de ønsker fra hjelpeapparatet. Mohammed forteller i sitt intervju at han gjerne vil fortsette på skole, men sliter med økonomien og føler at han heller bør arbeide. Han uttrykker sitt forhold til barneverntjenesten på følgende måte; *"Jeg må jo snakke med dem som jobber på barnevernet. Stort sett de, de bryr seg ikke om det. Så det jeg sier er hva er vitsen med å snakke med dem. Siden de kan ikke hjelpe (...)Jeg vil jo prate med en som kan tenke litt på oss, men de gjør ikke det."* Mohammed uttrykker her noe av det samme som Eide (2000) sine informanter også kommuniserer i forhold til negative opplevelser med hjelpeapparatet.

Det er et dilemma at hjelpeapparatet på den ene siden kan gjøre at de enslige mindreårige bærer med seg sine roller som offer over lang tid også etter bosetting. Eller at de unge blir avhengige av den støtten hjelpeapparatet gir dem, både økonomisk, men også i form av nære relasjoner, hjelp og støtte. Mens noen enslige mindreårige på den andre siden har negative møter med hjelpeapparatet der de ikke blir imøtekommet eller får den hjelpen de har behov for. Det kan da se ut til at offerrollen har både negative og positive sider for ungdommene. Offerrollen kan skape engasjement hos hjelperen, og føre til at den enkeltes behov kommer i fokus. Samtidig som de unge ikke får utspille sitt fulle potensial, og blir avhengige av hjelpen og støtten fremfor å selvstendigjøres i sitt eget liv. Et spørsmål som hjelpeapparatet kan stille seg er om denne offerrollen er hensiktsfull for den enkelte, eller om den undergraver ungdommenes egne evner til å mestre sin hverdag. Både Kholi (2007) og Eide (2000) understreker at disse barna ikke bør oppfattes som hjelpeløse offer, men barn og unge som har stort potensial til å fungere godt i det norske samfunnet.

8 INDIVIDUELLE PROSESSER I UNGDOMMENES LIV

Ungdommenes uttalelser viser et mønster i hvordan ungdommene opplever eksillandet etter bosetting og frem til dagen de blir intervjuet. Det å lete etter mønster og prosesser i intervjuene gir mulighet til å forstå hvorfor det skjer endringer og hvilken betydning dette har for ungdommene (Eide, 2000). Det er ikke uvanlig å fokusere på mønster og prosesser innen forskning. Eide (2000) finner i sin undersøkelse at ungdommene gjennomgår ulike faser fra flukten starter i hjemlandet og til de er etablert i Norge og kan fokusere på fremtid. Kholi (2007) beskriver også prosesser i de enslige mindreåriges liv når han tar for seg hvordan livet deres fortøner seg fra flukten og frem til etableringen av et nytt liv i Storbritannia. Jeg har laget en egen modell (Figur 3) for hvordan de enslige mindreårige i mitt materiale opplever disse prosessene i eksiltilværelsen. De ulike fasene kan vise til når dilemmaene og utfordringene, som er beskrevet i de foregående kapitlene, er mest fremtredende for de unge.

Figur 3: fasemodell

Fasene er knyttet til utfordringer i å ikke ha et nettverk, til det å etablere et nettverk, og så i neste omgang utfordringer knyttet til det å ha et nettverk. Troen på fremtiden ansees som en svært viktig ressurs for å skape dynamikk og bevegelse i modellen og ungdommenes liv. Fasene er fleksible for ungdommene og pilene symboliserer dynamikken i ungdommenes valg og muligheter. Dette viser for eksempel til at ungdommene kan både være i alenefasen og på vei ut i utprøvningsfasen samtidig. Bevegelsene i fasene skjer over tid. Det er mulig for ungdommene å oppleve tilhørighet i etableringsfasen, og så kan et brudd i omsorgssituasjonen føre til at de det som kjennetegner alenefasen igjen gjør seg gjeldende. Det likevel slik at ungdommene som er i etableringsfasen har forsonet seg med fortiden. Derfor bør opplevelsen av eksempelvis ensomhet og savn ikke være vedvarende, men kan oppstå som en reaksjon på utfordringer og konflikter i hverdagen. Modellen viser da til at de unge som har klart å bevege seg over til en ny fase har en viss forankring i denne fasen. Dersom de igjen opplever det som kjennetegner noen av de tidligere fasene, er det grunn til å anta at det vil være lettere å komme seg videre. Modellen skal likevel ikke oppfattes som en beskrivelse av de enslige mindreåriges liv og utviklingsforløp, men heller være et hjelpemiddel til å forstå i hvilken sammenheng hverdagen til de unge utspiller seg.

Alenefasen

Alenefasen starter etter bosetting og kjennetegnes av ungdommenes savn etter familie, at de har lite eller ikke noe nettverk og at de opplever usikkerhet i forhold til å orientere seg i det norske samfunnet. Noen av ungdommene er i denne fasen mens de blir intervjuet, og andre ser tilbake og snakker om det de opplevde helt i begynnelsen av eksiltilværelsen. Ensomhet og manglende sorgbearbeiding er to områder som fremheves i alenefasen. De to områdene er knyttet til hverandre og relateres til savnet etter det som er kjent og trygt. Savn og bearbeidelse av sorgen over tapsopplevelser vanskeliggjøres av at ungdommene ikke har fått etablert et nettverk, og derfor mangler den nødvendige stabiliteten og tryggheten for å oppnå gode utviklingsmuligheter. (Kap 4.). Opplevelsen av ensomhet forsterkes av mangel på støtte og forståelse i forhold til utfordringer, både når det gjelder tidligere erfaringer og tilpassingen til det norske samfunnet.

Det er også i denne perioden at glemming som mestringsstrategi er spesielt fremtredende hos noen av ungdommene. Mangel på de nære relasjonene og trygghet i forhold til å dele av seg selv, kan føre til at ungdommene prøver å distrahere de vonde tankene ved å kommunisere at de har det bra. Hochschild's (1979) teori om følelseshåndtering viser til at det ungdommene kommuniserer til omgivelsene ikke nødvendigvis kan relateres til deres egentlige følelser.

Konsekvensene av å ikke kommunisere det som er vanskelig kan være at nettverket ikke fungerer støttende for de unge. I alenefasen forsterkes dermed opplevelsen av ensomhet. De enslige mindreårige kan bli bærere av savn og sorg, og det kan bli vanskelig å oppnå tryggheten til å søke ut i det norske samfunnet og etablere et nytt nettverk.

Utprøvningsfasen

Det ser ut til at ungdommene en tid etter bosetting føler seg trygge nok til å søke ut i det norske samfunnet. De begynner å bli kjent med folk, lære språk, orientere seg i samfunnet og forstå norsk kultur og norske koder. Etablering av nye relasjoner er i en gryende begynnelse. Etter hvert som ungdommen opplever støtte og anerkjennelse i de nye relasjonene avtar ensomhetsfølelsen og forholdene ligger mer til rette for bearbeidelse av sorgen. Eides (2000) trygghetsfase kan relateres til utprøvningsfasen, fordi ungdommene i denne fasen skal oppleve tillit og stabilitet i omsorgssituasjonen. Dette er viktig i utprøvningsfasen, da opplevelsen av trygghet kan gjøre det lettere å søke ut i verden. Etableringen av nettverk og oppnåelse av tillit er en komplisert oppgave for de enslige mindreårige (Eide, 2000, Kholi, 2007). Etableringen av nye nettverk knyttes også opp mot konflikter. De nye nettverkene betraktes som viktige ressurser i de unges liv, men en del av ungdommene opplever også konflikter som kan føre til brudd i en ny og ustabil omsorgssituasjon.

Kholi (2007) snakker om en lignende periode i de unges liv som handler om å finne en stabil trygghet både i deres indre og deres ytre verden. De enslige mindreårige må finne en måte å forsones seg med situasjonen i det nye landet, og dette henger sammen med å slå seg til ro og oppleve en stabil omsorgssituasjon (ibid.). Antonovsky snakker om å finne en opplevelse av sammenheng i tilværelsen (Kap. 3). For at ungdommene skal oppleve en slik sammenheng er det viktig at de forstår sin egen livssituasjon og selv finner mening i å mestre det som er vanskelig. De unge som er i utprøvningsfasen kan sies å strebe mot å finne en slik sammenheng i tilværelsen.

Etableringsfasen

Den tredje fasen ungdommene går inn i er en fase der de opplever tilhørighet til et sosialt fellesskap og har knyttet seg til nye viktige personer i livet. Utfordringene i denne fasen knyttes ikke lenger opp mot savn og ensomhet, men handler om bekymringer for familien og situasjonen i hjemlandet, samt dilemmaer i forhold frihet og ansvar. Forventninger fra familie blir mer fremtredende. De unge begynner å stille krav til seg selv når det gjelder å støtte familien i

hjemlandet. Utdanning og arbeid blir viktig, og til dette knyttes det begrensninger og muligheter. Utdanningsforløpet kan bli lenger enn ungdommen og familien forventet seg. Planene for fremtiden må da endres og tilpasses, og kan skape konflikter og dilemmaer for de unge. Opplevelse av tilhørighet til Norge og hjemlandet, eller ulike sosiale fellesskap er en sentral del av etableringsfasen. Ungdommene har inngått nye relasjoner, og opplever støtte og tillit i disse relasjonene. Det ser også ut til at de unge i denne fasen opplever mer sammenheng i tilværelsen. De har funnet en balanse i forhold til familien i hjemlandet og det nye nettverket i Norge, samtidig som de har forsonet seg med de tidligere erfaringene.

Troen på fremtiden og fremtidsfasen

Samtlige av ungdommene i intervjumaterialet har en positiv innstilling til fremtiden. De har tro på at livet skal bli bra. Ungdommene har ambisjoner om å gå på skole, jobbe, lære språk og få nye venner. Troen på fremtiden er således ikke noe som nødvendigvis relateres til en spesiell fase, men betraktes også som en drivkraft i de enslige mindreåriges liv. Moldvik (2009) finner i sin masteroppgave at ungdommenes positive fokus er en måte å mestre de vonde følelsene. Ved å virke positive utad distraherer de seg selv og andre fra opplevelsene som er knyttet til hjemlandet og flukten. Det utviklingsøkologiske perspektivet viser til at hvordan ungdommene fremstår i samspillet med omgivelsene har betydning for hvordan ungdommen oppfatter seg selv. Den tilbakemeldingen omgivelsene gir enten den er avvisende eller anerkjennende, har betydning for de unges identitetsutvikling. Mestringsperspektivet viser i denne sammenheng til at de unges opplevelse av å ha kompetanse er viktig for å mestre utfordringer i hverdagen. Omgivelsene spiller da en rolle i forhold til å avkrefte og bekrefte de unge.

Hochschilds (1979) teori om følelseshåndtering kan i denne sammenheng gi et nytt perspektiv på nettverkets betydning. Hun snakker om ulike teknikker for å håndtere følelser, som nevnt tidligere. Teknikkene viser til at ungdommene gjennom følelseshåndtering kan skape et bilde av seg selv som positive og glade. Når dette bilde kommuniseres til omverden, får ungdommene også positive tilbakemeldinger. Ved å gjøre dette unngår ungdommene å snakke om det som er vondt, samtidig som de i samspill med andre oppnår en distraksjon fra eventuelle traumatiske hendelser. Det å unngå vonde følelser kan være en god mestringsstrategi i enkelte tilfeller, men som nevnt i kapittel 7, ansees ikke dette som godt for de unge over lengre tid. På en annen side kan omgivelsenes positive innstilling til ungdommene gjøre det lettere for dem å danne nye

relasjoner. Det blir da viktig for ungdommene at det nyetablerte nettverket er støttende nok til å få frem de unges tykke historier.

Det ser i mitt datamateriale ut til at denne måten å håndtere de vonde følelsene på er mest gjeldende i de første fasene av oppholdet i Norge. Når ungdommene har kommet til fremtidsfasen, så har de forsonet seg med de vonde opplevelsene og evner å se fremover. En viktig del av fremtidsfasen er at ungdommene har realistiske planer for fremtiden. De kan for eksempel ha begynt på en utdanning der det er mulig for dem å fullføre. De har også forstått hvilke muligheter de selv har i Norge, og at det kan ta tid å oppnå målene deres. Fremtidsfasen betraktes slik sett som en fase de unge inntre i når de opplever muligheten til å realisere fremtidsdrømmene sine. Likevel er det slik at ungdommene kan oppleve dilemmaer og konflikter som er knyttet til de tidligere fasene. Det som skiller fremtidsfasen fra de øvrige fasene er at de enslige mindreårige som er på vei inn i denne fasen har tatt noen valg i forhold til sin fremtid, som gjør det mulig for dem å realisere fremtidsdrømmene.

9 AVSLUTNING

Denne studien har forsøkt å belyse hvilken betydning nettverket har for de enslige mindreårige flyktningene etter bosetting i Norge. For å svare på denne problemstillingen har vi vært innom fire temaområder, samt en gjennomgang av de individuelle prosessene i de unges liv. Hensikten med oppgaven har ikke vært å generalisere tolkningene til å gjelde alle enslige mindreårige, men snarer å presentere dilemmaer i de unges liv. For å gi et bilde av resultatene i denne studien vil den kommende teksten trekke frem de viktigste funnene.

9.1 Svake mesosystemer

Denne studien har vist at fraværet av foreldre som gode koordinatore har ført til at samtlige av ungdommene i intervjumateriale har svake mesosystem. Det er mangelen på samarbeid og kommunikasjon på tvers av de unges mikrosystemer, som viser til et behov for noen som kan hjelpe ungdommene å koordinere disse systemene. Betydningen av å ha en koordinator handler først og fremst om at alenebarna skal oppleve en sammenheng i tilværelsen. Dette betyr at ungdommene trenger hjelp til å finne en felles verdiforankring som er hensiktsfull både i sammenheng med skole, fritid, blant venner og hjemme hos omsorgspersonene. En koordinator kan være en signifikant annen i den unges liv, eller det kan være en person fra hjelpapparatet. For å fungere som en god koordinator må relasjonen til ungdommen bestå av gjensidighet og tillit. Dette er nødvendig for å få innsikt i ungdommens nettverk, og hvilke relasjoner i mesosystemet som ikke samhandler med hverandre. De unge i denne studien er mellom 17 og 18 år, og de kan selv være gode koordinatore i sin egen hverdag. Likevel viser funnene at kontakten mellom mikrosystemene i de unges liv er såpass liten at det svake mesosystemet er tilfelle til tross for alderen. Det er også relevant at de unge ikke nevner en kontakt med hjelpevergen, da vergene er de som er tenkt å skulle ha en koordinatorrolle.

De enslige mindreårige kommer til Norge med et svært lite nettverk, men har likevel med seg mikrosystemer fra hjemlandet, som har betydning for hvordan de møter eksiltilværelsen. Mestringsperspektivet viser oss at gode tilknytningserfaringer fra hjemlandet kan gjøre det lettere for de unge å etablere et nytt nettverk i eksiltilværelsen. De gode erfaringene kan både gi ungdommene tro på seg selv og egen kompetanse, samt tro på at nye betydningsfulle relasjoner kan dannes. Erfaringene fra hjemlandet kan også skape noen dilemmaer for de unge knyttet til forventninger til nettverket. Muligheter og begrensninger i forhold til oppdragelse kan være et slikt dilemma, der eksillandet forventer mer selvstendighet enn familien i hjemlandet har gjort.

9.2 Lojalitet og frihet

Familien i hjemlandet er av betydning for de enslige mindreårige. For de fleste av ungdommene er kontakten med dem, eller fraværet av kontakt, knyttet til bekymringer. Bekymringene for familien handler om familiens velvære i land der krig, konflikter, sult og fattigdom er realiteter. Dette har vist oss dilemmaer knyttet til familiegjengforening, frihet og grenser, tilknytning til egen kultur og familiens forståelsesramme. Familiegjengforening ansees på den ene siden som en mestringsstrategi i forhold til å bøte på dårlig samvittighet og å oppfylle forventninger fra familien. På den andre siden er håpet om en gjengforening med familien noe som gjør savnet lettere å bære for noen av de enslige mindreårige. Det er uansett lite sannsynlig for alenebarna at de får oppleve en familiegjengforening her i Norge, da tallene fra SSB viser at det er svært få enslige mindreårige som gjenforenes med familien her.

Enkelte av ungdommene ønsker å ha frihet til å bestemme over sitt eget liv. Dette kan gjøre ungdommene mer selvstendige, og gi dem muligheten til å tilpasse seg eksillandet på sine egne premisser. Foreldrenes fravær kan også gi ungdommene mulighet til å velge bort skole og gode fremtidsutsikter, og redusere tilknytning til egen kultur og religion. Kontakt med familien kan føre til at ungdommene får en sterkere tilknytning til egen kultur og religion. I et mestringsperspektiv vil opprettholdelsen av kontakt med enkelte familiemedlemmer i hjemlandet, som er signifikante andre, gi trygghet og stabilitet i eksillandet. Dersom ungdommene opplever familien i hjemlandet som et holdepunkt i hverdagen kan dette hjelpe dem å finne en ballanse i eksiltilværelsen. Familiens forventninger kan også begrense de unges muligheter når det gjelder skole og arbeid. Kontakten med familien kan oppleves som en utfordring, dersom den preges av at de enslige mindreårige utvikler andre forståelsesrammer enn foreldrene i eksiltilværelsen. Ulikeheter i disse rammene kan føre til konflikter og misforståelser. Da vil nettverket kunne virke begrensende for ungdommen og kan føre til forvirring fremfor ballanse og stabilitet.

Videre finner jeg noen dilemmaer når det gjelder opplevelsen av ansvaret for familien. Enkelte opplever dette ansvaret som en byrde, da det ligger til grunn forventninger fra familien og fra den unge selv. Dilemmaene er også knyttet opp mot lojalitet, skyldfølelse, stolthet, økonomi, kompetanse og mestring. Enkelte av de enslige mindreårige står i gjeld til familien i hjemlandet. Familien forventer at dette skal tilbakebetales, og ungdommene forventer det også av seg selv. Det er et dilemma knyttet til ulikheter i disse forventningene. Familien i hjemlandet kan, enten ungdommen skylder penger eller ikke, forvente at det sendes penger hjem. Dette kan ta lenger tid enn antatt, og det er vanskelig for familien å forstå hvorfor pengene lar vente på seg. Det å ikke

kunne bidra økonomisk kan føre til skyldfølelse, og en opplevelse av å ikke strekke til. Denne skyldfølelsen er fremtredende for de ungdommene med sterk lojalitet og forpliktelse til foreldrene, og dårlig samvittighet oppstår for å ha en bedre hverdag enn de der hjemme. I et utviklingsøkologisk perspektiv vil konflikter i et av mikrosystemene få konsekvenser for de andre mikrosystemene. utfordringer og problemer i de unges nettverk kan derfor få konsekvenser for ungdommens mestring på ulike arenaer der de deltar.

Ansvar for familien i hjemlandet kan både begrense de unges mestringsopplevelse og legge til rette for den. Dette fordi ansvaret noen ganger oppleves som en ære og andre ganger som en byrde. De som har mulighet til å sende penger hjem uten at det oppleves som en byrde, er stolte av å kunne hjelpe familien. I et mestringsperspektiv er dette viktig for de unge, fordi følelsen av å strekke til viser at de har kompetansen til å ta det ansvaret som forventes av dem. Når ungdommene tar ansvaret for familien, kan det være en måte å forsone seg med bekymringer og avstand. Til tross for at de noen ganger opplever at de ikke strekker til, kan de andre ganger oppleve å lykkes ovenfor familiens forventninger.

9.3 Tilhørighet og avstand

Opplevelsen av tilhørighet knyttes både til den kontakten ungdommen har med familien i hjemlandet, og til de relasjonene som dannes i eksiltilværelsen. Tilhørighetens dilemma kommer frem når ungdommene med sin kulturelle bagasje møter nye kulturelle inntrykk i eksillandet. Det kan da oppstå dilemmaer i forhold til kultur og identitet. Relasjoner som dannes i eksillandet er sammen med ungdommens erfaringer fra hjemlandet med på å påvirke de unges identitetsdannelse. Kontakten med familien i hjemlandet kan bidra til å opprettholde en familietilhørighet, og det kan være en styrke for ungdommene i eksiltilværelsen. Ungdommene finner også tilhørighet i nye nettverk som dannes i Norge, samtidig som de kan opprettholde tilhørigheten til hjemlandet. De sosiale fellesskapene de unge opplever tilhørighet til kan skape avstand til andre fellesskap den unge ikke gjenkjenner eller ønsker å være en del av. Møte med fordommer fra omgivelsene, der de unges annerledeshet fremheves, er med på å skape en slik avstand. Opplevelsen av avstand til den norske majoriteten kan gjøre den etniske tilhørigheten mer gjeldende for de unge. På en annen side kan også de unge også skape en avstand når det gjelder familietilhørigheten, dersom de ikke gjenkjenner hjemlandets kultur. Det ser også ut til at ungdommene kan oppleve andre former for identitetsdannelse, der de identifiserer seg med en kultur som har andre referansepunkter enn både den norske majoriteten og familien i hjemlandet.

Videre gir de anerkjennende relasjonene muligheter i de enslige mindreåriges nettverk. De ungdommene som opplever relasjoner som er preget av likeverd og gjensidighet tørr å gjøre seg selv sårbare. Dette åpner for muligheten til også å snakke om det som er vondt og problematisk i hverdagen. Det utviklingsøkologiske perspektivet viser et dilemma i ungdommenes eksosystem. Dette dilemmaet handler om den skjeve maktbalansen, som problematiserer anerkjennelsens prinsipp om likeverd og gjensidighet. Det ansees som utfordrende for saksbehandlere både i UDI og hjelpeapparatet å oppnå en relasjon til ungdommene der de tørr å gjøre seg sårbare og fortelle om flukt og flukttårsaker. Ungdommens forhold til hjelpeapparatet har denne skjevheten i maktballansen, fordi det offentlige hjelpeapparatet disponerer midler de enslige mindreårige kan ha behov for. Begrensningene i hjelpeapparatet kan føre til at forholdet mellom den enslige mindreårige og sosialarbeideren ikke baseres på gjensidighet. De unge opplever heller å bli avvist, og flere har vanskelig for å forstå hvorfor. De unge har liten kunnskap om hvilke begrensninger og muligheter som ligger i hjelpeapparatet. Opplevelsen av avvisning kan også skape en avstand til hjelpeapparatet, noe som begrenser hjelpeapparatets mulighet til å hjelpe de unge. Hjelpeapparatet på sin side eksisterer i en byråkratisk verden, og hjelperne er begrenset av rammer og regler innen byråkratiet. Det kan derfor i enkelte situasjoner være vanskelig for hjelpeapparatet å imøtekomme de unges behov. Det kan likevel være hensiktsmessig for hjelperne å vite at det de unge har behov som hjelpeapparatet ikke tilfredsstillter. Ved å erkjenne denne utilstrekkeligheten og samtidig vise forståelse for de unges behov, ligger det muligheter for en gjensidig relasjon mellom de unge og hjelperne.

9.4 Tillit og kontroll

Når det gjelder anerkjennelse viser også denne studien at venner kan ha betydning som støtte og samtalepartnere i foreldrenes fravær. De vennerelasjonene der ungdommene opplever støtte forutsetter at det foreligger et tillitsforhold. Gjennom å søke råd og støtte hos venner opplever de bekreftelse og hjelp. De anerkjennende relasjonene dannes over tid, da ungdommene trenger tid til å etablere et nytt nettverk i eksillandet. Dette kan være en årsak til at ungdommene med kort fartstid i Norge, ikke omtaler venner som nære støttepersoner. Denne studien har vist at venners påvirkning både kan hemme og fremme ungdommenes utviklingsmuligheter. Destruktive relasjoner kan føre til at de unge identifiserer seg med ungdomsmiljøer, som har rus og kriminalitet som fellesnevner.

Til tross for at enkelte av ungdommene ikke opplever de nære vennerelasjonene, kan det å være sammen med venner hjelpe dem til å glemme det som er vondt og vanskelig.

Mestringsperspektivet viser til at ungdommene mestrer de vonde følelsene ved å distrahere seg selv fra de vonde tankene. På dette området kan det utviklingsøkologiske perspektivet utfylle mestringsperspektivet ved å vise til at samspillet med vennene i mikrosystemene kan hjelpe noen av de unge til å glemme. For de ungdommene som sliter med tidligere erfaringer og gjentakende vonde taker kan følelshåndtering gjøre seg gjeldende. Hochschilds (1979) teori om følelshåndtering gir et annet perspektiv enn de to overnevnte på betydningen av nettverket for de enslige mindreårige. Her fremheves det at de unge selv velger hvordan de vil fremstå i forhold til omgivelsene. Gjennom ulike teknikker for følelshåndtering kan de unngå å vise at de har det vondt, og heller kommunisere at de er positive og tilfredse. Slik kan de kontrollere sine egne følelser, og sørge for at omverden ikke får innsikt i det som er vanskelig. Konsekvensen kan være at de unge begrenser muligheten for å oppnå de nære relasjonene der det er trygt å snakke om det vonde, fordi disse ungdommene kan få det vanskelig med å slippe andre tett inn på.

Når glemming brukes som mestringsstrategi, så finner også enkelte trøst i å prate med venner de stoler på. Noe som igjen henspiller at tillit er viktig i disse relasjonene. Likevel er det ingen av ungdommene som omtaler vennene på en måte som gjør at de kan tolkes som signifikante andre. En grunn til dette kan være at tillit og forståelse er lettere tilgjengelig i gode familierelasjoner som er utviklet over tid. I et mestringsperspektiv ansees det å ha en signifikant annen som kan anerkjenne og bekrefte ungdommenes handlinger som en av forutsetningene for mestring av hverdagen. Det viser seg at de ungdommene som ikke klarer å slippe kontrollen over sine egne følelser møter både jevnaldrende og voksenpersoner med taushet når enkelte temaer omtales. For disse ungdommene vil det å føle trygghet i et sosialt fellesskap øke mulighetene for oppnå et tillitsforhold til en signifikant annen, som kan skape en sammenheng i den unges hverdag. For å oppnå en slik relasjon er det viktig at det ligger til grunn en gjensidighet, der den unge må gi slipp på kontrollen, samtidig som den andre legger til rette for et tillitsforhold.

9.5 Gjensidighet og avhengighet

Hjelpeapparatet spiller en betydningsfull rolle i hverdagen for noen av de enslige mindreårige. Møte mellom sosialarbeider og ungdom kan også være preget av anerkjennelse. Noen sosialarbeidere er grunnleggende opptatt av de unge og utvikler et samarbeid med dem som er preget av åpenhet og tillit. Det er imidlertid ikke alle som opplever denne typen sosialarbeidere. For noen blir personer fra hjelpeapparatet en del av ungdommens nære relasjoner, for andre er hjelpeapparatet knyttet til økonomi og noen opplever å ikke få den hjelpen de trenger. Hjelpeapparatets rolle i de unges nettverk er forskjellig, men det antas at de er med på å gi

ungdommene en offerrolle. Ungdommene kan bære med seg offerrollen fra perioden som asylsøker. Dette understrekes når sosialarbeidere fokuserer på at ungdommenes erfaringer fra flukt og krig gjør dem sårbare og hjelpeløse.

Forholdet mellom gjensidighet og avhengighet er et dilemma når det gjelder offerrollen. For at ungdommene skal få en god relasjon til sosialarbeiderne er det en forutsetning at det er en gjensidighet i relasjonen. Det bør ligge en forventning om at begge parter må bidra med noe for at det skal være et fruktbart samarbeid. I et slikt samarbeid bidrar de unges nettverk til at ungdommene får en mulighet til å bli selvstendige. I et mestringsperspektiv vil det å fokusere på ungdommenes egen kompetanse være nyttig for at de skal kunne bli selvstendige og uavhengige. Likevel ser det ut til at en del av ungdommene kommer i et avhengighetsforhold til hjelpeapparatet, og nettverket har da en begrensende funksjon for flyktningbarna. De unge kan da oppleve et behov for hjelp og støtte over lenger tid enn nødvendig. Et viktig poeng er at den som hjelper må klare å skille mellom ungdommens hjelpebehov og eget behov for å hjelpe.

9.6 Sosialt nettverk og individuelle prosesser

Nettverkets betydning er synlig i ungdommenes individuelle prosesser. Fasemodellen viser til at etableringen av et nytt nettverk i Norge har betydning for hvordan den enslige mindreårige mestrer de problemer og utfordringer som oppstår i hverdagen. Modellen antyder ungdommenes utviklingsforløp i eksillandet. Den er dynamisk og det understrekes at forandring i de enslige mindreåriges situasjon fører til at konflikter og dilemmaer som er fremtredende i en fase, kan gjøre seg gjeldende også i de andre fasene.

Hvordan ungdommene beskriver dilemmaene i de ulike fasene er individuelt, og beskrivelsene deres kan relateres til det utviklingsøkologiske perspektivet der samspillet med omgivelsene er fremtredende. Betydningen av nettverk i dette perspektivet omfatter de tilbakemeldingene som ungdommene får fra omgivelsene sine. Denne studien har fremhevet familiens betydning, venner og jevnaldrendes betydning og det offentlige hjelpeapparatets betydning for de enslige mindreårige. Anerkjennelse og bekreftelse fra nettverket er en sentral del av det samspillet ungdommene har med sine omgivelser, samtidig som fokuset på det individuelle gjør mestringsperspektivet gjeldene. Nettverket har betydning for hvordan ungdommene mestrer sin hverdag. De anerkjennende relasjonene legger grunnlaget for ungdommenes mestring, samtidig som destruktive relasjoner kan begrense de unge i mestringen av hverdagen.

Nettverkets betydning relateres også til Bronfenbrenners ekso- og makrosystem. Dette hever blikket fra et individfokus til et nettverksfokus. Den indirekte påvirkningen fra ideologiske strømninger og myndighetenes avgjørelser har betydning for hvilke utfordringer og dilemmaer ungdommene møter. Betydningen av nettverket pendler slik sett mellom et individfokus og et nettverksfokus. Det utviklingsøkologiske perspektivet og mestringsperspektivet kan vise til et gruppeperspektiv og et individperspektiv. Gruppeperspektivet er særlig gjeldende for å få innblikk i ungdommenes samspill i mikrosystemene, mens individperspektivet viser til opplevelsen ungdommene har av dette samspillet.

De to perspektivene står i en motsetning til hverandre når det gjelder å forstå de enslige mindreåriges uttalelser. Mestringsperspektivet gir mulighet til å gå nærmere inn på de individuelle prosessene som ligger til grunn for flyktningbarnas samhandling med andre for å forstå betydningen av nettverket. Det utviklingsøkologiske perspektivet er på sin side mer opptatt av hvilke konsekvenser den gjensidige påvirkningen i de ulike systemene har for de unge og deres nettverk. På en annen side utfyller også de to perspektivene hverandre. Både de ytre og indre faktorer er med på å forme ungdommenes utvikling i eksillandet. Nettverkets betydning handler om samspillet mellom omgivelsene og den enslige mindreårige, samtidig som individets kompetanse, egenverd og motstandskraft har betydning for hvordan ungdommene møter konflikter og dilemmaer som oppstår i deres nettverk.

9.7 Avsluttende kommentarer

Denne studien har vist at kontakten med familien i hjemlandet både kan være utfordrende og støttende for de enslige mindreårige. Familiens påvirkning og forventninger, samt de unges behov for å hjelpe familien og vite at de er i sikkerhet er noen av funnene i studien som kan være nyttig å ha innsikt i. I arbeidet med bosetting og oppfølging av de enslige mindreårige, kan det å legge til rette for kontakt med familien i hjemlandet være positivt for å bevare tilhørigheten til hjemlandet og tilknytning til familien. Anerkjennelse og fokus på familien i hjemlandet kan føre til at ungdommene selv tar initiativ til å søke hjelp når denne kontakten bli utfordrende. Dette vil være sentralt i forebyggende arbeid, fordi det å være åpne og positive til kontakten med familien kan gjøre at ungdommene føler trygghet i forhold til å dele det som oppleves som problematisk. Det påpekes videre i denne studien at hjelpeapparatet kan være med på å gi de unge en offerrolle. Det er grunn til å reflektere over om dette også er tilfelle for forskere på feltet. Det vil være hensiktsfullt å ha et bevisst forhold til hvilke holdninger den enkelte har til enslige mindreårige, og hvordan dette påvirker det arbeidet som gjøres. Mestringsperspektivet i denne oppgaven viser

til en grunnleggende tro på at dette er barn og unge med ressurser til å mestre utfordringene i eksillandet. Det utviklingsøkologiske perspektivet viser til at de unges egen kompetanse gis muligheter og begrensninger gjennom samspillet med omgivelsene.

En metodisk begrensning i denne studien har vært at jeg ikke har utviklet egen intervjuguide eller foretatt egne intervjuer. Det har heller ikke vært mulig å få mer informasjon rundt de ulike dilemmaene etter at intervjuet har blitt foretatt. Dette har begrenset muligheten til å utdype uttalelser i intervjumaterialet. Det kunne vært av betydning for problemstillingen å få stille flere spørsmål både når det gjelder kontakten med familien i hjemlandet og utfordringer ved etableringen av nye nettverk i eksillandet. Til tross for begrensningene i intervjumateriale har de unges uttalelser gitt mye informasjon til å svare på problemstillingen. Det mest overraskende i intervjuene er hvordan ungdommene snakker om de samme dilemmaene, men viser til ulike opplevelser i forhold til dem. Dette er særlig fremtredende i hvordan ungdommene opplever nærhet og distanse i relasjonen til venner og jevnaldrende. Et overraskende funn er hvor liten rolle hjelpevergene ser ut til å spille i de unges liv. Det er et av funnene som kunne utdypes nærmere for å få en forståelse av hvorfor de er fraværende når de unge omtaler viktige personer i sitt nettverk. Et mulig nytt prosjekt kunne være å få mer kunnskap om hvordan ungdommene opplever forventningene fra omgivelsene, og hvordan hjelpapparatet forholder seg til dilemmaet mellom gjensidighet og avhengighet.

LITTERATURLISTE

Allertsen, L.M., Kvale, T. & Aalandslid V. (2005) *Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005*. Oslo-kongsvinger, statistisk sentralbyrå.

Bae B. og Waastad J.E (1992) *Erkjennelse og anerkjennelse. Perspektiv på relasjoner*. Oslo, Universitetsforlaget.

Borge A.I.H. (2003) *Resliens, risiko og sunn utvikling*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene : utgiftskartlegging og vurdering av kvalitet. - Oslo : ECON, 2007. - 123 s.. - (ECON-rapport, ISSN 0803-5113 ; R-2007-032)

Christoffersen, Marit (2007). "*But if you tell somebody, the hurt disappears*" – a qualitative study of how unaccompanied refugee minors cope with their problems during adaptation in Norway. Dissertation at the master program of psychology, at Department of Psychology, University of Oslo.

Egge, M. og Jackbo, A.(2001) *Forlatt eller ivaretatt. En beretning om enslige mindreårige asylsøkere i tekst og bilder*. Fafo-rapport 346

Eide, K. (2000) *Barn i bevegelse, om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger*. Høgskolen i Telemark.

Eide, K. (2005) *Tvetydige barn. Om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. Universitetet i Bergen.

Engebrigsten, A. (2002) *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn. Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. Oslo, NOVA 2002-rapport 7/02.

Fladstad, T. (1993) *mestring og mening, unge vietnameseres historier om sine liv*. Bergen, IMER –Programmet UIB.

Frønes I. (2006) *De likeverdige. Om sosialisering og jevnaldrendes betydning*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

Fyrland L. (2005) *Sosialt nettverk. Teori og praksis*. Oslo, Universitetsforlaget.

Germundsson, O.E.(2006) Å lære å møte hverdagene - kritisk blick på begrepet «mestring». Fontene, tilgjengelig fra <http://www.frifagbevegelse.no/fontene/article2471164.ece>

[lest 23.05.08]

- Gjærum B. (2003) Mestring av omfattende problemer hos barn og foreldre- har vi empirisk kunnskap å bygge på? I *Mestring som mulighet i møte med barn, unge og foreldre*, red. Gjærum, B., Grøholt, B. & Sommerschild, H s. 64- 98. Universitetsforlaget.
- Glaser, B.G. og Strauss, A.L. (1967) *The Discovery of Grounded Theory: strategies for qualitative research*. Aldine De Gruyter.
- Hjelde, K. H. (2006) *Diversity, Liminality and silence: integrating young unaccompanied refugees in Oslo*. Oslo, Unipub AS
- Hjelde, K. H. og Stensrud, E. (2004) *Kultur, slekt og mestring, En evaluering av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i Oslo*. Oslo kommune, Barne- og familieetaten.
- Hochschild, Arlie Russel (1979). "Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure." *American Journal of Sociology* 85:551-57
- Hochschild, Arlie Russel (1990) "Ideology and Emotion Management: A Perspective and Path for Future Research" in Theodore D Kemper's (ed) *Research Agendas in the Sociology of Emotions*. Albany: State University of New York Press
- Ingebrigtsen, K. Berger T. og Thorsen L. (2004) *"Ingen her vet at jeg ikke tør sove" : rapport med tilråkning om tilsynsmodell for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo, Redd Barna.
- Jacobsen, C.M. (2002) *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer i Norge*. Oslo, Pax Forlag.
- Kholi, R. K. S. (2007) *Social Work With Unaccompanied Asylum Seeking Children*. London, Palgrave Macmillan.
- Kholi, R.K.S. (2007) *Social Work With Unaccompanied Asylum Seeking Children*. London, Palgrave Macmillan.
- Kholi, R.K.S. og Mitchell, F. (2007) *Working With Unaccompanied Asylum Seeking Children. Issues For Policy and Practice*. London, Palgrave Macmillan.
- Krange, O og Øia, T. (2007) *Den nye moderniteten: Ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo, Cappelen Akademiske Forlag A/S
- Kvale, S. (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo, ad Notam Gyldendal.
- Lauritzen, K. & Berg, B.(2002) *Enslige flyktninger – kollektive utfordringer, kommunens arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim, SINTEF.
- Lidèn, H., Rusten, H. og Aarset, M. F. (2008). *Å høre barn i utlendingssaker*. Oslo, Institutt for Samfunnsforskning.

Lov om barnverntjenester (barnvernloven) av 17. Juli 1992, nr. 100.

Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) av 15. Mai 2008, nr. 35.

Lov om vergemål for umyndige (vergemålsloven) av 22. April 1927, nr. 3.

Molvik, S. R. A. (2009) *A study of how unaccompanied refugee minors in a Norwegian refugee reception centre deal with emotions*. Master's thesis Department of Sociology and Human Geography, Faculty of Social Sciences. University of Oslo.

Nøvik, T. S. (2003) kunnskap om mange- ressurs for den enkelte. Epidemiologisk kunnskap i mestringens tjeneste. I *Mestring som mulighet i møte med barn, unge og foreldre*, red. Gjærum, B., Grøholt, B. & Sommerschild, H s. 99-116. Universitetsforlaget.

Ot.prp. nr 28 (2007-2008) om lov om endringer i lov 17 juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester mv.

Pettersen, S.V. (2007) *Enslige mindreårige asylsøkere og gjenforening med foreldre*, Notat 2007/58, Statistisk sentralbyrå.

Prieur, A. (2004). *Balansekunstner. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Schancke V.A. (1995) *Alene – mellom sikkerhet og usikkerhet*. Psykiatrisk poliklinikk for indre Sør-Troms, Seksjon for barne- og ungdomspsykiatri.

Seglem, Karoline Brobakke (2007). *Interpersonal risks, resources and depression symptoms among resettled unaccompanied minor refugees*. Dissertation at the master program of psychology, University of Oslo

Stang E. G. (2008) *Barn, tortur og retur. Den rettslige betydningen av barnespesifikk tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandlingen i asylsaker, herunder barns returvern*.

Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 4/2008.

Sommerschild, H. (2003) Mestring som styrende begrep. I *Mestring som mulighet i møte med barn, unge og foreldre*, red. Gjærum, B., Grøholt, B. & Sommerschild, H s. 21-63.

Universitetsforlaget.

Svensson, J (1995) *Man ved ikke, hvor man flygter hen... En bog om unge, der flygter alene*. København, Borgens Forlag.

Tetzchner S. V. (2001) *Utviklingspsykologi. Barne- og ungdomsalderen*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

Torgalsbøen A. L. S (2008) *Jeg må satse på livet mitt. En kvalitativ undersøkelse om mestring blant bosatte afghanske enslige mindreårige flyktninger*. Master i psykologi, universitetet i Oslo.

UNHCR m.fl. (2004) *Inter-agency guiding principles on unaccompanied and separated children*. International Comitee of the Red Cross, Switzerland.

Utlendingsdirektoratet (UDI) (2007) *Tall og fakta*. Utlendingsdirektoratet, Oslo.

Varvin, S.(2003) *Flukt og eksil. Traume, identitet og mestring*. Oslo, Universitetsforlaget.

Forsidebilde: <http://www.sor-varanger.kommune.no/vil-du-bli-treningskontakt.4567800-17830.html>

VEDLEGGSLISTE

Vedlegg 1: Intervjuguide.

Vedlegg 2: Godkjenning fra Regional komitè for medisinsk forskningsetikk.

Vedlegg 3: Godkjenning fra Datatilsynet.

Vedlegg 4: Kontrak for bruk av data fra UngKul-prosjektet ved folkehelseinstituttet.

Intervjuguide

(Innledningen leses, men avsnittene som står i kursiv fortelles muntlig)

Innledning

Jeg heter..... Takk for at du ville være med på dette intervjuet. På samme måten som spørreundersøkelsen som du gjorde for..... siden, er dette intervjuet en del av UngKul undersøkelsen.

*For at jeg skal få meg alt du sier, blir samtalen tatt opp på **lydbånd**. Kanskje kommer jeg også til å notere litt underveis. Jeg har **taushetsplikt**, og det er ingen andre enn oss som jobber på dette prosjektet som får kjennskap til at det er du som har sagt det du forteller. Når resultatene fra denne undersøkelsen er ferdig vil ingen kunne skjønne at det er du som har sagt det du forteller.*

(Les høyt):

Alle opplever av og til situasjoner som er vanskelige og problematiske. Dette intervjuet er en del av vår undersøkelse om hvordan ungdom vanligvis opplever og håndterer ulike problemer eller vanskeligheter. Det jeg først og fremst vil vite er hvordan du selv tenker om de vanskelighetene du opplever, hvordan du håndterer dem, hvordan de påvirker deg, hvordan det vil bli for deg senere, og hvordan du tror du reagerer neste gang noe lignende skjer.

Ingen svar er riktige eller gale, og det er du som bestemmer hva du vil fortelle meg. Det jeg ønsker er å få tak i akkurat dine oppfatninger og erfaringer. Fortell med dine egne ord og på din egen måte. Hvis det er noe du lurer på underveis eller noe du ikke skjønner, er det bare å spørre.

Vi har ca 45 min/ tre kvarter på oss.

Intervjuguide

1. Kan du fortelle om noe som du synes er vanskelig for tiden?

Kan du fortelle om en gang dette var vanskelig? Evt. når var siste gang dette skjedde?

På hvilken måte påvirker dette hvordan du har det i hverdagen?

(Gi konkrete eksempler: venner, skole/jobb, familie, relasjoner til andre, økonomi etc.)

(Hvis nei; Kan du fortelle om noe som har vært vanskelig i løpet av det siste året eller de siste årene? Hvis nei; Hva er det som gjør at du har det/klarer ting så bra?)

2. Hvordan har vanskeligheten oppstått? (Hvordan begynte det hele?)

Hva tenker du om at du har slike problemer? (Hvis problem fra fortid: Hvordan ser du på det i dag?)

Hvorfor tror du de (familie, venner eller andre hovedpersoner i episoden) handlet som de gjorde?

Er det noe annet du forbinder med at dette problemet startet? (f.eks. noen andre opplevelser eller hendelser?)

Hva tenker du om dette?

3. Hvordan takler du det som er vanskelig?

Hva er den beste hjelpen for deg for at du skal kunne takle dette?

Er det noe som hindrer deg i å takle dette?

Hva skulle vært annerledes for at du skulle takle det bedre?

Hva er det som får deg til å gjøre noe/ikke gjøre noe med dette?
(konkrete eksempler?)

Har du søkt hjelp, støtte eller råd hos noen?

Hvorfor, hvorfor ikke?

Hvordan hadde det vært hvis du ikke hadde gjort det?

Har det hjulpet/ Hva har du fått ut av det?

Er det noe annet som skulle kunne hjelpe deg?

Er det andre ting du kan gjøre selv?

Hva kan andre gjøre for å hjelpe deg? (Vet de at du ønsker denne hjelpen fra dem?)

Hva kan det komme av at du håndterer denne vanskeligheten slik som du gjør?

Hvordan tror du andre ville gjort hvis de hadde dette problemet? (på samme måte eller annerledes?)

Hvordan har dette påvirket deg?

Når du tenker på situasjonen framover, hvordan tror du dette vil bli?

4. Hvordan kan du håndtere lignende vanskeligheter i framtiden?

Hva ville være annerledes hvis dette skjedde igjen?

Hvis du ville at det skulle være på en annen måte, hva skal da til?

Har du gjort noe for at lignende ting ikke skal oppstå i framtiden?

Når den vanskelige situasjonen pågår nå; Når du tenker framover, hvordan kommer du til å tenke på situasjonen du opplever nå?

5. Er det noe annet jeg bør vite for å forstå? (evt. noe annet du synes jeg bør vite?)

Hvordan synes du dette intervjuet har vært?

Var det noe du synes var vanskelig å snakke om?

Har du noen spørsmål til meg før vi avslutter?

Hvis lite/ingen mestring kommer frem:

- hva ville du sagt til en venn som var i samme situasjon som deg?
- kan du fortelle om en vanlig dag i livet ditt?
- Hva ønsker du at skal være din situasjon om 5 år? Hva må du gjøre for å komme dit?
- Når noe er vanskelig, hva pleier du å gjøre da?
- Hva er det som skjer når du... (ikke mestrer f.eks. når du er sjenert)? I hvilke situasjoner er du.../ er du ikke (mestrer ikke)?

UNIVERSITETET I OSLO
DET MEDISINSKE FAKULTET

Forsker PhD Brit Oppedal
Nasjonalt folkehelseinstitutt
Avdeling for psykisk helse
Postboks 4404 Nydalen
0403 Oslo

Dato: 08.02.06
Deres ref.:
Vår ref.: S-05364

S-05364 UngKul: Ungdom, kultur og mestring

Vi viser til brev datert 29.12.05 med vedlegg: revidert informasjonsskriv og samtykkeerklæring.

Komiteen tar svar på merknader til etterretning.

Komiteen har ingen merknader til revidert informasjonsskriv og samtykkeerklæring.

Komiteen tilrår at prosjektet gjennomføres.

Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Med vennlig hilsen
Kristian Hagestad

Kristian Hagestad
Fylkeslege cand.med., spes. i samf.med
Fungerende leder

Nasjonalt folkehelseinstitutt	
AVDELING: <i>ARN</i>	FAMILIE: <i>ARNH</i>
23 FEB. 2006	
S.NR. <i>05/1379-11</i>	
ARKIVKODE <i>115</i>	AVSKREVET:

Regional komité for medisinsk forskningsetikk
Sør- Norge (REK Sør)
Postboks 1130 Blindern
NO-0318 Oslo

Telefon: 228 44 666
Telefaks: 228 44 661
E-post: rek-2@medisin.uio.no
Nettadresse: www.etikkom.no

Tone Haug
Tone Haug
Rådgiver
Sekretær

Datatilsynet

ORIGINALKONSENSJON
I KONSESJONSARKIV

Folkehelseinstituttet
v/ Brit Oppedal
Postboks 4404 Nydalen
0403 OSLO

Nasjonalt folkehelseinstitutt	
AVD. 101	EPSA / CHOL
22 FEB. 2006	
S.S.N.	05/1379-10
ARK. VAUDEL	115 AVSKREVET.

Deres ref.
05/1379

Vår ref. (bes oppgitt ved svar)
05/01472-4 /RVB

/ 6. februar 2006

KONSESJON TIL Å BEHANDLE HELSEOPPLYSNINGER

Datatilsynet viser til Deres søknad 28.09.2005 om konsesjon til å behandle helseopplysninger. Videre vises til tilleggsdokumentasjon til søknaden oversendt hit 21.12.2005. Søknaden omfatter både prosjektet "Ungkul - Ungdom, kultur og mestring" og delprosjektet "Klasse miljø og trivsel i flerkulturelle skoler: SkoleUngKul". Det gjøres for ordens skyld oppmerksom på at søknaden vurderes separat. Her behandles det førstnevnte hovedprosjektet.

Datatilsynet har vurdert søknaden og gir Dem med hjemmel i helseregisterloven § 5, jf. personopplysningsloven § 33, jf. § 34, konsesjon til å behandle helseopplysninger til følgende formål: Prosjektet "Ungkul - Ungdom, kultur og mestring".

Databehandlingsansvarlig er Folkehelseinstituttet ved øverste leder. Gjennomføringen av det daglige ansvaret kan delegeres.

Konsesjonen er gitt under forutsetning av at behandlingen foretas i henhold til søknaden og de bestemmelser som følger av helseregisterloven med forskrifter.

Dersom det skjer endringer i behandlingen i forhold til de opplysninger som er gitt i søknaden, må dette fremmes i ny konsesjonssøknad. Det presiseres at konsesjonen, i samsvar med søknaden, er tidsbegrenset til 31.12.2019.

Datatilsynet tar forbehold om at konsesjonen kan bli trukket tilbake eller at nye og endrede vilkår kan bli gitt dersom dette er nødvendig ut fra personvern hensyn.

Med hilsen

Hanne P. Gulbråndsøn
Hanne P. Gulbråndsøn
seniorrådgiver

Rune Vidar Bråthen
Rune Vidar Bråthen
rådgiver

Postadresse:
Postboks 8177 Dep
0034 OSLO

Kontoradresse:
Tollbugt 3

Telefon:
22 39 69 00

Telefaks:
22 42 23 50

Org. nr:
974 761 467

Hjemmeside:
www.datatilsynet.no

Kontrakt for bruk av data fra UngKul- prosjektet ved Folkehelseinstituttet

Formål

- Data utlevert fra UngKul kan kun brukes i forhold til avtalte problemstillinger, og innenfor avtalte tidsperiode. Annen bruk av data må avtales med UngKuls prosjektleder, Brit Oppedal.
- Dersom studenten ønsker å bearbeide sin avhandling med tanke på annen publisering, skal dette skje etter avtale og i samarbeid med prosjektleder i UngKul.
- Dersom andre forskere ønsker å bearbeide avhandlingen med tanke på annen publisering, skal dette skje etter avtale og i samarbeid med prosjektleder i UngKul og studenten selv.
- Dersom prosjektleder i UngKul ønsker å bearbeide avhandlingen med tanke på annen publisering, skal studentene være informert om dette.
- Et eksemplar av den ferdige avhandlingen skal oversendes UngKul så snart oppgaven er innlevert.
- En sides sammendrag på engelsk og norsk av problemstillinger og viktigste funn sendes ved oppgaven
- UngKul forbeholder seg retten til å publisere funn fra oppgavene i våre nyhetsbrev og rapporter, og for andre informasjonsformål.

Oppbevaring av data

- Dataene skal lagres kryptert både på pc, laptop, cd eller minnepinne. Det betyr at når du er ferdig med å jobbe med datafilen for dagen, må du kryptere den før du forlater maskinen din.
- Den bearbejdede datafilen returneres til UngKul, FHI når hovedfagsoppgaven/ masteroppgaven er avsluttet. Studenten må slette alle dataene de oppbevarer når datafilen er returnert til FHI.
- Datafilen er utlevert 25.08.08
- Datafilen skal leveres tilbake 30.06.09

Sted, dato 15.08.08

Brit Oppedal

Brit Oppedal
Prosjektleder

Nina Borge

Student

